

A hallgatók politikai integrációja, 2019

Political integration of hungarian students, 2019.

Szabó Andrea

Aktív Fiatalok kutatás
Negyedik hullám

Tartalom

ELŐSZÓ	5.
A 2019 FEBRUÁRI KUTATÁS LEGFONTOSABB EREDMÉNYEI	9.
Társadalmi szelekció	9.
Magyarországon kívüli munkavállalás, letelepedési szándék	10.
Politikai attitűdök, politikai preferenciák	10.
Demokrácia versus diktatúra	11.
Migráció megítélése	11.
Társadalmi, politikai részvétel	11.
A NAPPALI TAGOZATOS HALLGATÓK TÁRSADALMI ÖSSZETÉTELE	13.
Kibocsátó család	13.
Anyagi háttér	16.
Jövőkép	20.
Magyarországi munkavállalás	21.
MAGYARORSZÁGON KÍVÜLI TANULÁSI, MUNKAVÁLLALÁSI ÉS LETELEPEDÉSI SZÁNDÉKOK	23.
Nem magyarországi tanulási szándék	23.
Magyarországon kívüli munkavállalási tervek	24.
Magyarországon kívüli letelepedési szándék	26.
POLITIKAI ORIENTÁCIÓK, PREFERENCIÁK	31.
A politika megítélése	31.
Politikai pártpreferenciák	34.
DEMOKRÁCIÁHOZ VALÓ VISZONY	41.
A HALLGATÓK IDEOLÓGIAI KÖTŐDÉSE	49.
KÁDÁR-KORSZAK? POSZTSZOCIALIZMUS? ORBÁN-KORSZAK?	53.
A BEVÁNDORLÁS MEGÍTÉLÉSE	57.
A POLITIKAI RÉSZVÉTEL EGYES DIMENZIÓI	61.
Szervezeti kötődés	61.
Direkt demokratikus akciókban való részvétel	62.
A KUTATÁS MÓDSZERTANA	65.
ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	67.
IRODALOM / BIBLIOGRAPHY	71.

A magyar egyetemisták és főiskolások politikai integrációja 2019-ben.
Political integration of university and college students in Hungary, 2019

© SZABÓ ANDREA, 2019

© HEINRICH BÖLL STIFTUNG, 2019

Minden jog fenntartva! All rights reserved!

A kiadványban megjelent nézetek a szerzőktől származnak, és nem feltétlen tükrözik a kiadásban résztvevő szervezet nézeteit.

A kutatás stratégiai partnere a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont
Politikatudományi Intézet

Szakmai lektor: Bauer Béla, PhD; Mikecz Dániel, PhD

Olvasószerkesztő: Sebestyén Annamária

A borítótérp és tördelés: Kerekes Tamás

Borítókép: elements.envato.com

Kiadja: Heinrich Böll Stiftung

ISBN online: 978-80-88289-15-9

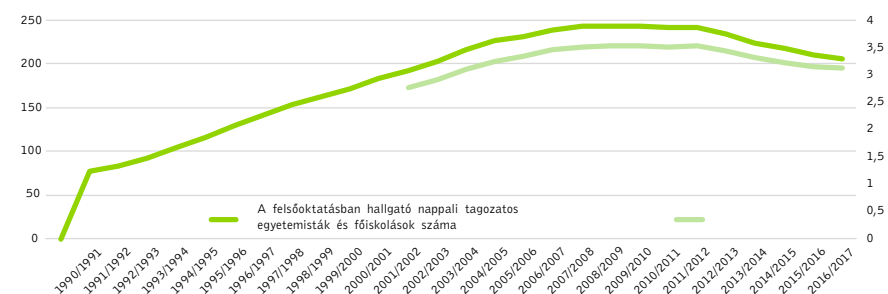
ISBN print: 978-80-88289-16-6

Prague, 2019

Előszó^[1]

Négy esztendő után elkészült az Aktív Fialok kutatócsoport^[2] egyetemista és főiskolás vizsgálatának újabb adatfelvétele. Magyarországon egyedülálló, hogy egy társadalmi réteget, jelesül a nappali tagozatos hallgatókat szisztematikusan és rendszeresen ugyanazon módszerekkel vizsgálják. A kutatócsoport 2011-ben határozta el, hogy egyedi módszerrel kutatja ezt a réteget, amely társadalmi- és politikai aktivitás szempontjából mintaadóul szolgál a teljes magyarországi ifjúság számára. A mostani kutatás jelentősége abban áll, hogy olyan egyetemistákat és főiskolásokat vizsgálunk, akik között megjelentek a 2000-ben születettek, illetve túlnyomó többségük politikai szocializációja a 2010 óta hatalmon lévő Orbán-kormányok időszakában történt. A kötetben közölt eredmények tehát jelezhetik mindazokat a változásokat, amelyek a nappali tagozatos hallgatók politikai, közéleti érdeklődésében, politikai gondolkodásában és magatartásában, valamint politikai profiljában az elmúlt 9 év eredményezett. Nagyon fontos a kötet elején leszögezni, hogy a vizsgált alapsokaság nem a teljes magyar ifjúság, hanem annak egy, egyébként számában és arányaiban is csökkenő részmintája, nagyjából 200 000 fő. Minden olyan kijelentés, ami a magyar fiatalok egészére vonatkozna túlzó, ugyanakkor az elmúlt évtizedek tapasztalatai azt mutatják, hogy a hallgatói aktivitás kétségtelen befolyással bír a teljes magyar 15–29 éves népesség viselkedésére.^[3]

1.ábra. A felsőoktatásban hallgató nappali tagozatos egyetemisták és főiskolások száma 1990/1991-es tanév–2017/2018-as tanév; A felsőoktatásban hallgatók aránya a 15–64 éves népességben belül, 2001/2002-es tanév–2017/2018-as tanév (százalék)

Adatok forrása: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsi001a.html,
valamint https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd004b.html

A kutatássorozat korábbi, 2011/2012-es, 2013-as és 2015-öt hullámaiból gyorsjelentés és tanulmánykötet is készült magyar, illetve angol nyelven egyaránt (legutolsó eredményeket lásd: Szabó 2015; Szabó–Oross 2017).

1. Szabó Andrea, PhD szociológus, politológus. Az MTA TK PTI tudományos főmunkatársa, az ELTE ÁJK egyetemi adjunktusa.
2. A nonprofit kutatócsoport egy 2009 óta működő ifjúságkutató munkaközösség felrészítésével jött létre 2011 tavaszán. Az Aktív Fialok Kutatócsoport tagjai társadalomtudományokkal (politológia, pszichológia, szociológia) foglalkozó kutatók, doktorjelöltek. A csoport vezetője Szabó Andrea PhD. Alapító tagjai Róna Dániel PhD, Oross Dániel, PhD és Keil András, doktorjelölt. A kutatócsoporthoz csatlakoztak Csózik Rita, Kovács Tamás, Sebestyén Annamária, Papházi Viktor és Susánszky Pál doktoranduszok.
3. Az elmúlt évben két jelentős tanulmánykötet is vizsgálta a teljes, 15–29 éves ifjúsági korosztályt (Székely 2018; Nagy 2018).

A negyedik adatfelvétel módszertana teljesen megegyezik a 2015. április folyamán készített hulláméval: 800 fős ún. kvóta mintán alapuló, teljes egészében személyes kérdés a magyarországi egyetemeken és főiskolákon. Az eredeti kvóta mintát ún. szigorított véletlen séta eljárásával közelítettük a véletlen mintavételi eljárásokhoz. Egyetemi–kari hovatartozás, képzési szint és nem szerint minden képzési helyszínről pontosan olyan arányban kérdeztünk hallgatókat, amilyen a teljes populációbeli valós arányuk. A kutatás tehát kari szinten reprezentatív, de az egyes karok 1–2 fős mintája nem alkalmas arra, hogy azok mentén szegmentáljuk az adatokat.

A kutatás egyedi abból a szempontból is, hogy hallgatók kérdeznek hallgatókat. Több mint 100 nappali tagozatos politológus, szociológus és más társadalomtudományi szakos hallgató kérdezte le a mintába került 800 hallgatótársát. Nincs tehát a kérdező és a kérdezett között életkori, státusbeli, gondolkodásbeli szakadék, ami nagyon életszerű, helyenként talán kissé karcos válaszokhoz vezet. A kapott válaszok érvényességét pont ez a frissesség és közvetlenség adja. A speciális kérdezői kör, valamint az egyetemi minta lehetővé teszi, hogy olyan kérdések is tesztelésre kerüljenek, amelyek hagyományos, felnőtt, lakossági mintákon sokkal nehezebbek; lehet tehát provokatív, szenzitív, izgalmas kérdésekkel is operálni.

Az alábbi elemzés a kutatás legfontosabb eredményeit mutatja be tematikus formában. Az elemzések során az adatokat néhány fontos szociodemográfiai dimenzió (nem, állandó lakhely település típusa, apa iskolai végzettsége, képzési szint stb.) mentén elemezzük, és ahol tartalmilag indokolt, közöljük az előző hullám eredményeit is.^[4]

A szöveg műfajából adódóan nem pótolja az alaposabb társadalomtudományi elemzéseket. A tudományos mélyelemzéseket az év második felében elkészülő tanulmánykötetben tesszük közzé. Jelen szövegben közölt adatok kisebb mértékben (1–2 százalékponttal) eltérhetnek a későbbi tanulmányokban közölt végleges eredményektől.

Köszönetnyilvánítás

Kutatássorozatunkban tehetséges és lelkes hallgatók sora vett részt, akiknek ezúton kívánunk köszönetet mondani. Miután nélkülük a kutatás nem valósult volna meg, álljon itt mindannyiójuk neve.

Árpási Botond, Artner Zsófia, Árvay Rita, Balla Kamilla, Balog Vanessza, Balogh Ádám, Baráth Krisztina, Bedő Péter, Bencsik Zsanett, Benedek Marcell, Benedek Zsanett, Benyák Laura, Béres Zsuzsa, Boda Emma, Boros Erik László, Brindza Vivien, Bruckner Máté, Burai Krisztina, Contu Sarah, Czene Flóra, Czene-Jóó Máté, Csapó Rebeka, Csatlós Kata, Csehy Sándor, Csobánczy András, Csomai József, Csordás Noémi, Demjén Anna Katalin, Doktor Andrea, Farkas Zalán, Farkas Zsolt, Fehér Szabolcs, Fesztbaum Szabolcs, Gál Gábor, Galgóczy Eszter, Glied Viktor, Gulyás Ábel, Hajnal Boglárka, Hegyesi Edina, Herbák Mihály, Hermán Vanessa Dóra, Hídi Evelin Kitti, Homonnai Hajnalka, Horváth Bánk, Jakus Kata, Jakusovszki Pál, Katatics Boglárka, Kerényi Dóra, Kiss Evelin, Kiss Róbert Dávid, Kiss Szabolcs, Kóbor Frida, Korponai

4. A dokumentumban csak olyan leíró-statisztikai módszerekkel készített adatokat közlünk, amelyeknél a hipotézisvizsgálat szignifikáns összefüggésre utal.

Orsolya, Kovács Luca, Kovács Zsuzsanna, Kukucska Zsuzsa, Lovas Annamária, Makó Ildikó, Máté Patrik, Megyeri Fanni Réka, Mesics Gábor, Molnár Ivett, Molnár Kristóf, Nagy Attila, Nagy Attila, Nagy Klára, Némedi Fanni, Nemeshegyi Marcell, Németh Kornél, Novák István, Nyíri Szabolcs, Obendorfer Lilla, Oláh Eszter, Papházi Viktor, Papp Zsanett, Pázmándy Petra, Polácsik Anna, Posta Csongor, Rónay Máté, Ruff Petra, Ruzsik Réka, Sándor Zoltán, Sebestyén Annamária, Sebők Marcell, Szabó János, Szabó Palócz Orsolya, Szabó Péter, Székely Zsombor, Szentgyörgyi Vivien, Szilágyi Dániel, Szilasi Blanka, Szondi Ádám, Szőgyi Zalán, Szűcs Bálint, Talabér Ádám, Talabér Krisztián, Tandí Adél, Torma Noémi, Tóth Bence, Tóth Eszter, Tóvári Adonika, Urbán Korvin, Varga Miklós, Varga Tímea, Varga Viktor, Vass Gergely, Vass Imola, Vígh Emőke, Winkelbauer Anett, Zöldi Adél, Zsitnyák János Bálint.

Köszönjük Kedves Kollégák a kiváló munkát!

Szabó Andrea

2019. április

A 2019 februári kutatás legfontosabb eredményei

2011, 2013 és 2015-t követően, 2019. február folyamán is lezajlott az Aktív Fialok elnevezésű, magyar nappali tagozatos egyetemistákat és főiskolásokat vizsgáló empirikus társadalomtudományi kutatás. A vizsgálat során több mint 100 egyetemista kérdezett 800 másik, kvótamintavételi eljárás segítségével kiválasztott hallgatót.

Társadalmi szelekció

A magyar felsőoktatás immár több évtizedes problémája a túlzott társadalmi szelekció. Ennek eredménye, hogy az oktatási hierarchia csúcsa a magasabban iskolázott szülők gyermekei számára jelent továbbtanulási lehetőséget. 2019 tavaszán – összhangban a 2015-ös felvétel eredményeivel – mindössze a hallgatók két százaléka érkezett olyan kibocsátó családból, ahol az édesapa/nevelőapa legfeljebb 8 osztályt végzett, további 16 százalékuknak pedig édesapja szakmunkás végzettségű. Véleményünk szerint ezek az adatok annak fényében különösen érdekesek, hogy a magyar felsőoktatási rendszerben jelenleg bent lévő nappali tagozatos hallgatók közül viszonylag nagy arányban (akár 5–10 százalékban is) hiányozhatnak a felső középszintű és felső osztály gyermekei, akik eleve inkább külföldön kezdik meg tanulmányaikat.

A 2018/2019-es tanév megkezdése előtt általános közfigyelmet keltett a magyarországi albérleti helyzet anomáliája. Az albérletben élő hallgatók mintegy egyötödének komoly vagy nagy nehézséget jelent az albérleti díj kifizetése. Ezen túlmenően minden második hallgató jelezte, hogy nagy, illetve kifejezetten nagy problémával szembesült, amikor a megfelelő szobát és/vagy lakást akarta a tanév elején megtalálni.

A saját jövőkép megítélése összességében a 2013-ban mérthez hasonlóan világosan látszik, hogy a nehezebben élő hallgatók jövőképe érdemben nem tudott javulni az elmúlt időszakban, sőt mintha a rosszabb anyagi helyzetű fiatalok jövőbeli orientációi vizsgálatról vizsgálatra korlátozottabbá válnának. A biztos vagy bizonytalan jövőkép kialakulása kapcsolatban áll a hallgatók politikai orientációival, preferenciáival. Egyetlen szempontot hívjuk fel a figyelmet. A magyar egyetemisták és főiskolások közül a Fidesz–KDNP-szavazók rendelkeznek a legpozitívabb jövőképpel: 77 százalékuk teljesen vagy inkább biztosnak érzi jövőjét, ami jelentős, közel 10 százalékpontos javulás a 4 évvel ezelőtti méréshez képest.

Magyarország kívüli munkavállalás, letelepedési szándék

2019-ben két százalékponttal növekedett a külföldi tanulási szándék: jelenleg a hallgatók egyötöde szeretne külföldön tanulni. Az átlaghoz képest nagyobb arányban azok tervezik, hogy hosszabb ideig külföldön tanuljanak, akik a kibocsátó családjuk révén jelentős kulturális és anyagi tőkét birtokolnak, és akik, többek között nyelvtudásuk révén személyesen is nagyobb előnnyel rendelkeznek.

Az Aktív Fialok kutatócsoport kutatásai szerint 2015-höz képest nem mérséklődött érdemben a rövidtávú Magyarországon kívüli munkavállalási hajlandóság a magyar nappali tagozatos hallgatók körében. 2019-ben a magyar nappali tagozatos egyetemisták és főiskolások 64 százalékának tervei között szerepel, hogy pár hétre, vagy hónapra külföldre menjen dolgozni. Ezen túl, 2019-ben majd minden második hallgató hosszú távú külföldi munkavállalásban gondolkodik. Az orvostanhallgatók és egyéb egészségügyi képzésben részt vevők, az informatikusok és a műszaki képzésben részt vevők, valamint a társadalomtudományi szakos hallgatók körében a legmagasabb a több éves külföldi munkavállalást tervezők aránya.

A hallgatók pontosan egyharmada tervezi, hogy tartósan Magyarországon kívül telepedjen le. 2015-höz képest ez négy százalékpontos csökkenés, ugyanakkor tartós tendenciára utal, mert megegyezik a 2013-as hullám eredményeivel.

A migráció indoka mindenekfelett anyagi jellegű: külföldön könnyebb megélni, magasabb az életszínvonal, sokkal több pénz lehet megtakarítani. Ehhez képest alacsonyabb minden más motiváció, mint a karrierlehetőség, a tapasztalatszerzés, a nyelvtanulás.

Politikai attitűdök, politikai preferenciák

Az egyetemisták és főiskolások körében jelenleg a legnépszerűbb párt a Momentum Mozgalom: a szervezet, ha most vasárnap lennének a parlamenti választások a teljes hallgatói népeség 16 százalékának szavazatára számíthatna. Az új, friss politikai erők gyors betörése és térfoglalása nem szokatlan a hallgatók között (2013-as felmérésünkben az Együtt hasonlóan jól szerepelt).

A Fidesz támogatottsága a korábbi vizsgálatokban megszokott 15–16 százalékos szintre emelkedett (15,5 százalékra) így a kormányzópárt jelenleg a második leglátványosabb párt a nappali tagozatos hallgatók körében.

A Jobbik 2019 februárjára elvesztette vezető pozícióját a hallgatói rétegen belül is, és a képzeletbeli támogatottsági dobogó harmadik fokára csúszott vissza (14%).

A Magyar Kétfarkú Kutya Párt a negyedik a nappali tagozatos egyetemista és főiskolások hallgatók körében (13%).

A Momentum és a Magyar Kétfarkú Kutya Párt berobbanásával párhuzamosan az LMP választottsága újra 10 százalékpont alá csökkent (9%). Ez a változás arra utal, hogy a vizsgált pártok közül az LMP rendelkezik a legkevésbé stabil táberral.

Mindkét hagyományos baloldali párt súlyos szavazói utánpótlás-válsággal küzd: az MSZP és a DK támogatottsága külön-külön a teljes hallgatói népeségben 5 százalék alatti, hajszára annyi, mint 4 évvel korábban.

Az előző hullámokhoz képest a párt nélküliek (nem tudja, nem válaszol és nem szavazó csoportok együttvéve) aránya jelentősen csökkent. 2011 óta nem volt ilyen kevés a politikától önmagát távol tartó fiatal (26 százalék).

Demokrácia versus diktatúra

Négy év alatt 10 százalékponttal növekedett a demokráciapárti hallgatók aránya: 2019-ben 57 százalékuk szerint a demokrácia minden más politikai rendszernél jobb. Arányuk a bal-balközép pártok támogatói között kifejezetten magas. Lényegesen kisebb ugyanakkor a Fidesz-szavazók demokráciaelköteleződése. A Jobbik szavazói még a fideszeseknél is kevésbé demokráciapártiak, ugyanakkor az elmúlt 4 év folyamán jelentősen emelkedett elköteleződésük a demokrácia iránt.

Migráció megítélése

A nappali tagozatos egyetemi hallgatók 36 százaléka a jelenlegi szabályokhoz képest is szigorítaná a menekültek befogadását, 49 százalékuk viszont inkább nem szigorítaná azt. A többi kérdéshez képest némileg magasabb volt a bizonytalanok és válaszukat titkolók aránya, együttesen 15 százalék. Nagyon világos, határozott és igen erőteljes különbség mutatható ki az egyes hallgatói szavazótáborok bevándorlással kapcsolatos attitűdjeiben. A Fidesz, valamint a Jobbik szavazói szigorítanák a menekültek befogadását Magyarországon, míg a Jobbikon kívüli ellenzéki hallgatói rétegek kevésbé szigorítanák azt.

Társadalmi, politikai részvétel

A formális szervezetekhez kötődés aránya hajszállal növekedett a hallgatói rétegben: 2013-ban és 2015-ben is a magyar egyetemisták és főiskolások mintegy 60 százaléka kapcsolódott szervezethez, 2019-ben 63 százalék ez az arány. Érdekes és fontos változás történt a betegek, idősek segítségével foglalkozó, klasszikus civil szervezetek vonatkozásában. 2013 óta megduplázódott az ilyen szervezetekhez való kötődés, ami összefüggésben állhat a kötelező közösségi munka elterjedésével.

A politikai részvételt tekintve majdnem minden offline részvételi típus visszaszorult, vagy stagnált 4 év alatt. Vélhetően a 2018-as választások hatása ugyanakkor, hogy majdnem megduplázódott a „valakit szavazásra buzdítottál a kampányban” kategória. A legaktívabbak a baloldal, illetve az MKKP-szavazói, de az LMP-sek participációja alig marad el. A legalacsonyabb politikai aktivitással a Fidesz egyetemista szavazói rendelkeznek.

A 2019-es adatok szerint az online részvétel terén is csendesebbé váltak a hallgatók. Az egyetlen kivétel a lájkolás, ahol érdemi növekedés történt. Az LMP-sek, az MKKP-szavazói kiemelkedően aktívak az online térben, míg a Fidesz hívei ezen a téren sem látszanak különösebben aktívnak.

A nappali tagozatos hallgatók társadalmi összetétele

Kibocsátó család^[5]

A 2019. február folyamán lezajlott vizsgálat alapján a magyar felsőoktatási alrendszer számos komoly törésvonala, egyenlőtlensége érhető tetten a vizsgált hallgatói csoportokban. Ezek közül kettőre érdemes az elemzés elején felhívni a figyelmet. Az első a kibocsátó család társadalmi és kulturális háttérének eltéréseiből, a második a földrajzi szegmentációból fakad. Az egyes képzési szintek ugyanis nem azonos mértékben nyitottak az eltérő családi háttérrel rendelkező fiatalok, illetve a különböző településeken élők számára.

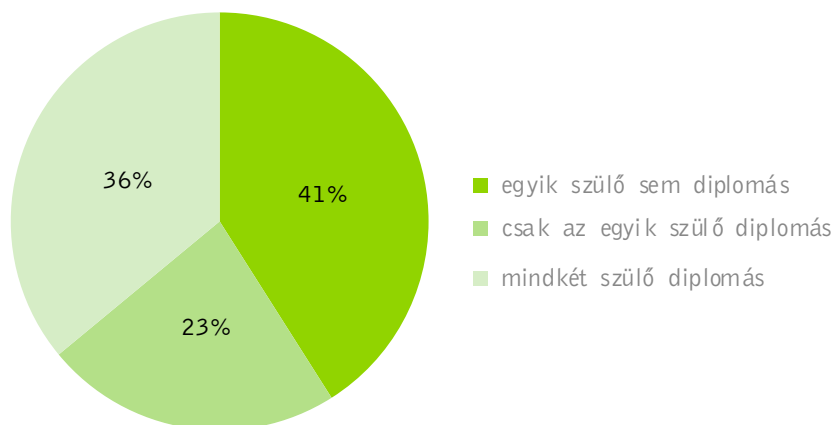
Ahogy az előző adatfelvételi hullám esetében, így 2019 tavaszán is mindössze 2 százalék azon fiatalok aránya, akiknek édesapja legfeljebb 8 osztályt végzett, további 16 százalékuk édesapja szakmunkás végzettségű. Az apa – vagy ahol ez nem tudható az anya – iskolai végzettségének vizsgálata alapján a mintában szereplő hallgatók 45 százalékának diplomás felmenője van, ami szinte hajszálra megegyezik a 4 évvel korábbi eredményekkel. A magyar felsőoktatás mobilitási szempontból zárt csoportnak tekinthető. Az utóbbi években ugyanolyan összetételű társadalmi csoportok számára nyitott, illetve zárt, mint négy évvel ezelőtt. (iskolai mobilitásról lásd Róbert 2018). Érdemes megjegyezni, hogy a 2010-es évek közepe óta jelentősen növekszik azok aránya, akik a középiskola befejezése után eleve külföldi egyetemre iratkoznak be. Az MKIK Gazdaság-és Vállalkozáskutató Intézet 2017. júliusában publikált tanulmánya szerint az Országos kompetenciamérés eredményei alapján készült rangsor felső egytizedébe tartozó (tehát legjobb) budapesti, Pest és Győr-Moson-Sopron megyei végzős gimnazisták közül minden tizedik (9,9%) adta be a jelentkezését külföldi felsőoktatási intézménybe (MKIK GVI 2017, 3). A jelenlegi felsőoktatásba tehát az alsó társadalmi csoportok gyermekei nem tudnak, a felső társadalmi csoportok gyermekei viszont nem akarnak bekerülni.

Az anya és az apa iskolázottságát együttesen elemezve megállapítható, hogy a magyar felsőoktatás immár másfél évtizedes problémája a túlzott társadalmi szelekció. A felsőoktatás ugyanis – a fenti megkötéseket figyelembe véve – alapvetően a magasabban iskolázott szülők gyermekei számára jelent továbbtanulási lehetőséget. Ez egészen pontosan azt jelenti, hogy az első generációs jövődöbéli diplomások aránya a jelenleg felsőoktatási képzésre járók körében – az apa és az anya iskolázottságát együttesen figyelembe véve – 40 százalék. Ráadásul, ahogy a későbbiek során kiderül, nem egyforma arányban az egyes képzési szinteken.

5. A 2019. februári kutatás az alapképzésre (BA/BSc), az osztatlan képzésre, a mesterképzésre (MA/MSc) valamint a doktori/DLA-képzésre járókat nappali tagozatos hallgatókat vizsgálta. A felsőfokú szakképzés, mint diplomát nem adó képzési szint, nem tárgya vizsgálatunknak.

2. ábra

A kibocsátó család iskolázottsága (kérdésre választ adók százaléka)

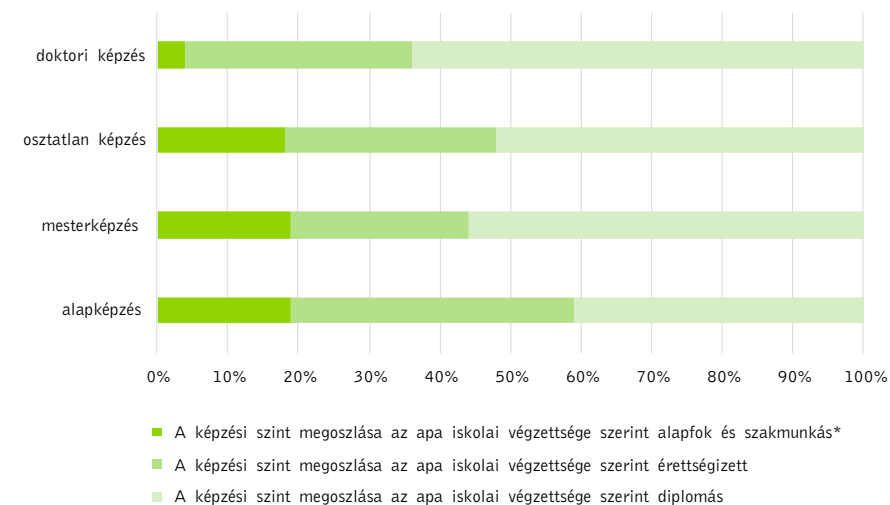
Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

Az apa iskolai végzettsége alapján az első generációs értelmiségi hallgatók legnagyobb arányban az alapképzési szinten jelennek meg. A képzési szint emelkedésével ugyanakkor érdemben csökken arányuk oly módon, hogy a doktoranduszok körében már 64 százalék a diplomás anyák gyermekeinek aránya és 36 százalék a nem diplomásoké (tulajdonképpen az érettségizetteké).

Az elmúlt 4 évben a változás iránya kettős: egyrészt csökkent az alapképzési és a szakmunkás végzettségű apák gyermekeinek aránya szinte minden képzési szinten, ugyanakkor a középfokú végzettségűek némiképp nagyobb arányban jelentek meg a magasabb képzési szinteken. Ezek az adatok alátámaszthatják azt a vélekedést, mely szerint a felsőoktatásban jelenleg bent lévő hallgatók közül ma már viszonylag nagy arányban (akár 5–10 százalékban is) hiányozhatnak a felső középszintű és felső osztály gyermekei, akik, ahogy erre utaltunk az MKIK GVI 2017-es vizsgálata alapján, eleve máshol, meghatározóan az EU28 valamelyik országában (jellemzően Nagy-Britanniában, Németországban, illetve Ausztriában) vagy külföldön, elsősorban az USA-ban kezdik meg a BA-képzést.

3. ábra

A képzési szint megoszlása az apa iskolai végzettsége szerint (kérdésre választ adók százaléka)

*az alacsony elemszám miatt a 8 általános és a szakmunkás végzettségű apákat egybe számoljuk.

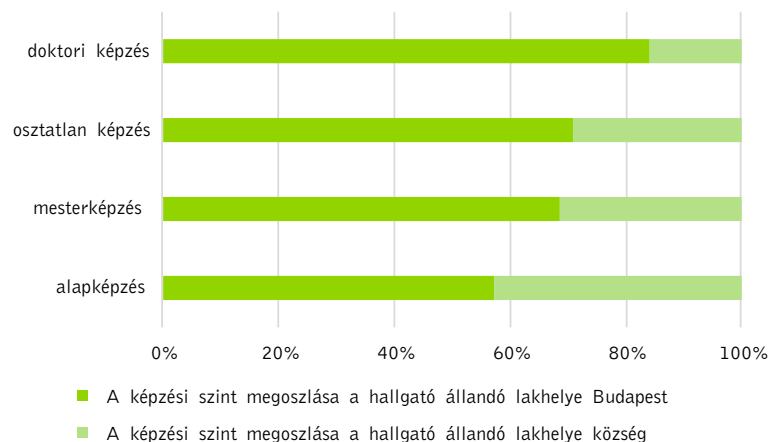
Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

A budapesti állandó lakhellyel rendelkező hallgatók (a minta 26 százaléka) körében átlagosnál kisebb az alapképzésben részt vevő hallgatók aránya, viszont minden más képzési szinten felül vagy erősen felülreprezentáltak (nyilvánvalóan adódik ez abból is, hogy a fővárosban több nagy múltú egyetem működik, pl. ELTE, Semmelweis Egyetem, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapesti Corvinus Egyetem, illetve a művészeti egyetemek). Minél magasabb szintű képzésre jár egy hallgató, annál nagyobb a valószínűsége, hogy fővárosi állandó lakhellyel rendelkezik. A kistelepüléseken élő fiatalok – akik a minta 16 százalékát teszik ki – ugyanakkor felülreprezentáltak az alapképzési (BA/Bsc) szinten, és erősen alulreprezentáltak az osztatlan képzések többségében, valamint a doktori iskolákban.

4. ábra

A képzési szint megoszlása a hallgató állandó lakhelye* szerint (községben és Budapesten élők, kérdésre választ adók százaléka)

*megyei jogú város és az egyéb város kategória nélkül.

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

Anyagi háttér

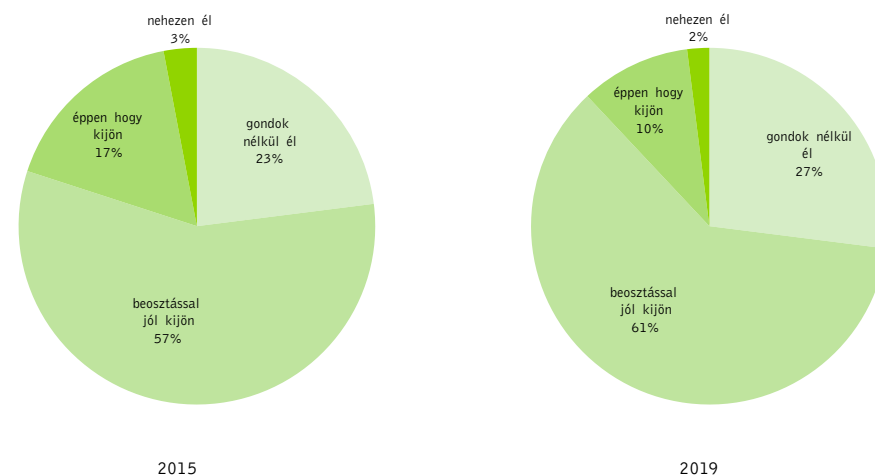
Az Aktív Fiatalok kutatás kezdetektől méri a hallgatók szubjektív jólétét, azt, hogy maguk a kérdezettek milyennek ítélik meg saját anyagi helyzetüket. 4 éve azt tapasztaltuk, hogy a korábbi felvételekhez képest érdemben javult a hallgatók szubjektív jövedelemérzete, anyagi értelemben jobb helyzetbe kerültek. 2015-ben a válaszadók mintegy hattizede pénze okos beosztásával jól kijött, sőt 23 százaléka gondok nélkül élőnek vallotta magát.

4 év alatt a hallgatói réteg anyagi helyzetértékelése tovább javult. Az egyetemisták és főiskolások 27 százaléka jelezte, hogy gondok nélkül él, 61 százaléka pedig pénze okos beosztásával tulajdonképpen jól kijön. Érdekes azonban, hogy a legrosszabb helyzetben lévők aránya alig változott a 4 évvel korábbihoz képest. A hallgatói réteg 2–3 százaléka folyamatos anyagi nehézséggel küzd a többiek viszont – az ország általános jövedelmi helyzetének javulásával párhuzamosan –, jobb helyzetbe kerültek.

A 2011 óta folyó vizsgálataink bizonyítják magyar felsőoktatás társadalmilag zárt struktúráját, a belépés szempontjából erősen szelektív jellegét. Azon családok gyermekei, akik nehezebb anyagi helyzetből indulnak, akik esetében a kibocsátó család anyagi és – mint bizonyítottuk – kulturális tőkésége korlátozott, eleve nem is próbálkoznak a bekerüléssel.

5. ábra

Hogyan jellemeznéd anyagi helyzetet?[6] (kérdésre választ adók százaléka)

Pontos válaszkategóriák: Gondok nélkül élek; a pénzem okos beosztásával jól kijövök; éppen, hogy kijövök a jövedelmeimből; hónapról hónapra anyagi gondjaim vannak; nélkülözések között élek. Az elemzésben az utóbbi két kategóriát összevontuk. Forrás: Aktív Fiatalok, 2015. N=800. Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

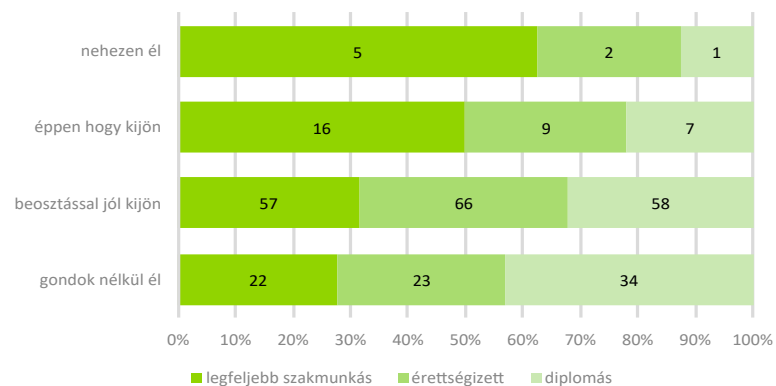
Az anyagi helyzet szoros összefüggésben áll a kibocsátó család kulturális és anyagi háttérével. A diplomás felmenőkkel rendelkező hallgatóknál elvételre fordul elő, hogy hónapról hónapra éljenek, illetve, hogy kijöjjenek a jövedelmeikből (8%) a legfeljebb szakmunkásoknál^[7] a két kategória meghaladja a 20 százalékot. A másik oldalon is hasonló különbségek mutathatók ki, igaz éppen fordítva. Míg a diplomás apák egyetemista, főiskolás gyermekeinek bő harmada gondok nélkül él, az alapfokú és szakmunkásvégzettségűek esetében ez az arány 22 százalék. A diplomás kibocsátó család tehát komoly szociális védőhálóval igyekszik segíteni az egyébként is versenylőnyökkel érkező második/harmadik generációs fiatal.

6. A kérdések tegező formában lettek feltéve, mert hallgatók kérdeztek hallgatókat.

7. Az alacsony elemszám miatt az alapfokú és a szakmunkásvégzettségű apákat összevontuk.

6. ábra

Össességében, hogy érzed anyagilag...?
(Az apa iskolai végzettsége szerint, százalékos megoszlás)

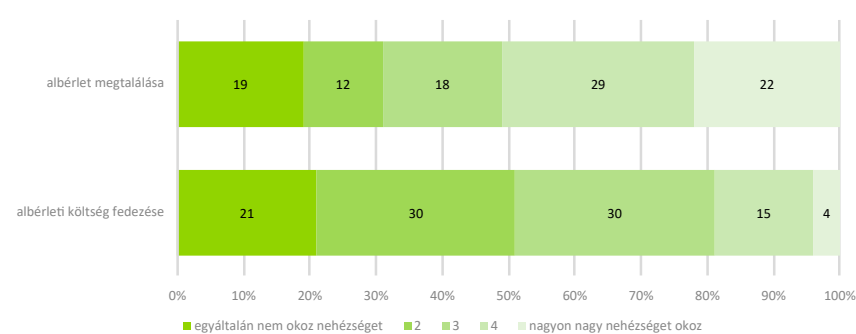
Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

A hallgatók 41 százaléka tanulmányi időszak alatt szüleinél lakik, 24 százalékuknak van lehetőségük diákszálláson, kollégiumban élni. A 2018/2019-es tanév megkezdése előtt általános közfigyelmet keltett a magyarországi albérleti helyzet anomáliája. Kettős nyomásról számoltak be a szülők és a hallgatók az albérletkeresés kapcsán. Egyrészt meg kell találni a megfelelő szobát, lakást, másrészt tartósan, minimum 10 hónapon keresztül finanszírozni kell az albérlet költséget. Adataink szerint a hallgatók 24 százaléka, tehát pontosan annyi, amennyien kollégiumban élnek, jelenleg albérletben lakik. Akik albérletbe szorulnak anyagi értelemben is kiszolgáltatottabbá válnak, hiszen a nehezen élők több mint negytedede éppen ebből a csoportból kerül ki. Gondok nélkül leginkább azok a fiatalok élnek, akik a szüleiknél laknak szorgalmi időszakban, illetve saját vagy családi tulajdonú lakással rendelkeznek.

Az albérletben élő hallgatók mintegy egyötödének komoly vagy nagy nehézséget jelent az albérleti díj kifizetése, ugyanakkor minden második albérletes azt jelezte, hogy nincs probléma az albérleti díj kifizetésével. Ami viszont jóval súlyosabb problémának tűnik, az a megfelelő albérlet megtalálása. A vártnál is többen jelezték ugyanis, hogy nagy, illetve kifejezetten nagy problémával szembesültek, amikor meg kellett találniuk az év elején a megfelelő szobát és/vagy lakást. Minden második hallgató így nyilatkozott, azok aránya, akik egyáltalán nem érzékelték ilyen jellegű problémát 20 százalékánál kevesebb. Érdeemes megjegyezni, hogy a megfelelő albérlet megtalálása független az állandó lakhely típusától, azaz mindegy, hogy a hallgató községből vagy Budapestről érkezik-e, az albérlet felkutatása súlyos problémát jelent.

7. ábra

Ha albérletben laksz, mennyire okoz nehézséget az albérleti költségek fedezése számodra, illetve mennyire okoz nehézséget a megfelelő albérlet megtalálása? (százalékos megoszlás az albérletben élők körében)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=200.

A fővárosi fiatalok 60 százaléka él a szorgalmi időszak alatt szüleinél, ami jelentősen, 20 százalékkal meghaladja a megyei jogú városokban élő hallgatók lehetőségeit. Jellemző adat, hogy a saját lakástulajdon és az egyedül bérelt lakás is a budapesti egyetemistáknál és főiskolásoknál a legmagasabb (13% ill. 5%). A megyei jogú városokban állandó lakcímmel rendelkező hallgatók kevesebb mint negytedede lakik szüleinél, 24–24 százaléka él a szorgalmi időszakban kollégiumban, diákszálláson, illetve albérletben más egyetemistákkal együtt. Ezek az adatok lényegében nem változtak négy esztendő alatt. Fontos azonban megjegyezni, hogy nem minden megyei jogú városban van felsőoktatási intézmény, vagy ha van is, nem mindegyik több tudományterületre kiterjedő, változatos szakkínálatú egyetem.

A kisebb városokban, valamint a községekben állandó lakcímmel rendelkező diákok helyzete lényegesen kedvezőtlenebb, hiszen saját, nagyvárosi lakás híján, túlnyomó többségüknek szüksége van valamilyen külön fizetendő szállásra a szorgalmi időszak 10 hónapja alatt. Ez pedig nyilvánvalóan extra kiadás a valószínűleg egyébként is nehezebb helyzetben lévő kibocsátó családok számára. A kisebb településen élő hallgatók mintegy harmada él kollégiumban, további egyötödük (község), illetve háromtizedük (kisebb város) albérletben. Nem véletlen tehát, hogy az albérleti költségek fedezése épp számukra okozza a legnagyobb nehézséget. Érdekes módon a megfelelő albérlet megtalálása viszont nagyjából azonos mértékben okoz problémát a fővárosi állandó lakcímmel rendelkezők, a községben és a kisvárosokban élők számára. Ezen a téren mintha a megyei jogú városok hallgatói kedvezőbb helyzetben lennének.

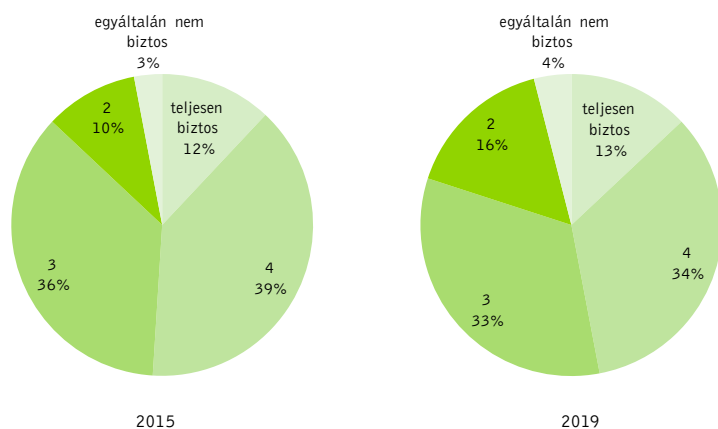
Jövőkép

2015-ben jeleztük, hogy a magyar egyetemisták és főiskolások jövőképe inkább kedvező, mint kedvezőtlen, hiszen minden második fiatal valamilyen mértékben biztosnak tartotta jövőbeli lehetőségeit (1-től 5-ig terjedő skálán az átlag 3,5 pont volt). Ráadásul az anyagi helyzethez hasonlóan a korábbi adatfelvételhez képest javuló tendenciát mutattak az adatok.

Az elmúlt 4 évben lényeges javulás nem következett be a jövőképet illetően, sőt mintha megállt volna a bizakodó közhangulat. A hallgatók 47 százaléka látja biztosnak vagy nagyon biztosnak jövőjét, egyharmaduk közepes értékelést adott, míg jelenleg negatív jövőképe minden ötödik egyetemistának van. Különösen feltűnő a kettes értékelés 6 százalékpontnyi növekedése, amely már túl van a két keresztmetszeti kutatás adatfelvételi hibájából eredeztethető eltérésen. A másik oldalon kevesebben lettek a négyes és a hármas osztályzatot adók, viszont a saját helyzetüket teljesen biztosan látók aránya nem csökkent, hanem lényegében változatlan. Összességében 2015-ben 3,5, addig 2019-ben 3,3 átlagpont volt az 1–5 terjedő skála átlaga, ami közepesnél némileg jobb, azaz nem kiemelkedően kedvező, de nem is kedvezőtlen jövőképet mutat.

8. ábra

Mennyire érzed biztosnak a jövődet, mennyire érzed magad biztonságban a jövőddel kapcsolatban?
(a kérdésre válaszoltak százalékos megoszlása)

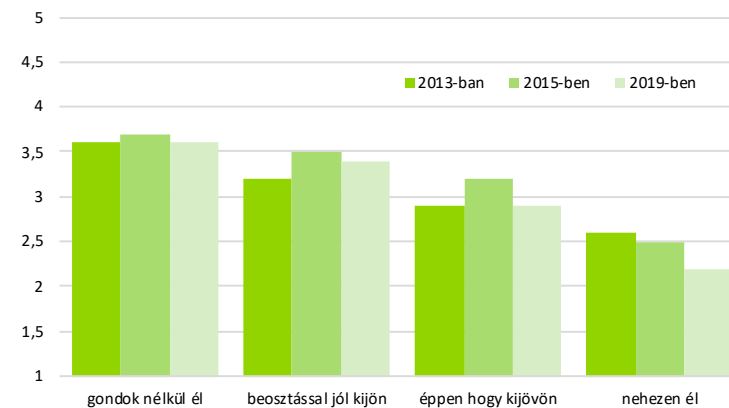

Forrás: Aktív Fiatalok, 2015. Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

Általánosságban elmondható, hogy azoknak pozitívabb a jövőképe, akik jelenleg jobb anyagi helyzetben élnek, a jelenlegi viszonyok tehát erősen kihatnak a jövőbeli lehetőségekre (a kapcsolat lineáris jellegű). Míg a hónapról hónapra élők körében az ötfokú skála átlaga 2,2 átlagpont, ez a gondok nélkül élők körében több mint egy teljes átlagponttal magasabb (3,6 átlagpont). A jövőkép megítélése összességében a 2013-ban mérthez hasonlít: világosan látszik, hogy a nehezebben élő hallgatók jövőképe érdemben nem tudott javulni az elmúlt időszakban, sőt mintha a rosszabb anyagi helyzetű fiatalok jövőbeli orientációi vizsgálatról vizsgálatra korlátozottabbá válnának.

9. ábra

Mennyire érzed biztosnak a jövődet – szubjektív jövedelemérzet alapján?
1-től 5-ig terjedő skála átlagai (1=egyéltalán nem érzi biztosnak, 5=teljesen biztosnak érzi)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2013. Aktív Fiatalok, 2015. N=800. Aktív Fiatalok, 2019. N=800

Az anyagi helyzet szubjektív megítélésével összhangban, a szülők befejezett iskolai végzettsége is érdemi kapcsolatban áll a jövőképpel való elégedettséggel. A legnegatívabb jövőképpel azok a hallgatók rendelkeznek, akiknek egyik felmenője sem diplomás, míg a hallgatói társadalmon belül a diplomás családok gyermekei érzik a legbiztosabbnak jövőjüket.

Csak érdekességképpen megjegyezzük, hogy a különböző képzési területek hallgatói közül a katonai, rendvédelmi, valamint a gazdaságtudományi képzésben résztvevők jövőképe a legbiztosabb.

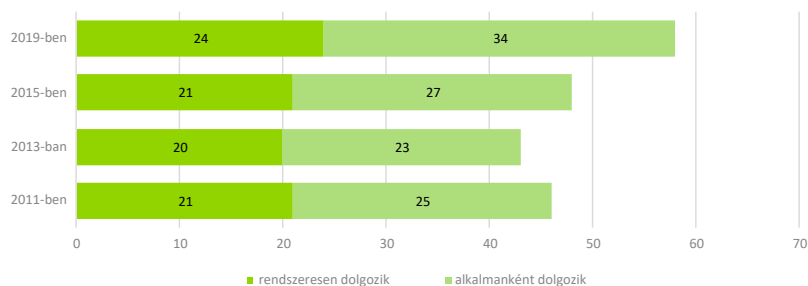
Végül a biztos vagy bizonytalan jövőkép kapcsolatban áll a fiatalok politikai orientációival, preferenciáival. Egyetlen szempontra hívjuk fel a figyelmet. A magyar egyetemisták és főiskolások közül a Fidesz–KDNP-szavazók rendelkeznek a legpozitívabb jövőképpel (4 átlagpont): 77 százalékuk teljesen vagy inkább biztosnak érzi jövőjét, ami jelentős, közel 10 százalékpontos javulás a 4 évvel ezelőtti méréshez képest.

Magyarországi munkavállalás

2011 és 2015 között szinte állandó méretű volt a rendszeresen munkát vállaló hallgatók aránya. Minden negyedik hallgató vagy kényszerből, vagy valamilyen más okból – például szakmai gyakorlat – munkát vállalt főiskolai, egyetemi éve alatt. Az alkalmankénti munkavállalás 2015-ben némileg növekedett ugyan, de drámai változásról nem beszélhetünk. 2019-ben a magyarországi munkavállalás terén jelentősebb elmozdulás következett be. Növekedett a rendszeresen dolgozók, és még inkább növekedett az alkalmankénti munkavállalók aránya. Jelenleg a hallgatók közel a hattizede dolgozik valamilyen rendszerességgel.

10. ábra

Jelenlegi magyarországi munkavállalás, 2011–2019
(a valamilyen gyakorisággal dolgozók százalékos megoszlása)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2011, 2013, 2015, 2019.

A rendszeresen munkát vállaló hallgatók 31 százaléka él Budapesten, a többi településtípus esetében azonban lényegesen alacsonyabb ez az arány. Ez az adat arra utalhat, hogy a fővárosban van a legtöbb olyan munkalehetőség, amely nyitott az egyetemisták és főiskolások számára.

A képzési területek közül – az alacsony elemszám miatt ezek az adatok inkább csak érdekességek – a katonai/rendvédelmi, a hitéleti, agrártudományi, valamint az orvostudományi képzésben résztvevők között találunk a legkisebb arányban rendszeresen munkát vállalókat. Az átlagosnál magasabb (30%-ot meghaladó) a rendszeresen munkát vállalók aránya a bölcsészettudományi, a gazdaságtudományi, valamint a társadalomtudományi szakos hallgatók körében. Az is kitűnik az adatokból, hogy minél magasabb képzési szinten tanul a hallgató, annál valószínűbb, hogy rendszeresen dolgozik, a doktori képzésben résztvevők körében meghaladja a kétharmados arányt. Miután az anyagi helyzet szubjektív megítélésével nem függ össze a rendszeres munkavállalás, arra következtethetünk, hogy 2019-ben ez sokkal inkább a napirenddel, az általános oktatási leterheltséggel, valamint a munkavállalási lehetőségstruktúrával, mint pusztán anyagi kényszerekkel áll összefüggésben (ugyanakkor kétségtelenül az albérltetben élők jóval nagyobb aránya dolgozik, mint aki szüleinél lakik a szorgalmi időszakban).

Magyarországon kívüli tanulási, munkavállalási és letelepedési szándékok

Az Aktív Fiatalok kutatás 2013-as hullámának egyik legnagyobb újdonsága volt, hogy részletesen megvizsgáltuk a magyar egyetemisták és főiskolások külföldi tanulással, külföldi munkavállalással és külföldi letelepedéssel kapcsolatos attitűdjeit. A kivándorlás témája azóta is folyamatosan a tudomány, a média és a politika napirendjén van.

Érdeemes felhívni a figyelmet, hogy az egyetemisták és főiskolások számára ma már az Európai Unió tagság teljesen természetes módon képezi az életük részét, a „belföld–külföld” viszonylat nyilvánvalóan megváltozott az utóbbi évtizedben. A hallgatók egyéves európai munkaerő-piaci térben mozoghatnak, és egyre szélesebb oktatási kínálati piac várja őket. Az egyetemisták és főiskolások számára tehát nem feltétlenül ugyanazt jelenti a „külföld” kifejezés, mint egy korábbi nemzedék számára, és vélelmezhető, hogy épp a nyitott határokkal azonosítják leginkább az Európai Uniót.^[8]

A kérdésblokkban ugyanakkor nemcsak a Magyarországon kívüli munkavállalási szándékokat, hanem tanulási és letelepedési potenciált is vizsgálunk. Érdeemes megjegyezni, hogy a téma legjelentősebb kutatóközpontjának, a Tárinkak a kutatói (Sík Endre, Simonovits Bori) többször is felhívták a figyelmet arra, hogy a munkavállalási, letelepedési szándék sohasem egyezik meg a valós munkavállalással, letelepedéssel (Simonovits 2014; Hárs 2018). Bár a gondolatlan sokan kacérkodhatnak, a valóság mindig árnyalja a szándékokat.

Nem magyarországi tanulási szándék

2015-ben, az akkor főiskolára és egyetemre járó hallgatók 18 százaléka tervezte, hogy a közeljövőben hosszabb ideig külföldön szeretné tanulmányait végezni. Fontos hangsúlyozni, hogy nem néhány hónapos ösztöndíjra (például Erasmus), hanem egy éves, vagy több éves képzésre, azaz tartós távolmaradásra kérdeztünk rá. 2019-ben két százalékponttal növekedett a külföldi tanulási szándék: jelenleg a hallgatók egyötöde szeretne Magyarországon kívül tanulni.

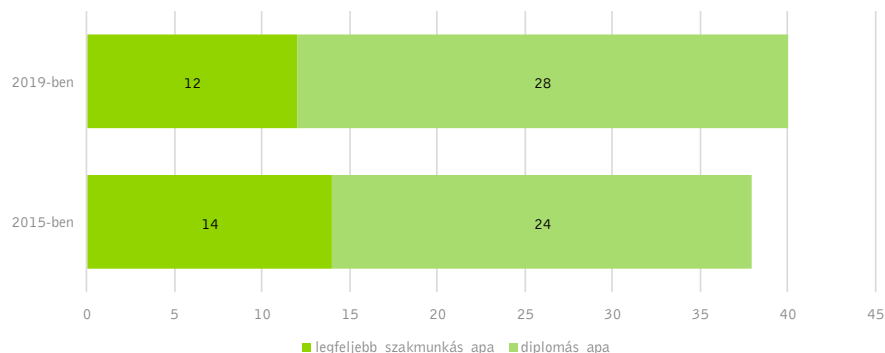
A társadalmi előnyök, illetve hátrányok ezen a téren is egyértelműen kimutathatók. Az átlaghoz képest nagyobb arányban azok tervezik, hogy hosszabb ideig Magyarországon kívül tanuljanak, akik a kibocsátó családjuk révén jelentős kulturális és anyagi tőkét birtokolnak, és akik személyesen is nagyobb előnnyel rendelkeznek.

8. A kérdőívben külön nem értelmeztük a külföld fogalmát. A tanulmányban a külföldet mindenesetre „bárhol Magyarországon kívül”-ként használjuk.

Hogy csak a két legjellemzőbb adatot említsük: a budapesti állandó lakhellyel rendelkező hallgatók 28 százaléka tervez külföldi tanulást, míg a községben élők körében ez az arány 16 százalék. Szinte ugyanezek a százalékos megoszlások írhatók le az apa iskolai végzettsége szerint is: a legfeljebb szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkező apák gyermekei 12, míg a diplomás apák gyermekei 28 százalékban terveznek Magyarországon kívüli tanulást. A hozott, „örökölt” előnyök tehát halmozódnak, egymásra rakódnak, és további szerzett előnyökké válnak a felsőoktatásban eltöltött évek során.

11. ábra

Tervezed-e, hogy a közeljövőben külföldön végezd az egyetemet, főiskolát?
(az igen válaszok százalékos megoszlása az apa, ha nem tudható az anya iskolai végzettsége szerint)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2015. Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

Magyarországon kívüli munkavállalási tervek

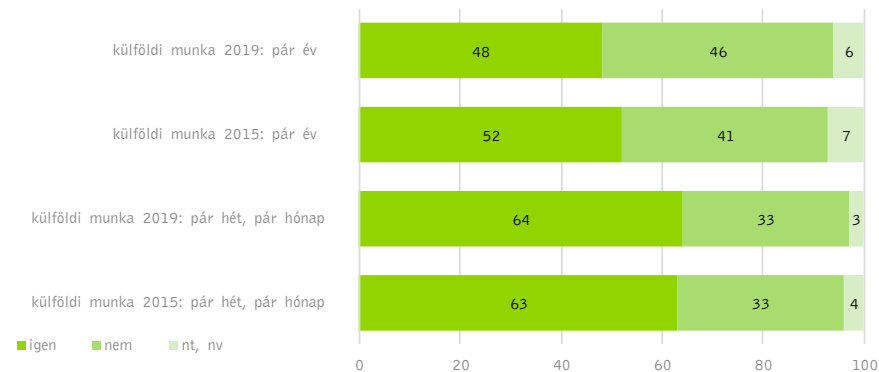
Kétségtelenül a kutatás egyik legérdekesebb kérdése, hogy a magyar egyetemisták és főiskolások hogyan viszonyulnak a jövőbeli külföldi munkavállaláshoz és letelepedéshez. Itthon megszerzett tudásukat valóban itthon szeretnék-e kamatoztatni, vagy az egyéni és társadalmi befektetés Magyarországon kívül térül-e meg? A témát – a Tárki által kidolgozott módszertannak megfelelően – három szinten vizsgáltuk: rövid távú munkavállalás (pár hét vagy hónap, beleértve az ingázást is), és hosszú távú munkavállalás (pár év). Ezt fogja kiegészíteni a kivándorlás, azaz a külföldön való letelepedés szándékának vizsgálata.

Az Aktív Fiatalok kutatócsoport kutatásai szerint 2015-höz képest nem mérséklődött érdemben a rövidtávú külföldi munkavállalási hajlandóság a magyar nappali tagozatos hallgatók körében. Adataink megerősítik Hárs Ágnes 2018-ban írt tanulmányának végkövetkeztetését, hogy a közepesen kivándorló országok között Magyarország azon kivételek közé tartozik, ahol a magas kulturális tőkével rendelkezők vállalnak leginkább külföldi munkát és nem az alacsonyabb iskolázottságúak (Hárs 2018, 89).

A magyar nappali tagozatos egyetemisták és főiskolások 64 százaléka, azaz valamivel kevesebb, mint kétharmada „játsszik a gondolattal”, hogy pár hétre, vagy hónapra külföldre menjen dolgozni. Az alábbi ábrából kitűnik, hogy bizonytalanok aránya csupán 4 százalék, a vélemények tehát megalapozottnak tűnnek.

12. ábra

Tervezed-e, hogy egy pár hétre, pár hónapra külföldre menj dolgozni, illetve, hogy külföldön élj?
(százalékos megoszlás)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2015. Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

Rövid távú Magyarországon kívüli munkavállalást a doktori képzésre járó fiatalok terveznek a legnagyobb arányban (84%), míg az alapképzésűek a legkevésbé (63%). Az adatok azt is mutatják, hogy minél magasabb az apa – ahol ezt nem tudjuk az anya – iskolai végzettsége, annál magasabb a rövidtávú külföldi munkavállalási szándék, a diplomás apák esetében eléri a 70 százalékot. Míg 4 éve volt jelentősége a politikai preferenciáknak, addig 2019-ben preferenciáktól függetlenül magas a rövid távú külföldi munkavállalási potenciál.

2015-ben hosszabb, azaz néhány évre szóló munkavállalást az egyetemisták és főiskolások 52 százaléka tervezett, azaz mintegy 10 százalékponttal kevesebben, mint, akik néhány hónapos munkavállalási potenciállal rendelkeztek. 2019-ben egy hajszállal 50 százalék alá csökkent a hosszabb távú munkavállalást tervezők, és ezzel párhuzamosan némiképp növekedett az ilyen hajlandósággal nem rendelkezők aránya. Nem nagyszámrendi, de hibahatáron túli mérséklődésről beszélhetünk.^[9] Ugyanakkor kétségtelen, hogy 2019-ben is majd minden második hallgató hosszú távon is Magyarországon kívüli munkavállalásban gondolkodik.

A hosszú távú munkavállalási potenciál esetében jelentősebb különbség mutatható ki az egyes hallgatói csoportok között. A legnagyobb arányban a budapesti állandó lakhellyel rendelkező hallgatók tervezik a hosszú távú külföldi munkavállalást (58%), ezzel szemben a megyei jogú városokban élőknel ez az arány 44%.

9. A rövid és hosszú távú munkavállalási szándékok közötti korreláció közepes értékű: $r=0,330^{**}$.

A szülők iskolai végzettségét tekintve a várt összefüggés érvényesül: minél magasabb az iskolai végzettsége a hallgató édesapjának, illetve, ha ezt nem tudjuk, akkor az édesanyjának, annál nagyobb arányban tervez hosszabb távú külföldi munkavállalást. A legfeljebb szakmunkás végzettségű apák gyermekeinél ez a szándék 40 százalék, a diplomás apák vonatkozásában pedig 54 százalék.

Nagyon érdekes képet mutat a hosszabb távú Magyarországon kívüli munkavállalási hajlandóság képzési terület szerint. Ahogy arra többször utaltunk, a képzési terület nem reprezentativitási szempont, a kapott adatok inkább tájékoztató jellegűek. Anynyi mindenestre kiolvasható az eredményekből, hogy az orvostanhallgatók és egyéb egészségügyi képzésben, az informatikai és a műszaki képzésben részt vevő, valamint a társadalomtudományi szakos hallgatók körében a legmagasabb a több éves külföldi munkavállalást tervezők aránya. Legalacsonyabb az agrár, a jogász, illetve a pedagógushallgatók, valamint a katonai és rendvédelmi képzésben részt vevők körében.

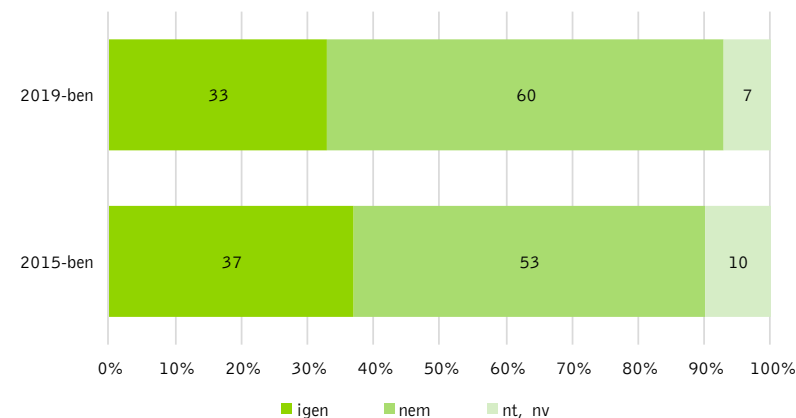
Magyarországon kívüli letelepedési szándék

Végül az utolsó, témával foglalkozó kérdés azt kutatta, hogy tervezi-e a hallgató, hogy tartósan Magyarországon kívül telepszik le. Nyilvánvalóan ez a hazától való elszakadás legegységelműbb formája. Ha valaki tartósan letelepszik egy adott országban, kiépíti egzisztenciáját, családot alapít, kevésbé valószínű, hogy visszajöjjön, és a megszerzett tudását, munkatapasztalatát Magyarországon kamatoztassa.

A 2013-as vizsgálatban a nappali tagozatos egyetemi és főiskolai hallgatók 7 százaléka tervezte, hogy biztosan külföldön telepszik le, további 25 százalékuk pedig valószínűsítette ezt. 2013-ról 2015-ben növekedett a migráció gondolatával „kacérkodók” aránya, hiszen 37 százalékuk állította, hogy tervei között szerepel a külföldi letelepedés. 2019-ben a 2013-as adatok köszöntek vissza, ugyanis a hallgatók pontosan egyharmada tervezi, hogy külföldön éljen. 2015-höz képest tehát 4 százalékponttal csökkent a letelepedési szándék, de immár 6 év távlatából is jól látszik, hogy tartósan magas arányról beszélhetünk.

A külföldi kivándorlás nincs kapcsolatban a külföldi munkavállalási szándékokkal, sokkal inkább a külföldi tanulással. Aki tehát dolgozni szeretne külföldön, jelenleg nem szeretne tartósan ott letelepedni, aki viszont tanulását tervezi Magyarországon kívül, nagyobb valószínűséggel kíván külföldön letelepedni ($r=0,289$).

13. ábra
Tervezed-e, hogy külföldön élj? (százalékos megoszlás)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2015. Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

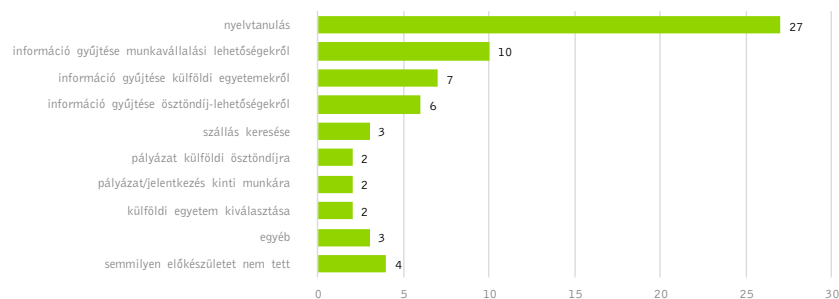
Nem alaptalan „hangulati indikátornak” nevezni az elvándorlás kérdőíves tesztelését, ugyanakkor nyilvánvalóan nem lehet egy kérdőíves válaszból tényleges cselekvésre következtetni. Annak érdekében, hogy megvilágítsuk, mennyire komoly szándék húzódik meg az „elvágyódó” válaszok mögött, külön kérdést tettünk fel arra vonatkozóan, hogy a válaszadó milyen előkészületeket tett a külföldi tartózkodásra.

Noha ezeket a válaszokat is óvatosan kell kezelni – hiszen nem tudni, hogy az egyes előkészületekből tartós, vagy csak átmeneti nem magyarországi tartózkodás lesz –, annyit valószínűsíthetünk, hogy a hallgatók nem jelentéktelen része komolyan gondolja a terveit. Már a – gyakran időigényes – információ-gyűjtés is utal az elhatározás komolyságára, de a szálláskeresést és a jelentkezést megjelölők aránya jelzi csak igazán, hogy nincsenek kevesen azok, akik a közeljövőben szinte biztosan elhagyják Magyarországot.

14. ábra

Milyen előkészületet tettél külföldi terveid megvalósítása érdekében?

(az említések százalékos aránya. Több opciót is meg lehetett jelölni.)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. Saját számítás.

A legmagasabb migrációs potenciálja azon hallgatóknak van, akik magukat liberálisnak, baloldalinak és különösen európeérnek sorolták be, akik elégedetlenek a jelenlegi politikai rendszerrel, és akik a kormány leválthatóságában, bírálhatóságában is demokratikus deficitet érzékelnek.

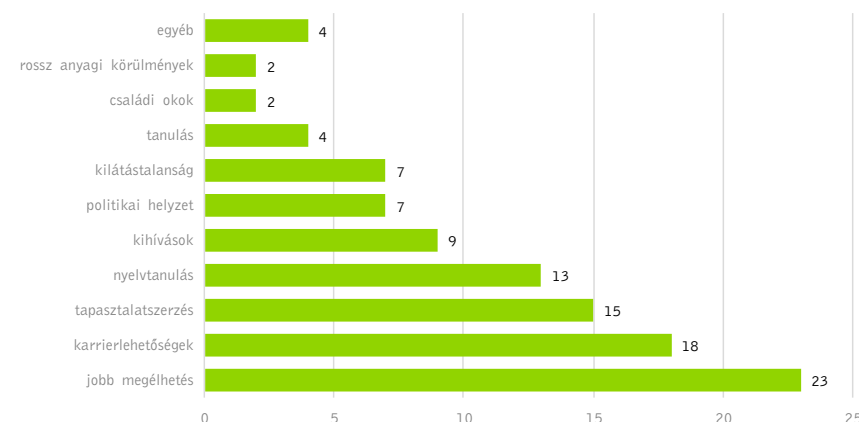
Tévedés lenne azonban azt gondolni, hogy ők csak az ellenzéki pártok szavazói közül kerülnek ki: a baloldali, momentumos és kutyapárti hallgatók esetében is csak pár százalékkal magasabb az elvándorlási kedv, mint a teljes populációban. Sőt, éppen a pártpreferenciájukat titkolók alkotják az egyik leginkább „elvágyódó” csoportot. Inkább a kormánypártra voksoló fiatalok esetében tapasztalhatunk karakteres eltérést: a Fideszre szavazó hallgatók egyötöde szeretne külföldön letelepedni, míg a jobbikosok e tekintetben „középen” állnak 31 százalékos arányukkal. A fideszes hallgatók kisebb elvándorlási hajlandósága azzal függhet össze, hogy – ahogy már a 4 évvel ezelőtti kutatásunk is mutatta – ők sokkal optimistábban látják a karrierperspektívájukat itthon, magabiztosabbak a jövőjükkel kapcsolatban. Márpedig logikusan azok, akik kedvezőtlenebb anyagi helyzetben vannak, kedvezőtlennek ítélik az elhelyezkedési lehetőségeiket és reménytelennek gondolják a jövőjüket, érdemben nagyobb valószínűséggel jelezték távozási szándékukat. Szintén jóval magasabb a migráció esélye azoknál a hallgatóknál, akik angolul és/vagy németül felsőfokon beszélnek, illetve informatikai képzésre járnak.

A Magyarországon kívüli letelepedés indoka alapvetően anyagi jellegű: külföldön könnyebb megélni, magasabb az életszínvonal, sokkal több pénzt lehet megtakarítani. Ehhez képest alacsonyabb minden más motiváció, mint, sorrendben, a karrierlehetőség, a tapasztalatszerzés, a nyelvtanulás. Érdemes megemlíteni, hogy a politikai helyzet, valamint a magyarországi kilátástalanság nem elsődleges, de nem is teljesen elhanyagolható szempontja a külföldi letelepedésnek. A politikai motívumok egyébként döntő módon a Kétfarkú Kutyapárt, a Momentum Mozgalom és az LMP-szavazói, míg a kilátástalanság a fentiekben túlmenően a Jobbikot választó hallgatók esetében jelenik meg – az átlagosnál nagyobb mértékben – motivációként.

15. ábra

Miért szeretnél külföldön élni?

(az említések százalékos aránya. Több opciót is meg lehetett jelölni.)

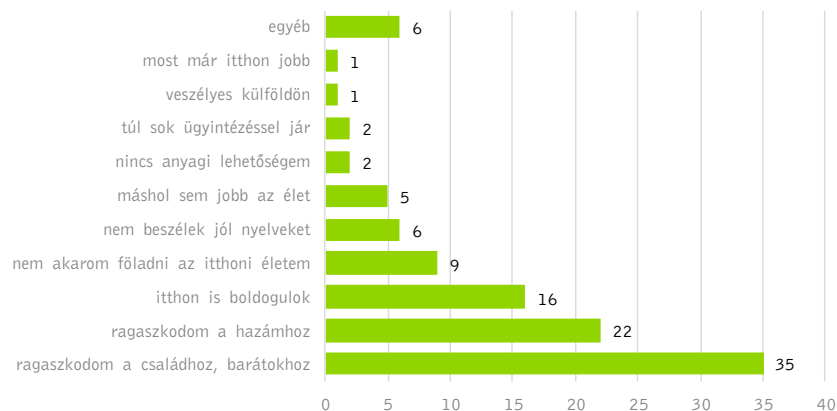
Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. Saját számítás.

Azok, akik határozottan kijelentik, hogy nem telepednének le Magyarországon kívül, alapvetően két indokra hivatkoznak. Leginkább a családra, szülőkre, barátokra/barátnőre, másrészt a nemzeti érzésre: „ragaszkodom a hazámhoz, a szülőföldemhez”. Különösen magas e magyarázat aránya a Fidesz–KDNP, a Momentum és a Jobbik egyetemista, főiskolás szavazói körében. Az is határozottan kiolvasható a 2019-es adatokból, hogy nagyon kevesen vannak azok, akik valamilyen praktikus megfontolás miatt maradnának itthon, például saját anyagi lehetőségek vagy ügyintézési problémák miatt. Elhanyagolható azon válaszok aránya is, amelyek a jelenlegi kormány propagandájához kötődnek: 1–1 százalékyian jelezték, hogy „veszélyes külföldön, pl. terrorizmus, bűnözés”, illetve „most már itthon jobb”. Kétségtelenül azonban az itthon maradás harmadik legfontosabb motívuma az itthoni boldogulás, aminek jelentősége növekedett az elmúlt években. Ezt a motivációt mindenképp a Fidesz egyetemista hallgatói választják.

16. ábra
Mi tart itthon?

(az említések százalékos aránya. Több opciót is meg lehetett jelölni.)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. Saját számítás.

Össességében a kapott eredmények, akár a rövidtávú munkavállalást, akár a Magyarországon kívüli letelepedést vizsgáljuk, továbbra sem adnak okot különösebb optimizmusra. Bár kétségtelenül árnyalatnyit csökkent a tartós külföldi munkavégzés és letelepedés szándék, a nem magyarországi munkavállalás és/vagy letelepedés tartós vágya a magyar egyetemi hallgatói rétegnek.

A külföldi kivándorlást támogató faktorok többretegűek.

- magasabb az elvándorlás készsége a diplomás szülők gyerekeinél. E csoport tagjai rendelkeznek azokkal a képességekkel, amelyek a sikeres külföldi munkavállaláshoz, illetve sikeres élethez szükségesek.
- magasabb az elvándorlási készsége azoknak is, akik nem magabiztosak a jövőjükkel kapcsolatban. Feltehetően, akik kedvezőtlennek ítélik meg itthoni lehetőségeiket, ők távoznak elsősorban.

Bár, elsőre ellentmondás látszik a két tényező között, a kettő nem zárja ki egymást. Arról lehet szó, hogy a diplomás kibocsátó családokból érkező hallgatóknál kialakulhat egy relatív depriváció a jelenlegi helyzetükkel és jövőbeli kilátásaikkal kapcsolatban. Talán úgy interpretálhatnánk, hogy „a helyzet már nem annyira rossz, de külföldön még mindig sokkal jobb, mint itthon.”

Politikai orientációk, preferenciák

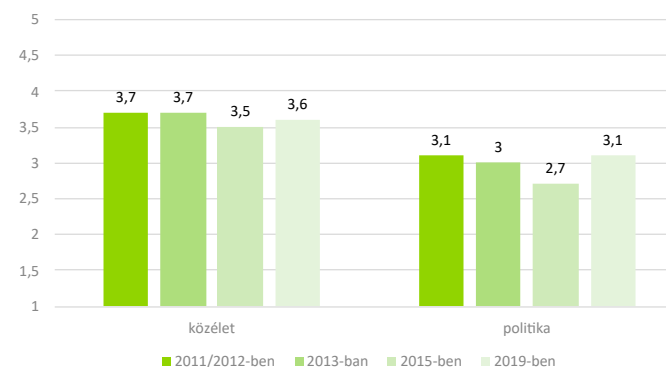
A politika megítélése

Az Aktív Fiatalok kutatás egyik - társadalomtudományi körökben pozitívan fogadott - módszertani újdonsága volt a politikai és közéleti érdeklődés, illetve általában a politika és a közélet fogalmának megkülönböztetése. Azt tapasztaltuk, hogy a hallgatók fejében elválik a két fogalom egymástól. Míg a közélet iránti érdeklődés egy 1-től 5-ig terjedő skálán kiemelkedően magas, 3,7 átlagpont, addig a politikai érdeklődés – egyébként az ifjúsági társadalom általános érdeklődését meghaladó – 3,1 átlagpont volt 2011 végén, 2012 elején. Azt tapasztaltuk, hogy a közélet iránti nyitottság, jelentősen befolyásolja a politikai gondolkodás más dimenzióit, nyitottabbá, befogadóbbá teszi a hallgatói réteget.

2019-ben is körbejártuk ezt a témakört. Míg 2015-ben a magyar egyetemisták és főiskolások 53 százaléka jelezte, hogy valamilyen mértékben érdeklődik a közéleti kérdések, társadalmi problémák iránt, addig 2019-ben 55 százalék az érdeklődők aránya. Ezzel párhuzamosan 4 év alatt 12 százalékról 10 százalékra csökkent a nem érdeklődők aránya. Az elmúlt hullámhoz képest tehát érdemi elmozdulás ezen a téren nem történt, tulajdonképpen azt mondhatjuk, hogy standard módon a hallgatók relatíve magas érdeklődést mutatnak a közéleti kérdések, társadalmi ügyek iránt.

17. ábra

Mennyire érdekelnek a közéleti, társadalmi problémák? Mennyire érdekel a politika?
1-től 5-ig terjedő skála átlagai (1=egyáltalán nem érdekel, 5= nagyon érdekel)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2011/2012, 2013, 2015 és 2019.

A politika iránti érdeklődés ugyanakkor emelkedett négy év alatt, és visszatért a 2011/2012-es szintre (ami persze még mindig jócskán a közéleti érdeklődés alatt található). Míg 2015-ben 27 százaléknyi érdeklődő állt 45 százaléknyi nem érdeklődővel szemben, addig 2019-ben kétötödnyi érdeklődőt regisztráltunk szemben az egyharmadnyi nem érdeklődővel.

Azért, hogy elhelyezzük és érzékeltessük az egyetemi réteg politikai érdeklődésének szintjét a magyar társadalmon belül, egy, az MTA TK Szociológiai Intézet megbízásából készített 2018. év végi 2700 fős felvétel eredményeit is közöljük. Gerő Márton és Szabó Andrea (2019) által elemzett adatokból kitűnik, hogy a 18 éven felüli népesség politikai érdeklődése az 1-től 5-ig terjedő skálán 2,41 átlagpont, a legérdeklődőbbek az 50–69 évesek 2,54 átlagponttal, míg a legkevésbé érdeklődők épp a 18–29 évesek 2,23 átlagponttal. Tehát, bármilyen társadalmi szegmenst és bármilyen időpontot vizsgálunk is, a magyar egyetemisták és főiskolások politikai érdeklődése messze kiemelkedik, jelentősen – a 18–29 évesek, vagyis épp a kortársak vonatkozásában pedig különösen – meghaladja azt.

Módszertani indokokkal nehezen igazolható a politikai érdeklődés átlagában bekövetkezett viszonylag jelentős változás, hiszen 2015-ben és 2019-ben ugyanolyan ún. face to face eljárási technikával kérdeztünk, a minta nagysága, valamint a mintavétel módja megegyezett egymással. Az objektív, szociodemográfiai mutatók gyakorlatilag változatlanok, és a közéleti érdeklődés terén sem történt szignifikáns elmozdulás. Érdemes tehát tartalmi okokat tételezni a változás mögött.

A politikával kapcsolatos asszociációk 2015-ben teljesen negatív kontextusban voltak, hiszen a magyar egyetemisták és főiskolások egyértelműen a korrupcióval és a hazugsággal azonosították a politikát. A hazugság mellett a csalás, a szar, a lopás, a pénz volt a leggyakoribb említés, ám feltűnt, igaz jóval kisebb említettséggel a parlament, a kormány, a hatalom, vagy Orbán Viktor neve.

Az szófelhő alapján az elmúlt 4 év alatt érdemileg nem változott a hallgatók politikai asszociációja. Szinte ugyanazok a szavak dominálnak: mindenekelőtt a korrupció, viszont a hazugság mérete kisebb lett 2019-re. Orbán Viktor neve karakteresebb a 2019-es szövegben, és a parlament, hatalom, mellett a veszekedés/viszály/megosztottság is feltűnővé vált. És egyébként is érdekes, hogy jóval több szó, szókapcsolat jelenik meg 2019-ben, mint 2015-ben. Olyan új fogalmakkal is találkozunk, mint az OIG és a Soros. Önmagában a politikával kapcsolatos asszociációk változása nem eredményezheti, hogy újra megnőtt az egyetemi réteg politikai érdeklődése.

A politikai érdeklődés emelkedését érdemes tehát többváltozós, bonyolultabb statisztikai mutatókkal a későbbiek során alaposan megvizsgálni.

18. ábra

Mi az az első (egyetlen) szó, ami eszedbe jut erről a kifejezésről: politika?
(Szófelhő – említések gyakorisága alapján, 2015, 2019*)

2019

*szó szerinti asszociációk, helyesírási hibák kijavítása után. A szófelhő készítő program a szóvégi „s” betűt leghagyja.

Forrás: Aktív Fiatalok, 2015. Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

A közéleti és a politikai érdeklődés kisebb mértékben a különböző szociodemográfiai és szociokulturális tényezőkkel áll kapcsolatban, mint az apa iskolai végzettsége (a diplomás apák gyermekei a lényegesen érdeklődőbbek akár a társadalmi, akár a politikai kérdések iránt), az állandó lakhely település típusa (leginkább Budapest emelkedik ki az érdeklődők taborában). A társadalmi, közéleti, valamint a politikai érdeklődés egyértelmű kapcsolatban áll a vallásossággal. Az érdeklődés jelentősen meghaladja a minta átlagát az egyházasan vallásos hallgatóknál, míg a legalacsonyabb a nem vallásos egyetemistáknál és főiskolásoknál.

A közéleti és a politikai érdeklődés eltérő a különböző képzési szinteken. Legalacsonyabb az alapképzésben résztvevők között, legmagasabb pedig a doktorandusz hallgatóknál. Az egyes képzési területek szerint vizsgálva a kérdést, megállapítható, hogy a társadalomtudományi, illetve a jogtudományi szakos hallgatók körében az átlagot lényegesen meghaladó mind a társadalmi, mind a politikai kérdések iránti affinitás.

Az elsődleges elemzések arra utalnak, hogy a politikai érdeklődés kialakulásának háttérben leginkább szocializációs tényezők játszanak szerepet. Az adatok alapján minél többet beszélgettek a hallgatók még középiskolás korukban otthon a családban, valamint a barátok között a politikáról, annál nagyobb a mostani politikai érdeklődésük. Ráadásul kevésbé a beszélgetés kontextusa (pozitívan vagy negatívan beszélnek a politikáról) hat a politikai érdeklődés kialakulására, sokkal inkább maga a tény, van-e vagy nincs otthoni, illetve baráti beszélgetés a fiatal legföggényebb, szocializációs szempontból kitüntetett korszakában, a középiskolás korban (átlagosan 15,84 évesen kezdenek érdeklődni a politikai iránt).

1. táblázat

Politikai érdeklődés alakulása a középiskolás korban folytatott politikai beszélgetés gyakorisága alapján (1-től 5-ig terjedő skála átlagai)

	otthon a családban	iskolában	barátaiddal
rendszeresen	3,84	3,28	3,84
alkalmanként	3,00	3,08	3,11
soha	2,68	2,96	2,69

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

Politikai pártpreferenciák

Az Aktív Fiatalok kutatás első, 2011/2012-es, illetve második, 2013-as hullámának nyilvánosságra hozott eredményei közül talán az egyik legnagyobb médiavisszhangot a nappali tagozatos egyetemi és főiskolás hallgatók pártpreferenciái váltottak ki. 2011–2012 fordulóján a felsőoktatási hallgatók 19 százaléka vallotta magát Jobbik-szavazónak, 18 százalékuk volt LMP-s, míg 15 százaléka szavazott volna a Fidesz–KDNP-re. Ez akkor a teljes, felnőtt népesség eredményeihez képest jelentős eltérést mutatott.

Az első felvételhez képest a politikai szituáció több ponton változott, hiszen 2014-ben és 2018-ban is országgyűlési választást tartottak Magyarországon, amelyet mindkét-szer a Fidesz–KDNP nyert meg, úgy, hogy kétharmados mandátumtöbbséget szerzett a parlamentben. Ezek a választások, a választások eredményeként létrejövő hatalmi helyzet, a politikai rendszer lassú, de folytonos átalakulása (lásd hibridizáció) kétség-telenül többször is átrendezte a kezdeti erőviszonyokat. Volt egy periódus, méghozzá épp az előző vizsgálati hullámunk időszakában, azaz 2015 tavaszán, amikor a Jobbik valóban érdemi kihívóként jelent meg a Fidesszel szemben, és Tóka Gábor számításai szerint hibahatáron belül volt a két párt támogatottsága (Tóka 2018, 89). Ettől a

rövid szakasztól eltekintve a Fidesz–KDNP domináns párti pozíciója (Tóth–Szabó 2018) nem ingott meg a teljes, felnőtt, választókorú népességben.

Vizsgálatunk hangsúlyozottan nem a teljes magyar ifjúsággal, azaz nem a 15–29 éves korosztállyal összefüggésben mutat be eredményeket, hanem annak egy kitüntetett szegmenséről, a nappali tagozatos egyetemistákról és főiskolásokról szól.^[10] Az alábbi adatok ezen megjegyzés fényében értelmezendők.

A 2019. február folyamán személyes (face to face) technikával készített, 800 fős vizsgálatunk pártpreferencia eredményei ugyanis érdemi változását rögzítettek 2015-höz képest. Minden korábbi vizsgálatunk arra utal, hogy a sztereotípiákkal szemben az egyetemisták és főiskolások preferenciái nagyon gyorsan követik a teljes népességben bekövetkező változásokat, a hallgatók kifejezetten politikaérzékenynek tűnnek. Legfontosabb megállapításaink 7 tételben:

1. Az egyetemisták és főiskolások körében jelenleg a legnépszerűbb párt a Momentum Mozgalom, amely 2018-ban mérettette meg először magát az országgyűlési választáson. A korábban teljesen ismeretlen szervezet, ha most lennének a parlamenti választások a teljes hallgatói népesség 16 százalékának szavazatára számíthatna. Nem teljesen szokatlan az új, friss politikai erők gyors betörése és térfoglalása a hallgatók körében. Hasonlóra került sor 2013-ban, amikor a mérésünk előtt néhány hónappal jelentette be Bajnai Gordon az Együtt indulását a következő, 2014-es választásokon. Az akkori Együtt, szövetségben az LMP-ből nem sokkal korábban kivált PM-mel 14 százalékos támogatottságra számíthatott az egyetemisták és főiskolások körében. Mindenesetre a Momentum a teljes felnőtt, választókorú népességben mért 2–3 százalékos támogatottságához^[11] képest ötször, hatszor nagyobb választottságra számíthat a nappali tagozatos főiskolások és egyetemisták között.
2. Vizsgálataink első két hullámban a teljes minta 15, illetve 16 százaléka szavazott volna a Fideszre (ez 2011/2012 fordulóján a képeletbeli rangsor harmadik, 2013-ban a második helyéhez volt elegendő), 2015-ben pedig mindkét korábbi mérésünkhöz képest érdemben alacsonyabb volt a kormánypárt támogatóinak aránya (12%). Ahogy jeleztük, a 2015-ös adatfelvétel pont abban az időszakban készült, amikor a Fidesz támogatottsága a 2014–2018-as ciklus mélypontján volt, néhány hónappal korábban zajlottak az ún. netadós tüntetések, ugyanakkor messze volt még a migrációs válság időszaka. A 2015-ös adatokhoz képest 2019. februárjában a Fidesz a korábbi vizsgálatokban megszokott 15–16 százalékos szintre emelkedett, egészen pontosan 15,5 százalékra, amelyet a kerekítés szabályai alapján 16 százalékként közlünk. Így a kormányzó párt, figyelembe véve a pártot választók és a biztos pártot választók eredményeit, a második leg-támogatottabb párt a nappali tagozatos hallgatók körében. Mindez azt jelenti, hogy a teljes, felnőtt, választókorú népesség körében mért 2019. februári 33 százalékhöz képest az egyetemisták között alig fele akkora kormányzó párt támogatottsága.^[12]

10. Az ifjúság egészére vonatkozó adatokról részletesen lásd: Mráz, 2018.

11. Adatok forrása: <https://kozvelemenykutatok.hu/> 2019. január – 2019. márciusi eredmények.

12. Érdemes megjegyezni, hogy a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 elnevezésű vizsgálat szerint a magyar 15–29 éves fiatalok 27 százaléka, a pártot választók 53 százaléka szavazott volna egy most vasárnap esedékes parlamenti választáson a Fideszre. (Mráz 2018, 470). A fiatal népesség egészében a Fidesz támogatottsága tehát – vélelmezhetően – magasabb lehet.

3. Külön érdemes szólni a Jobbik Magyarországiért Mozgalomról, amely korábbi méréseink mindegyikében a legnépszerűbb párt volt a hallgatók körében. 4 éve támogatottsága elérte a 20 százalékot, amelyet egyetlen más párt sem tudott korábban megközelíteni. A Jobbik 2019 februárjára elvesztette vezető pozícióját a hallgatói rétegen belül is, és a képzeletbeli támogatottsági dobogó harmadik fokára csúszott vissza (14%). Mindemellett egy másik aktor, a Magyar Kétfarkú Kutypárt szorosan a nyomában van. Érdemes azonban megjegyezni, hogy az első és második helyezett Momentum és Fidesz, valamint a Jobbik közötti távolság hibahatáron belüli, de az eredmény ettől függetlenül a Jobbik jelentősebb támogatottság-csökkenését mutatja. Azt tapasztaltuk, hogy a Fidesz, a Jobbik és az LMP támogattságának időbeli ingadozása elég jól követi az országos ingadozásukat. A Jobbik és az LMP esetében nagyon erős az együttjárás, míg a Fidesz vonatkozásában kissé lassabban történnek az elmozdulások.
4. A Magyar Kétfarkú Kutypárt, a Momentumhoz hasonlóan 2018-ban indult először az országgyűlési választásokon, ugyanakkor alapítása 2014-ben megtörtént. Előző, 2015-ös adatfelvételünk során még nem volt a hallgatók számára felsorolt pártlistán, a jelzett 2 százalékos támogatottságot az ún. egyéb válaszok alapján érte el. 2019-ben viszont feltüntetésre került, és támogatottsága 13 százalékra emelkedett. Ezzel a viccpárt a negyedik legtámogatottabb párt a nappali tagozatos egyetemista és főiskolás hallgatók körében. Itt is érdemes utalni az egyetemisták és főiskolások új politikai erők és mozgalmak iránti fokozott nyitottságára.
5. Különös utat járt be 2011 vége óta az LMP a hallgatói populációban. Volt nagyon népszerű, mint 2011/2012 fordulóján (18%), és volt, hogy 8 százalékra csökkent a támogatottsága, mint 2013-ban. Az akkor alakult Együtt2014-PM szövetség elszípkázta előle a politikai teret, és a hallgatók inkább ez utóbbi, friss formáció felé fordultak. Ahogy erre utaltunk, a baloldali erők szövetségének szétesését, és 2014-es nagy választási vereségét követően 2015-ben visszaállt a korábbi „rend”, az LMP újra a második legnépszerűbb politikai párttá vált a nappali tagozatos hallgatók körében. Úgy tűnik azonban, hogy amikor megjelenik egy új, fiatalos erő a nem kormánypárti oldalon, az rögtön az LMP-szavazótáborát érinti, hiszen a Momentum és a Magyar Kétfarkú Kutypárt berobbanásával párhuzamosan az LMP választottsága újra 10 százalékpont alá csökkent (9%). Ez a változás egyrészt utalhat arra, hogy az LMP mindenkor szavazói racionális motívumok alapján azt a pártot választják, amelyet a leghatékonyabbnak tartanak urbánus, zöld értékek artikulálására. Másrészt viszont kétségtelen, hogy a szavazók maguk is változnak. A mindig újonnan beérkező, szociokulturális szempontból determinált hallgatók újabb és újabb progresszívnek ható pártot választanak egyetemi éveik alatt.
6. A hagyományos baloldali pártok körül megállt az idő. Az MSZP (3%) és a DK (2%) támogatottsága külön-külön a teljes hallgatói népességben 5 százalék alatti, hajszálra annyi, mint 4 évvel korábban. Úgy tűnik az adatok alapján, hogy a Párbeszéd csatlakozása nem tudta kibillenteni a MSZP támogatottságát az egyetemisták körében. 4 éve és 2019. februárjában ugyanakkora a választottságuk. Adataink szerint mindkét baloldali párt súlyos szavazói utánpótlás-válsággal küzd, ugyanakkor, ahogy azt többen vizionálták, nem szűnt meg, pontosan ugyanott tart, mint 4 éve, vagy mint 6 éve.

7. Feltűnő változás, hogy az előző hullámokhoz képest jelentősen csökkent a párt nélküliek (nem tudja, nem válaszol és nem szavazó csoportok együttléve) aránya. 2011 óta nem volt ilyen kevés a politikától önmagát távol tartó egyetemista és főiskolás (26 százalék). A nem válaszolók aránya 13 százalék, ami pontosan annyi, mint 4 éve, viszont a bizonytalanok 9 százalékponttal csökkentek. Úgy tűnik, hogy a két relatíve új párt berobbanása az egyetemista világba, valamint a Fidesz támogattságának stabilizálódása, a bizonytalanok táborát is csökkentette. Nagyon is valószínűnek tűnik, hogy a politikai érdeklődés növekedése, valamint a bizonytalanok táborának csökkenése együttjár, az egyik hat a másikra.

2. táblázat

Pártpreferenciák az összes hallgató körében az Aktív Fialok kutatási sorozatban
(teljes hallgatói népesség, százalékos megoszlás)

pártok	2011. XII. – 2012. I.	2013. III. – IV.	2015. IV.	2019. II.
Momentum Mozgalom	–	–	–	16
Fidesz	15	16	12	16
Jobbik	19	17	20	14
MKKP	–	–	2	13
LMP	18	8*	14	9
MSZP–P	5	3	3	3
DK	3	1	2	2
Együtt, PM	-	14	4**	–
Egyéb válasz	1	2	5	1
semmiképp sem menne el	9	6	9	3
nem tudja	25	24	19	10
nem válaszol	5	9	13	13

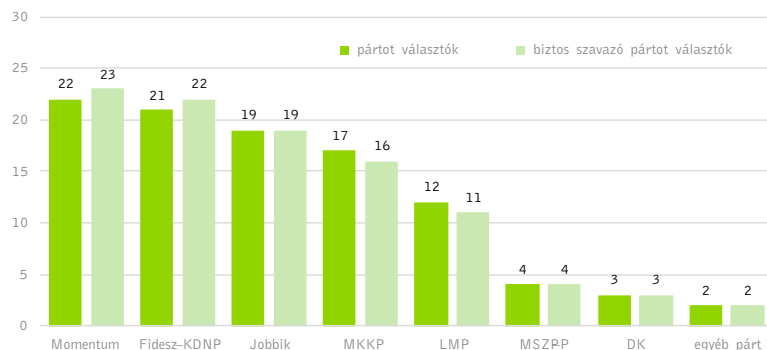
*az LMP-ből épp a mérés idején váltak ki a későbbi PM alapítói, így Jávor Benedek, Karácsony Gergely és Szabó Tímea. A 2013. tavaszi adatfelvétel előtt néhány hónappal jelentette be Bajnai Gordon az Együtt megalakulását, és várható indulását a 2014-es választásokon.

**2015 áprilisában a két pártot külön mértük. A 2018-as választáson a P együtt indult az MSZP-vel, míg az Együtt kiesett a parlamentből és feloszlatta önmagát.

A pártot választók és a biztos szavazó pártot választó hallgatók körében – ahol a hibahatár jóval magasabb, mint a teljes hallgatói népességben – a sorrend szinte változatlan, de kisebb eltérések mégis rögzíthetők. A Momentum – Fidesz verseny ebben a hallgatói szegmensben is érvényesül, viszont mindkét esetben 1–1 százalékponttal a Momentum előzi a Fideszt (ezért is tettük következetesen első helyre a Momentumot). A Jobbik a pártot választók és a biztos szavazó pártot választók körében egyaránt 19–19 százalékra számíthat, kettő, illetve három százalékponttal megelőzve a Kétfarkú Kutypártot. Az LMP szavazóinak lanyha részvételi szándéka és kisebb elköteleződése

a biztos pártot választók kategóriájában jelentkezik igazán, hiszen a teljes népességben és ebben a minta felére szűkült szegmensben mindössze két-három százalékpont a különbség. A két hagyományos baloldali párt együttesen a pártot választók és a biztos szavazó pártot választók körében átlépi a parlamenti bekerülési küszöböt, de külön-külön nem, ráadásul messze elmarad az LMP eredményétől.

19. ábra
Pártok támogatottsága a különböző hallgatói csoportokban, 2019
(a kérdésre válasz adók, százalékos megoszlás)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. Pártot választók N=587; biztos szavazó pártot választók N=396.

A pártpreferencia több szociodemográfiai típusú változóval is összefüggésben áll.[13]

Korábbi kutatásaink egyik érdekessége volt, hogy megállapítottuk a Jobbik sajátosan maskulin, „férfias” jellegét – szemben pl. az LMP-vel, amelyre a női hallgatók jóval nagyobb arányban szavaztak (Róna–Sóris 2012; Róna–Reich 2014; Róna 2017). A Jobbik jelentősebb visszaesése mögött a férfi hallgatók visszaszorulása áll. 2019-ben ugyanis nincs már maskulin jellege a pártnak, sőt a női hallgatók körében némiképp még magasabb is támogatottsága. A férfias jelleg a Fidesz (és egyébként az MKKP, valamint a hagyományos baloldali pártok) vonatkozásában jelenik meg határozottabban. A Fidesz egyetemista szavazótáborának 55 százaléka férfi, 45 százaléka nő. Az LMP esetében ez pont fordított, így a zöldpárt megmaradt nők által támogatott aktornak. Még az LMP-nél is határozottabb a női dominancia a Momentum esetében, ahol majd 60 százalék a női hallgatók aránya.

Az állandó lakhely szerinti település típus alapvetően szegmentálja a hallgatói preferenciákat, vagyis érdemi különbség mutatható ki a fővárosi, a nagyvárosi és a kistéleplések fiataljainak pártpreferenciáiban. A fővárosi hallgatók körében messze a legnépszerűbb politikai párt a Momentum (4 éve még az LMP volt), de feltűnően magas a baloldali erők támogatottsága is (10%). A Jobbik Budapesten nem tudott gyökeret eresztetni, akárcsak 4 éve vagy éppen régebben, támogatottságának fő „terepe” a vidék. A kisvárosban élő hallgatók körében 18, a községben élőkénél 19 százalék a Jobbik támogatottsága (ezek az adatok a teljes egyetemi populációra vonatkoznak). Ezzel az eredménnyel a községben élő hallgatók körében a Jobbik a legnépszerűbb párt.

A Fidesz Budapesten és a megyei jogú városokban alulteljesít, míg a kisebb városokban előzi a Momentumot és a Jobbikkal szinte azonos szinten áll. Csak érdekességképpen jegyezzük meg, hogy a mintába került néhány magyar anyanyelvű külföldi fiatal is, akiknek majdnem a 40 százaléka a Fideszre szavazna. A megyei jogú városokban egyébként az MKKP támogatottsága meghaladja a Momentumét és a Fideszét egyaránt.

Továbbra is fennmaradt a Jobbik első generációs értelmiségi jellege (Róna–Reich 2014). Azon egyetemi és főiskolai hallgatók körében, akiknek egyik felmenője sem diplomás a Jobbik a legtámogatottabb párt. Az anyai és apai ágon egyaránt diplomás felmenőkkel rendelkező hallgatók 19 százaléka szavazna a Momentumra, amit a Fidesz követ 17, az MKKP pedig 14 százalékkal. Ebben a csoportban egyébként az ismeretlen preferenciájúak aránya 25 százalék alatt található.

Ahogy többször is jeleztük a képzési terület nem reprezentativitási szempont, a széttöredett képzési szerkezet miatt az eredmények ezen a területen tájékoztató jellegűek. Mindenesetre érdekes, hogy a Fidesz az agrártudományi és a jogtudományi képzésre járók körében, míg a Momentum a bölcsészek, a gazdaságtudományi, a jogtudományi és a társadalomtudományi szakosok körében népszerűbb, mint a mintabeli megoszlásuk. A Jobbik a műszaki és informatika tudományok, egyes orvosi szakokon népszerű.

Nagyon fontos szempont a vallásosság. Az Aktív Fiatalok vizsgálatának eredményei alapján egyértelműen bizonyítható, hogy a kormányzó Fidesz–KDNP támogatottságának talán az egyik legfőbb ismérve a hallgatók egyházián vallásos jellege (Kmetty 2017). Az egyház tanítását felvállaló, illetve a maga módján vallásos hallgatók körében a Fidesz extrém magas, 45 és 22 százalékos támogatottsággal bír. Itt érdemes megjegyezni, hogy az egyházi fenntartású középiskolából érkezők körében 28 százalék a kormánypárt támogatottsága. A Jobbik és a Momentum a nem vallásos kategóriában, míg az LMP, az MKKP az ateista kategóriában ér el kimagasló támogatottságot.

Azok a hallgatók, akik gondok nélkül élnek 20 százalékban a kormányzó pártot támogatják, a nehezen élők körében viszont alig-alig található fideszes. A „pénzem okos beosztásával jól kijövök” csoportokban a legnépszerűbb a Momentum, míg a kevésbé jó körülmények között élők a Magyar Kétfarkú Kutypártot, valamint a baloldali pártokat és részben a Momentumot támogatják.

Végül érdemes a politikai szocializációs szempontra is felhívni a figyelmet. Kutatásso-

13. Elemzésünk során az alacsony elemszám miatt a DK-t, az MSZP-t együttesen kezeljük.

rozatunkban először kérdeztünk rá az apa ideológiai beállítódására, tehát arra, hogy a hallgató szerint édesapja/nevelőapja hol helyezkedik el a baloldali–jobboldali, valamint a liberális–konzervatív és a mérsékelt–radikális skálán. Nagyon fontos, hogy nem ismerjük az apa tényleges ideológiai karakterét, azt tudjuk, amit a hallgatók feltételeznek róla. Ezek szerint a Fideszre szavazó hallgatók édesapja/nevelőapja a legkonzervatívabb, illetve a legjobboldali (1–7 skálán, ahol 1 jelenti a liberálist/baloldali és 7 a konzervatívot/jobboldali az átlagpont 4,79 és 4,76), a Jobbiké pedig ennél csak egy hajszállal alacsonyabb. A Momentumot választó hallgatók édesapja/nevelőapja a Fideszéhez képest egy teljes átlagponttal közelebb van a liberális, illetve a baloldalhoz. Nem meglepő módon, leginkább a baloldali pártok szavazói feltételezik édesapjukról, hogy az liberális (3,23 átlagpont), illetve baloldali gondolkodású lenne (3,05 átlagpont).

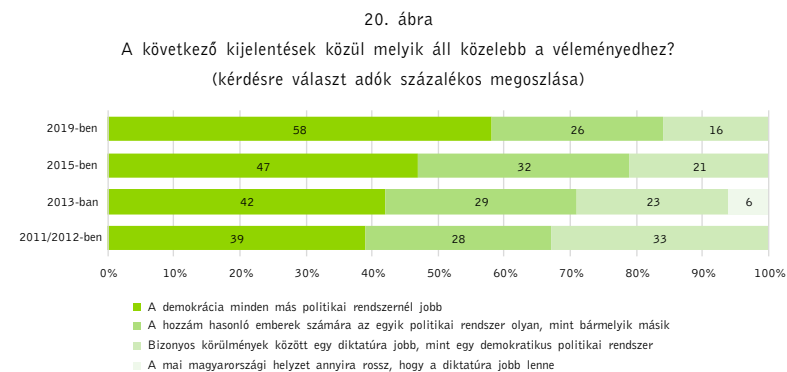
Demokráciához való viszony

Kutatássorozatunk korábbi szakaszainak másik nagy visszhangot kiváltó eredménye a magyar egyetemisták és főiskolások demokráciáról vallott igen kritikus véleménye volt. 2011/2012 fordulóján a releváns választ adó felsőoktatási hallgatók 78 százaléka elégedetlen vagy nagyon elégedetlen volt a demokrácia működésével, az elégedettek pedig mindössze 22 százaléknian voltak. Emellett pedig a demokráciát a kérdésre választ adók kevesebb mint 40 százaléka ítélte minden más politikai rendszernél jobbnak, egyharmaduk elfogadhatónak tartotta a diktatúrát „bizonyos körülmények” között, majd háromtizedük pedig „vállalt vont” és azt mondta, hogy neki tulajdonképpen mindegy milyen rendszerben él.

2015 áprilisára jelentősen nőtt a nappali tagozatos hallgatók demokráciaelköteleződése: 47 százaléka vélekedett úgy, hogy a demokrácia minden más politikai rendszernél jobb, a diktatúrát bizonyos körülmények között elfogadható alternatívának tartók aránya ugyanakkor lényegesen nem csökkent.

2019-re vitathatatlanná vált a hallgatók demokráciapártisága. 57 százaléuk szerint a demokrácia minden más politikai rendszernél jobb, ez 10 százalékpontos növekedés 4 év alatt. Kevés olyan kutatási eredmény kerül bemutatásra, ahol ekkora változás történt volna. Érdekes megemlíteni, hogy Gerő Márton és Szabó Andrea a 18 éven felüli felnőtt népesség vonatkozásában elemezte ugyanezt a kérdést. Azt tapasztalták, hogy 2015 és 2018 vége között 8 százalékponttal emelkedett a magyar társadalom demokráciaelköteleződése (48-ról 56 százalékra) (Gerő–Szabó 2019). A hallgatók körében mért adatok tehát teljesen összhangban állnak a magyar társadalom demokrácia iránti elköteleződésének változásával.

A diktatúrát bizonyos körülmények között elfogadhatónak tartó hallgatók aránya 16 százalékra csökkent, azzal párhuzamosan, hogy csökkent a rendszerszeptikusoké is (32-ről 26 százalékra).

Forrás: Aktív Fiatalok 2011/2012, 2013 és 2015. Aktív Fiatalok 2019.

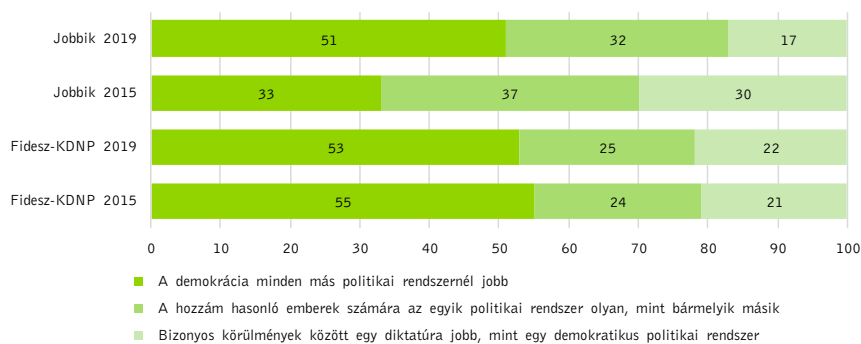
Az eredmények alapján kimagaslóan demokráciapártiaknak minősülnek a diplomás felmenőkkel rendelkező, illetve a női hallgatók (akiknek mind a két szülője diplomás 70 százalékban tartják a demokráciát a legjobb politikai rendszernek). A diktatúrát az átlagosnál nagyobb mértékben fogadják el az alacsonyabban iskolázott apák gyermekei, valamint a férfi egyetemisták és főiskolások.

A demokrácia versus diktatúra problematikáját politikai preferencia szerint vizsgálva megállapítható, hogy a demokrácia feltétlen hívei a bal-balközép pártok támogatói, a Momentum szavazók, valamint az LMP-t és az MKKP-t választók. Lényegesen kisebb a Fidesz-szavazók demokráciaelköteleződése, ugyanakkor ebben a körben is abszolút többségben vannak azok a fiatalok, akik szerint a demokrácia minden más politikai rendszerénél jobb. A Jobbik szavazói még a fideszeseknél is kevésbé demokráciapártiak, de az elmúlt 4 év folyamán jelentősen emelkedett elköteleződésük a demokrácia iránt. A Jobbik szavazótáborának átalakulására utal, hogy 2015-ben a demokráciaelkötelezettség aránya 37 százalék volt, 2019-re 51 százalékra növekedett (ne felejtjük el, hogy az egész mintában nőtt a demokráciát legjobb rendszerként elfogadók aránya).

Különösen érdekes a „bizonyos körülmények között a diktatúra jobb, mint egy demokratikus politikai rendszert” inkább elfogadók pártpreferenciák szerinti összetétele. Míg a mintában 100-ból 16 hallgató tudja támogatni a diktatúrát, a Fidesz hívei között ez messze kimagaslik: esetükben 100-ból 22 főről beszélünk. Ehhez képest a Jobbikosok és az ismeretlen preferenciájú széles tábor 17–17 százaléka diktatúrapárti. Amíg azonban a Fidesz-szavazók vonatkozásában lényeges elmozdulásról nem beszélhetünk, addig a jobbikos hallgatói tábor mérséklődése szembetűnő.

21. ábra

A következő kijelentések közül melyik áll közelebb a véleményedhez, pártpreferenciák szerint?
(A Fidesz-KDNP és a Jobbik kérdésre választ adó szavazóinak százalékos megoszlása)

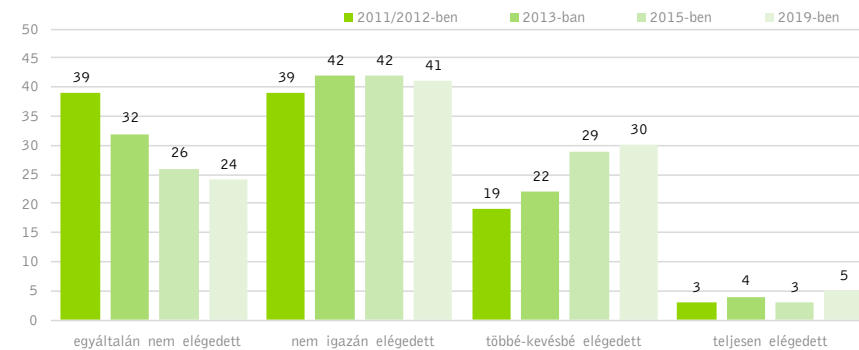

Forrás: Aktív Fiatalok, 2015. Aktív Fiatalok, 2019.

A létező demokrácia működésével kapcsolatban inkább negatív attitűd érvényesül az egyetemisták és főiskolások körében. A hallgatók 65 százaléka vagy egyáltalán, vagy nem igazán elégedett azzal, amit ma Magyarországon demokráciának nevezünk. Érdekes megjegyezni, hogy 2015-höz képest lényeges, nagyságrendi elmozdulás nem történt, azaz egy-két százalékponttal változtak az eredmények.

Érdekes megjegyezni, hogy az első adatfelvételeink óta vizsgálatról vizsgálatra növekedett a magyar demokrácia működő modelljével inkább elégedettek hallgatók aránya. 2015-höz képest ez statisztikailag nem szignifikáns, de trendbe illeszkedő elmozdulás. 2019 februárjában a hallgatók 35 százaléka volt valamennyire (ebből 5 maximálisan) elégedett a demokrácia magyar valóságával.

22. ábra
Mennyire vagy elégedett a demokrácia működésével az országban?
(kérdésre választ adók százalékos megoszlása)

Forrás: Aktív Fiatalok 2011/2012, 2013, 2015 és 2019.

Úgy tűnik, hogy a demokráciával való elégedettségnek a hallgatók körében is van egy gazdasági/szociális aspektusa, hiszen a nehezebb anyagi körülmények között élő hallgatók 77 százaléka kifejezetten elégedetlen a demokrácia jelenlegi teljesítményével. Ezzel szemben a „gondok nélkül élők” a demokrácia teljesítményével – a mintabeli átlaghoz képest – inkább vagy teljes mértékben elégedettek. Érdekes megemlíteni, hogy a fővárosi hallgatók több mint egyharmada egyáltalán nem elégedett, ugyanakkor a nagyon elégedettek aránya 7 százalék, azaz véleményük polarizáltabb, mint a többi állandó lakhely típusa szerinti kategóriában. Összességében a Budapesten élő nappali tagozatos hallgatók 72 százaléka inkább elégedetlen, a valamennyire elégedettek aránya 28 százalék. Érdekes itt jelezni, hogy a fővárosi hallgatók többsége egyébként jobb szociokulturális, szocioökonómiai helyzetből érkezik, mégis relatíve legmagasabb körökben az elégedetlenek aránya. Ebben az esetben is szóba jöhet a relatív depriváció problémája, de nem zárható ki politikai motívum sem a vélemények hátterében. A megyei jogú városokban élő egyetemisták és főiskolások 68 százaléka, a községben lakóknak pedig 62 százaléka tartozik az elégedetlenek táborába. A demokrácia működésével legelégedettebbek a kisebb városokban élő hallgatók, akiknek 42 százaléka vagy inkább vagy teljes mértékben elégedett a dolgok jelenlegi menetével.

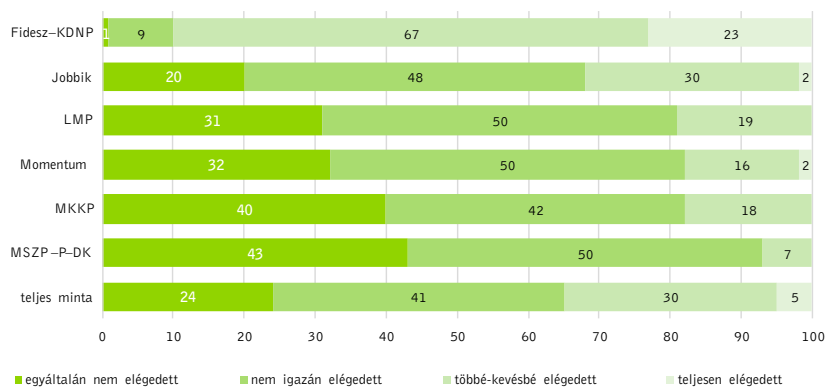
Külön figyelmet érdemel a demokrácia teljesítményének megítélése politikai preferenciák szerint. A társadalomtudományokban ritkán lehet tapasztalni akkora különbséget különböző – többféle szempontból inkább homogén – rétegek véleményében, mint amit a magyar demokrácia teljesítményével kapcsolatban a nappali tagozatos hallgatók kifejtettek. Talán nem túlzás azt állítani, hogy két külön világot látnak (tapasztalnak) a kormánypárti és az ellenzéki egyetemisták, a polarizáció egyedülállóan magas.

A Fidesz–KDNP jelenlegi egyetemista, főiskolás támogatóinak ugyanis kevesebb mint egytizede lát problémát a működéssel kapcsolatban, míg 90 százalékuk vagy többé-kevésbé, vagy teljesen elégedett a helyzettel. 4 év alatt jelentősen csökkent az elégedetlenség aránya, és ezzel párhuzamosan 10 százalékpontnál is nagyobb a teljesen elégedettek arányának növekedése. Ezzel szemben a Momentum szavazóinak 82 százaléka inkább nem vagy egyáltalán nem elégedett, a Jobbikot támogatók szintén a kritikusok táborába tartoznak 68 százalékos aránnyal, míg a hagyományos baloldali pártok szavazóinak egyenesen kilenctizede elégedetlen.

23. ábra

Mennyire vagy elégedett a demokrácia működésével az országban?
(politikai preferenciák szerint, kérdésre választ adók százalékos megoszlása)

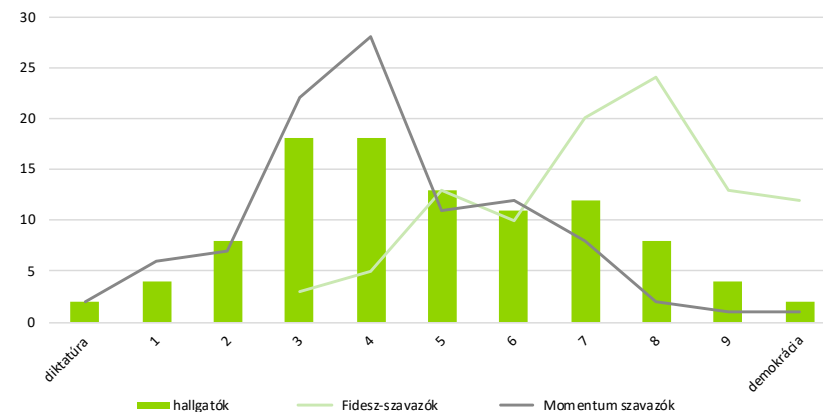
Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

A demokrácia és a diktatúra megítélését teszteltük egy új kérdéssel is. Miután a magyar ellenzék gyakran vádolja a kormányzópartot diktatórikus hajlammal, megkérdeztük a hallgatókat, hogy egy demokrácia – diktatúra skálán hol helyezné el a jelenlegi Magyarországot. A hőmérő 0 pontján a diktatúra, a 10-es pontján pedig a demokrácia állt. A skála közepe az 5-ös érték. Ettől lefelé közelebb vagyunk a diktatúrához, felfelé pedig inkább a demokráciához. Az alábbi ábra a kapott eredményt rögzíti, úgy, hogy külön közöljük a teljes hallgatói népeesség, valamint a két legtámogatottabb párt, a Fidesz-szavazók, a Momentumot választók véleményét.

Csak ismételnünk tudjuk korábbi megállapításunkat. A demokrácia – diktatúra skála megítélése politikai elköteleződés kérdése. A fideszes nappali tagozatos hallgatók az értékelés során 3-asnál rosszabb osztályzatot nem adtak, relatív többségük 8-as osztályzatot választott. A momentumosok kritikussabbak, hiszen Magyarország helyzetét közelebb látják a diktatúrához, mint a demokráciához. A 0-tól 10-ig terjedő skálán a kormányzópart támogatói összességében 7,26 átlagpontot adtak, a momentumosok 4,21 pontot, míg a hallgatói átlag 4,81 pont volt. A legkritikusabb egyébként a hagyományos baloldali szavazók véleménye (3,33 átlagpont).

24. ábra

Szerinted, ha egy skála egyik szélén a demokrácia, a másikon pedig a diktatúra található, akkor jelenleg Magyarország hol helyezkedik el ezen a skálán? Kérlek, válaszolj egy 10-től 0-ig terjedő skálán úgy, hogy a 10 jelentse azt, hogy demokrácia, a 0 pedig, hogy diktatúra. Természetesen köztes értékeket adhatsz?*(kérdésre választ adók százalékos megoszlása)

*nem tudja: 2%, nem válaszol: 2%.
Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

Végül rákérdeztünk a demokrácia tartalmára, arra tehát, hogy öt szempont alapján hogyan értékelik a hallgatók a demokratikus intézményrendszer működését. A vizsgált dimenziók a választás szabadsága, az egyszemélyes túlhatalom, a média szabadsága, a bíróságok előtti egyenlőség, valamint a véleménynyilvánítás szabadsága, mint alapvető demokratikus szabadságjogok voltak (Kovács 2017, 86). Ezek egy részét már 4 évvel ezelőtt is teszteltük, tehát a demokrácia tartalmával és minőségével kapcsolatos vélemények változása is rögzíthető.

Az alábbi ábra alapján 2015 és 2019 között kismértékű, de szisztematikus visszaesés történt a demokratikus alapjogok tekintetében. Nincs olyan dimenzió, ahol a skála átlaga növekedett volna (akár egy hajszállal is), viszont egy kivétellel a másik többi demokrácia-mutató átlagértéke közelebb került a négyes átlagértékhez a korábbi ötöstől. Vagyis a hallgatók 2019 folyamán kedvezőtlenebbul ítélik meg a választások szabadságát és tisztességes eljárását, úgy vélik, hogy a korábbihoz képest a média kevésbé szabadon bírálhatja a kormányt – itt történt a legjelentősebb visszaesés –, kevésbé érvényesül a véleményszabadság, és ami különösen érdekes, hogy a bíróságok előtti jogegyenlőség tekintetében is történt, igaz kisebb mértékű visszalépés.

Egyetlen kivétel van, ahol tizedesjegyre ugyanakkora átlagot mért a 2015-ös és a 2019-es egyetemista kutatás. Ezek szerint a nappali tagozatos egyetemisták és főiskolások döntő többsége, 55 százaléka úgy véli, hogy vannak emberek Magyarországon, akiknek a kezében túl nagy politikai hatalom összpontosul (9-es és 10-es értéket választók).

25. ábra

Véleményed szerint a következő állítások mennyire jellemzőek Magyarországon? Kérlek, hogy válaszolj egy 0-tól 10-ig terjedő skálán úgy, hogy a 0 jelentse azt, hogy egyáltalán nem jellemző, a 10 pedig, hogy teljes mértékben jellemző! (0–10-es skála átlagai)

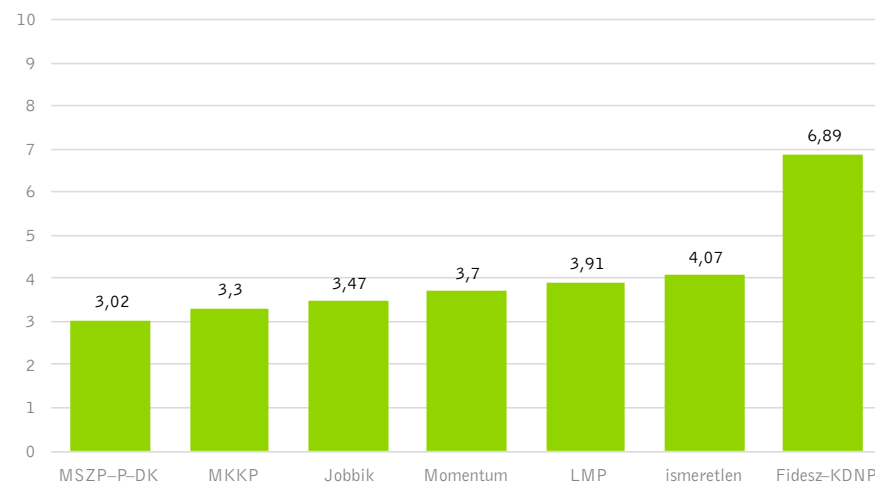

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

Talán nem meglepő a fenti elemzések alapján, hogy a Fideszt választók és az ellenzéki pártok (valamint az ismeretlen preferenciájúak) egyetemista szavazóinak véleménye gyökeresen, alapvetően eltér egymástól. Vannak olyan dimenziók, ahol a két, sőt három átlagpontnyi az eltérés mértéke, azaz ennyivel kedvezőbbnek ítélik meg a kormánypárti hallgatók a demokrácia alapértékeinek megvalósulását, mint az ellenzékiek, illetve a hallgatói társadalom egésze. Jelen elemzésben egyetlen elemet, a választások tisztaságát és szabadságát, mint a demokrácia fundamentumát emeljük ki. Ezek alapján a választások szabadságát és tisztességes voltát leginkább a baloldali pártok szavazói kérdőjelezzik meg (egyébként majd minden kérdésnél épp e csoport tagjai a legkritikusabbak), hozzájuk képest a kormánypárt támogatóinak véleménye több mint 3,5 átlagponttal magasabb. A minta átlagához (4,17 átlagpont) egyébként az ismeretlen preferenciájúak, tehát a bizonytalanok, a válaszmegtagadók és a választásoktól magukat mindenképpen távol tartók véleménye van.

26. ábra

Véleményed szerint a következő állítások mennyire jellemzőek Magyarországon?
A választások szabadok és tisztességesek Magyarországon.
(0–10-es skála átlagai pártpreferencia szerint)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

A hallgatók ideológiai kötődése

A hallgatói pártpreferenciák polarizációja nemcsak a demokrácia működésének megítélésekor köszön vissza, hanem akkor is, amikor az ideológiai beállítódásukat elemezzük.^[14] 2011 óta minden hullámban lekérdeztük ezt a kérdést, tehát most már 4 adatfelvételre kiterjedő, lassan hosszú távú adatsor áll rendelkezésre a magyar nappali tagozatos egyetemisták és főiskolások ideológiai kötődéseiről.

Az előző, 2015 tavaszi adatfelvételünk kapcsán jeleztük, hogy a hallgatók inkább jobboldalinak, kifejezetten liberálisnak és határozottan mérsékelt beállítódásúnak mondták magukat. Azt tapasztaltuk, hogy mintha egy hajszálnyival csökkent volna a jobbpólus, azaz a 6-os és 7-es értéket választók aránya. Ezzel párhuzamosan viszont az önmagukat középre helyezők aránya emelkedett volna. Összességében, több évnyi adatsor alapján úgy véltük, hogy a hallgatói ideológiai orientáció eléggé beálltnak, szinte konstansnak tűnik.

Az alábbi táblázat alapján valami, még ha nem is nagyságrendi, de szisztematikus változás történt a hallgatók ideológiai kötődéseiben, hiszen jól láthatóan mind a három skálán elmozdultak az értékek. A hallgatók 2019. februárjában a baloldali–jobboldali skálán pont középen, azaz a 4-es értéken állnak, a liberális–konzervatív skálán négy mérés alapján most a legliberálisabbak (3,5 átlagpont), és talán 2011–2019 vonatkozásában ez a leglátványosabb változás, a leginkább mérsékelt beállításúak (3,3 átlagpont). Nem állíthatjuk, hogy a kérdés különösebb bizonytalanságot okozott volna a hallgatók számára, hiszen a nem tudja, nem válaszol kategóriát 2–3 százaléknian választották, tehát a változás okait máshol érdemes keresni.

3. táblázat

A magyar egyetemisták és főiskolások ideológiai önbesorolása a baloldali–jobboldali, a liberális–konzervatív, valamint a mérsékelt–radikális skálán (1-től 7-ig terjedő skála átlagai)

	2011/2012	2013	2015	2019
baloldali–jobboldali	4,4	4,4	4,3	4,0
liberális–konzervatív	3,6	3,7	3,7	3,5
mérsékelt–radikális	3,7	3,6	3,5	3,3

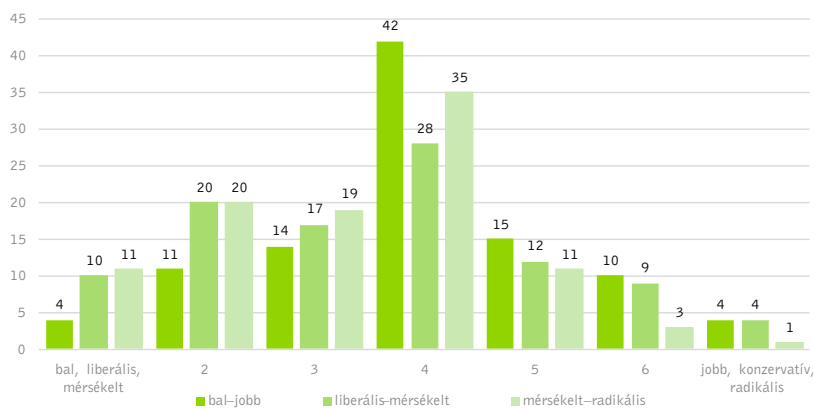
Aktív Fiatalok 2011/2012; 2013; 2015; 2019.

Az adatok arra utalnak, hogy nem a jobbpóluson, a konzervatív, valamint a radikális póluson (6-os és 7-es értéket választók) lettek kevesebben, hanem a többi értéknél történt elmozdulás. Leginkább a középre húzás szűnt meg a liberális és mérsékelt skálán, és ezzel párhuzamosan kétségtelenül növekedett az önmagukat inkább baloldalinak, az önmagukat liberálisnak, valamint az önmagukat mérsékeltnek vallók aránya.

14. A módszer klasszikus: egy 1-től 7-ig terjedő ideológiai skálán kellett a megkérdezetteknek elhelyezni magát, úgy, hogy az egyes a baloldalt, a liberálist, illetve a mérsékeltet, a hetes pedig a jobboldalt, a konzervatívot és a radikálist jelenti. A centrum pozíció a 4-es értéket jelenti.

Az okok megfajtására egy leíró jellegű elemzés során nem vállalkozhatunk, azt feltételezzük, hogy az új pártok, mint a Momentum Mozgalom és a Magyar Kétfarkú Kutyaapárt megjelenése, valamint a Jobbik szavazótáborának érezhető átalakulása játssza a főszerepet ebben a változásban.

27. ábra
Kérlek, jellemezd önmagad az alábbi tulajdonság-párok segítségével!
(1-től 7-ig terjedő skála megoszlásai)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. Saját számítás.

Az, hogy nem egyszerű mérési pontatlanságról van szó, hanem valamilyen szisztematikus, a későbbi elemzések során részletesen vizsgálendő átalakulásról, az ideológiai értékcímkekhez való viszony is jelzi. Azt kérdeztük a hallgatóktól, hogy 10 címke közül válasszák ki az önmagukhoz legközelebb álló jelzőt. A vizsgált címkek a következők voltak: baloldali; erős nemzeti érzésű; európeér/nyugatos, gondolkodású; kereszténydemokrata; konzervatív, hagyománytisztelő; liberális, szabadgondolkodású; rend és stabilitás híve; szociáldemokrata; hívő, vallásos ember és zöld, környezetvédő. A válaszokat a kérdezők „randomizálták”, azaz a felolvasás sorrendje folyamatosan változott.

2015-ben és 2019-ben is a liberális, szabadgondolkodású értékcímke áll a legközelebb az egyetemistákhoz és főiskolásokhoz, de az előnye a többi értékcímkehez képest csökkent. A 2.–5. helyezés terén történtek változások. 2019-ben két címke gyakorlatilag azonos elfogadottságú, ezek az európeér, nyugatos és a zöld, környezetvédő (17–17%). Mindkettő előrébb lépett a sorrendben és elfogadottsága is növekedett. Negyedik helyen a rend és stabilitás híve áll 2019-ben, és bár elfogadottsága hajszálpontosan megegyezik a 4 évvel korábbival, az előző két ideológiai eszme magasabb elfogadottsága „letaszította” a képzeletbeli dobogóról. Különösen érdekes az 5. helyen történt helycsere. Míg 2015-ben az erős nemzeti érzés volt ezen a pozíción, addigra 2019-ben jelentősen visszaszorult, és helyét a konzervatív, hagyománytisztelő foglalta el.

4. táblázat

Az alábbiakban olyan politikai eszméket olvashatsz, amelyek jellemzők lehetnek egy ember gondolkodásmódjára. Kérlek, válaszd ki ezek közül azt, amelyik a legközelebb áll a gondolkodásodhoz!
(teljes népesség, százalékos megoszlás)

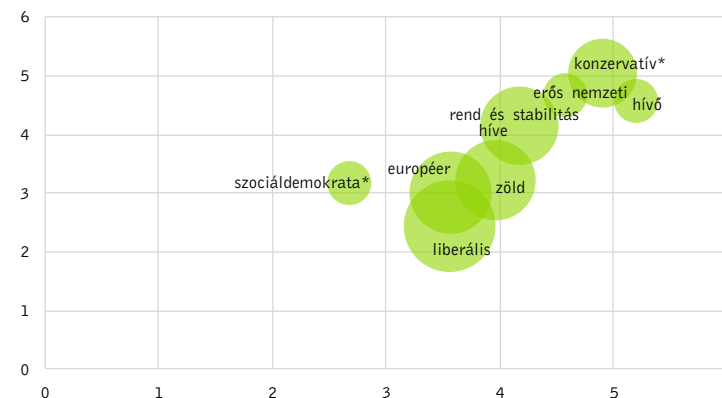
sorrend	2015	2019
1.	liberális, szabadgondolkodású (26%)	liberális, szabadgondolkodású (22%)
2.	rend és stabilitás híve (16%)	európeér, nyugatos (17%)
3.	európeér, nyugatos (14%)	zöld, környezetvédő (17%)
4.	zöld, környezetvédő (13%)	rend és stabilitás híve (16%)
5.	erős nemzeti érzésű (10%)	konzervatív, hagyománytisztelő (8%)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2015. Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

Az ideológiai tulajdonságpárok, valamint a választott értékcímkek között statisztikailag is értelmezhető kapcsolat mutatható ki (F-próba szignifikáns). Különösen a liberális–konzervatív skálán elfoglalt pozíció és némileg kisebb mértékben a baloldali–jobboldali skálán elfoglalt hely befolyásolja az értékcímke választását. A liberális, szabadgondolkodású hallgatók a bal–jobb skálán a középtől, azaz a 4-es átlagértéktől egy kissé balra helyezkednek el, kifejezetten liberális és mérsékelt beállítódásúak. Az európeér, nyugatos egyetemisták és főiskolások a baloldali–jobboldali skálán szinte ugyanott vannak, mint a liberális címke elfogadó hallgatók, csak a liberális–konzervatív skálán kissé kevésbé liberálisok. Ezen a téren közel állnak a zöld, környezetvédő fiatalokhoz, akik hozzájuk képest talán kevésbé baloldaliak. Hozzájuk képest a szociáldemokrata és baloldaliak, akiket az alacsony elemszám miatt egybevontunk - baloldalibbak, mint az összes többi címke elfogadó fiatalok. A legjobboldalibbak és legkonzervatívabbak az erős nemzeti címke elfogadó hallgatók.

28. ábra.

A baloldali–jobboldali, valamint a liberális–konzervatív skálákra való elhelyezkedés és az értékcímkek (1-től 7-ig terjedő skála átlagai értékcímkeként)

*baloldali és szociáldemokrata együtt; **konzervatív, hagyománytisztelő és kereszténydemokrata együtt.

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

Kádár-korszak? Posztszocializmus? Orbán-korszak?

Az Ifjúság2008© nagymintás ifjúsági vizsgálat egyik legérdekesebb eredménye volt, hogy 8000 magyarországi 15–29 éves véleménye alapján arra a következtetésre jutottak a kutatók, hogy az akkori fiataloknak 51 százaléka vélekedett úgy, hogy rendszerváltozás után kialakult szisztéma jobb lenne a Kádár-korszaknál. (Bauer–Szabó 2009, 103). A megélhetéssel, a létbiztonsággal kapcsolatos kérdések esetében egyértelmű volt a Kádár-korszak primátusa, míg a fiatalok élethelyzetével kapcsolatos kérdések (szórakozás, felsőoktatási intézménybe járási lehetősége) esetében inkább a mostani rendszerrel szimpatizálnak az akkori 15–29 évesek. Mindent egybe vetve Bauer és Szabó arra a végkövetkezésre jutott, hogy a „Kádár-korszak többszörös kompromisszumokra épülő, de viszonylagos szociális biztonságot nyújtó karaktere maradt meg leginkább a társadalom kollektív emlékezetében” (Bauer–Szabó 2009, 103).

Az egyetemistákat és főiskolásokat vizsgáló kutatássorozatunk 2013-as hullámában kísérletet tettünk a hallgatók Kádár-korszakkal kapcsolatos attitűdjeinek feltárására (Szabó–Oross 2013). Az akkori adataink arra utaltak, hogy 23 évvel a rendszertranszformációt követően az egyetemi ifjúság már a rendszerváltozás utáni időszak prioritását fogadja el, ugyanakkor a Kádár-korszak szociális biztonságérzete, mint kollektív emlékezet-toposz, megmaradt a hallgatói gondolkodásban (Papházi 2018).

2019-ben elérkeztünk az időt, hogy a korábbi kérdésblokkunkat elővegyük, és felfrissítsük, azonban nem két, hanem három korszakot hasonlítottunk össze a nappali tagozatos egyetemi hallgatókkal: a Kádár-korszakot, a posztszocializmust (1990–2010-et) és a 2010 utáni időszakot, amelyet az egyszerűség kedvéért nevezünk Orbán-korszaknak.^[15]

Az összehasonlításra kerülő dimenziók: fiatalok helyzete, családok helyzete, napi megélhetés, elhelyezkedés, munkalehetőségek, lakáshoz jutás lehetősége, a vidék helyzete, a társadalom alján lévők helyzete, a politikai szabadságjogok érvényesülése. Majd, a kérdésblokk lezárásaként arra kértük a hallgatókat, hogy mindent egybevetve mondják meg, hogy szerintük melyik korszak volt a jobb a Kádár-korszak, az 1990–2010 vagy a 2010 utáni korszak?

2019 február folyamán a magyar nappali tagozatos egyetemisták és főiskolások véleménye sokkal differenciáltabb, mint néhány évvel ezelőtt. Látható, hogy mintegy egyötödnyi, helyenként közel háromtizednyi hallgató nem tud vagy nem akar a korszak teljesítménye között különbséget tenni. Kádár-nosztalgiaőről az adatok alapján nem nagyon beszélhetünk az alábbi 9 szempont szerint, és az is látszik, hogy a mai viszony megítélése mindig könnyebbnek tűnik, mint a régebbi korszakok megítélése.

15. A kérdőívben következetesen 1990–2010 közötti korszak és 2010 utáni korszak szerepelt. A Kádár-korszakot közelebbről nem írtuk körbe, nem adtunk meg időintervallumot.

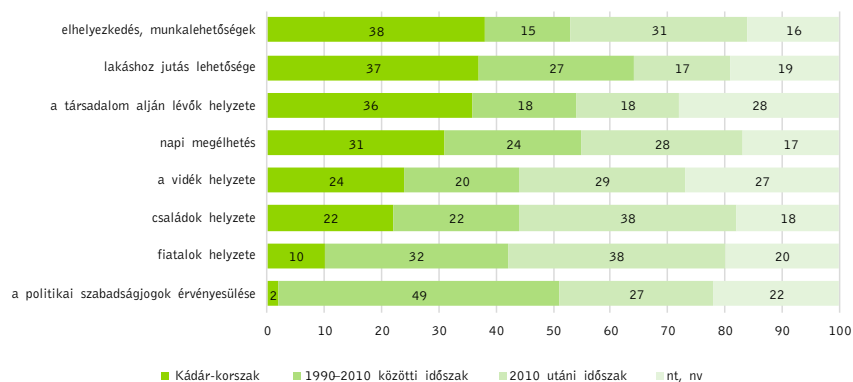
Egyetlen dimenziótól eltekintve a hallgatók véleménye meglehetősen polarizált, megosztott. A Kádár-korszak primátusát az elhelyezkedés, munkalehetőségek, a lakáshoz jutás, valamint a társadalom alján lévők helyzete kapcsán feltételezik a kérdezettek, de egyik esetben sem átütő erejű a Kádár-korszakról alkotott vélemény.

Viszonylag jól körülírható a családok helyzetéről kialakított vélemény, mert itt a 2010 utáni időszakot tartják a legjobbnak a hallgatók (38%). A fiatalok helyzete szintén inkább 2010 után korszak volt a jobb, viszont ebben az esetben az 1990–2010 közötti 20 év is jelentős támogatást kapott.

Külön érdemes szólni a politikai szabadságjogok érvényesüléséről. A nyolc felsorolt tételből ez az egyetlen, ahol egészen nyilvánvaló eredmény született, szemben a többivel. Úgy tűnik, hogy majd minden második nappali tagozatos egyetemista és főiskolás szerint a politikai szabadságjogok 1990 és 2010 között érvényesültek leginkább.

29. ábra

Sokan szokták összehasonlítani a Kádár-korszakot, az 1989/1990-től 2010-ig terjedő időszakot és a 2010 utáni korszakot. Véleményed szerint a következő szempontok szerint összehasonlítva melyik korszak (volt) a legjobb: a Kádár-korszak, az 1990–2010 közötti időszak, vagy a 2010 utáni időszak? (százalékos megoszlás)

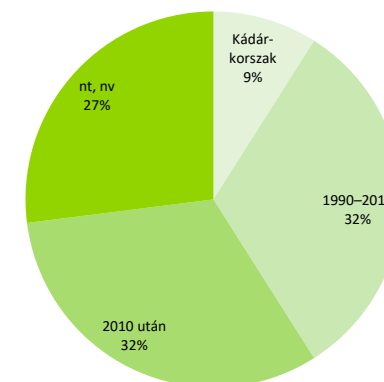
Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

Ami összességében, a három korszak összehasonlítását jelenti, egészen érdekes eredmény alakult ki. A hallgatók 9 százaléka vélekedett úgy, hogy a Kádár-korszak volt a legjobb periódus, míg a rendszerváltás utáni két időszakot 32–32 százalékuk nevezte meg. Tehát teljes döntetlen állapot alakult ki. A hallgatók 27 százaléka nem tudott vagy nem akart erre a kérdésre válaszolni.

Érdeemes megnézni, hogy mely hallgatói csoportok hogyan vélekednek az egyes történelmi időszakokról.

30. ábra

Sokan szokták összehasonlítani a Kádár-korszakot, az 1989/1990-től 2010-ig terjedő időszakot és a 2010 utáni korszakot. És összességében melyik volt a jobb: a Kádár-korszak, az 1990–2010 közötti időszak, vagy a 2010 utáni időszak? (százalékos megoszlás)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

Jelenlegi anyagi helyzet alapján úgy tűnik, hogy azok a hallgatók, akik gondok nélkül élnek egyértelműen a 2010 utáni időszakot vélik legjobbnak (54%), az 1990–2010 közötti korszakot pedig a jelenleg inkább kevésbé jó anyagi helyzetben élő egyetemisták, főiskolások emelik ki (79%).^[16] Apa iskolai végzettsége szerint alig-alig van különbség a hallgatói véleményekben, mint ahogy állandó lakhely település típusa sem szegmentálja különösebben a véleményeket.

Sokkal nagyobb a jelentősége a pártpreferenciáknak. A Fidesz-szavazók 89 százaléka szerint a 2010 utáni korszak mindennél jobb volt, míg a Momentumot választók kétharmada az 1990–2010 közötti korszakról gondolja ugyanezt. Az nem meglepő, hogy az MSZP–P–DK-szavazói még ennél is nagyobb arányban gondolkodnak ugyanígy, és azt sem, hogy 18 százalékuk a Kádár-korszakot tekinti legjobb periódusnak. Meglepőbb talán az, hogy az LMP szavazói szintén ugyanekkora arányban vélekednek hasonlóan, igaz körükben a 2010-ig terjedő poszt-szocializmus kevésbé népszerű. A harmadik legnépszerűbb párt, a Jobbik választóinak véleménye a minta átlagos megoszlását tükrözi.

Összességében, a Kádár-nosztalgia ebből az adatsorból sem olvasható ki, sokkal inkább a rendszertranszformáció óta eltelt évek politikai, ideológiai alapú megközelítését vélelmezzük az eredmények mögött.

16. Az elemzés ezen szakaszában a bizonytalan és válaszmegtagadók véleményét nem vizsgáltuk.

A bevándorlás megítélése

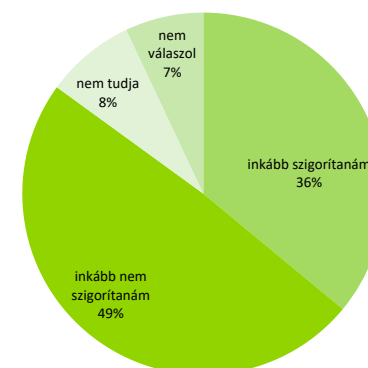
A 2015 nyári, koraőszi bevándorlási válsághelyzet óta a magyar politikai egyik, vagy talán a legfontosabb napirendje a bevándorlás/migráció kérdése (Bíró-Nagy 2018). A kormány több tájékoztató kampányt indított a témában, valamint 2016. október 2-án arról a kérdéstről, miszerint „Akarja-e, hogy az Európai Unió az Országgyűlés hozzájárulása nélkül is előírhasssa nem magyar állampolgárok Magyarországra történő kötelező betelepítését?” országos népszavazást is tartottak (Boda–Szabó 2017). Ezen túlmenően a Fidesz EP-kampányának 7 pontos tervének központi kérdésköre a migráció.

Ebben a politikai szituációban nem tehetjük meg, hogy ezt a kérdést valamilyen módon ne vizsgáljuk meg. Két, a kérdőív különböző helyein feltett kérdés segítségével elemezhetjük a nappali tagozatos hallgatók bevándorlással, menekültkérdéssel kapcsolatos attitűdjait. A feltett kérdések megfelelnek egyrészt a Medián ezirányú szokásos kérdésfeltevésének, másrészt egy saját magunk által megfogalmazott állítást is teszteltünk.

Az alábbi ábra alapján a nappali tagozatos egyetemi hallgatók 36 százaléka szigorítaná a jelenlegihez képest a menekültek befogadását, 49 százalékuk viszont inkább nem szigorítaná azt. A többi kérdéshez képest némileg magasabb volt a bizonytalanok és válaszukat titkolók aránya, együttesen 15 százalék.

31. ábra

Mint bizonyára hallottál róla, a magyar politika egyik fő kérdésfeltevésévé vált a bevándorlás. Inkább szigorítanád vagy inkább nem szigorítanád a menekültek befogadását Magyarországon?
(százalékos megoszlása)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

A jelenlegi bevándorláspolitikát az átlagnál nagyobb mértékben szigorítanák az alap-, valamint az osztatlan képzésben résztvevők, ugyanakkor az MA-hallgatók és a doktoranduszok véleménye karakteresen ezzel ellentétes. A különböző képzési területek közül, hangsúlyozva, hogy ezen a téren az adatok inkább csak tájékoztató jellegűek, a menekültek befogadásának szigorítása mellett a jogászhallgatók, az orvostanhallgatók, az agrártudományi és a gazdaságtudományi képzésre járók állnak, szemben pl. a

társadalomtudományi, a bölcész, illetve az informatikus hallgatókkal. Állandó lakhely település típusa szerint vizsgálva a kérdést megállapítható, hogy legnagyobb mértékben a kisebb települések lakói szigorítanák a bevándorlást (az egyéb városokban lakók esetében egyenesen abszolút többen vannak a szigorításpártiak), míg a fővárosi hallgatók sokkal kevésbé tűnnek bevándorlásellenesnek.

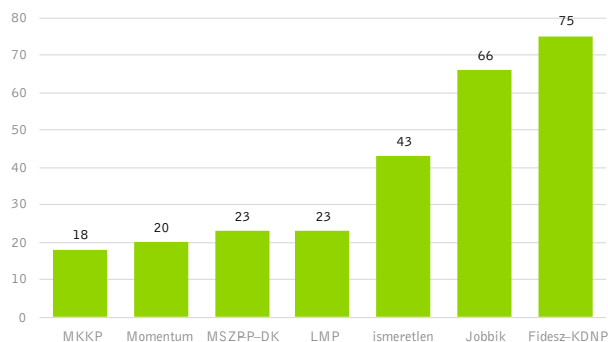
Alapvető törésvonal húzódik meg a szülő iskolázottsága szerint a hallgató véleményekben. Minél magasabb a kibocsátó család tagjainak legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége, annál kevésbé támogatják a migráció további korlátozását, az első generációs értelmiségi hallgatók viszont jobban el tudják fogadni a jelenlegi bevándorláspolitikát további szigorítását.

Mindezen szempontok azonban másodlagosnak tűnnek a politikai preferenciákhoz képest. Nagyon világos, határozott és igen erőteljes különbség mutatható ki az egyes hallgatói szavazótáborok bevándorlással kapcsolatos attitűdjeiben. Röviden úgy foglathatnánk össze, hogy a Fidesz, valamint a Jobbik szavazói szigorítanák a menekültek befogadását Magyarországon, míg a Jobbikon kívüli ellenzéki szavazói rétegek kevésbé szigorítanák azt.

32. ábra

Mint bizonyára hallottál róla, a magyar politika egyik fő kérdésévé vált a bevándorlás. Inkább szigorítanád vagy inkább nem szigorítanád a menekültek befogadását Magyarországon?

(„az inkább szigorítanám” választ adók százalékos megoszlása pártpreferencia szerint)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

A kérdőív egy másik pontján, több skála típusú kérdés között elbújtatva, újra visszatérünk a menekültpolitikával kapcsolatos véleményekre. Azt az erős állítást fogalmaztuk meg, hogy „A menekültpolitikát nem lehet eléggé szigorítani.” A hallgatóknak egy 1-től 5-ig terjedő skálán kellett az állítással kapcsolatos véleményüket megfogalmazni. Az egyes azt jelentette, hogy egyáltalán nem ért egyet a gondolattal, az 5 pedig, hogy teljesen egyet ért, vagyis a menekültpolitikát nem lehet eléggé szigorítani. Az alábbi grafikonban, az előző kérdésnél tapasztaltaknak megfelelően, eleve pártpreferencia szerint mutatjuk be a kapott eredményeket jelezve, hogy míg az előző kérdésnél a bizonytalanok és válaszmegtágadók aránya 15 százalék volt, ebben az esetben 2 százalék.

A kormányzópart szavazói a többi pártot választó és a hallgatókra jellemző átlagtól (2,52 átlagpont) is messze helyezkednek el migrációellenes attitűdjeikkel (közel negyzedük 4-es vagy 5-ös értéket adott). Ennél a kérdésnél is a jobbikosok állnak relatíve legközelebb a Fidesz híveihez, de érzékelhető a két réteg közötti véleménykülönbség (mintegy harmaduk választott 4-es vagy 5-ös értéket). A Magyar Kétfarkú Kutya párt és a Momentum szavazói szigorítanák legkevésbé a menekültpolitikát (szigorítaná: 9, illetve 6%), akiket a baloldali pártok szavazói követnek. Az MSZP–P–DK-szavazók 13 százaléka véli úgy, hogy a menekültpolitika szigorítása sohasem lehet elég.

33. ábra

Mennyire értesz egyet az alábbi kijelentéssel? A menekültpolitikát nem lehet eléggé szigorítani.

(1-től 5-ig terjedő skála átlagai, ahol 1=egyáltalán nem ért egyet, 5= teljesen egyet ért, pártpreferencia szerint)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

A politikai részvétel egyes dimenziói

Szervezeti kötődés

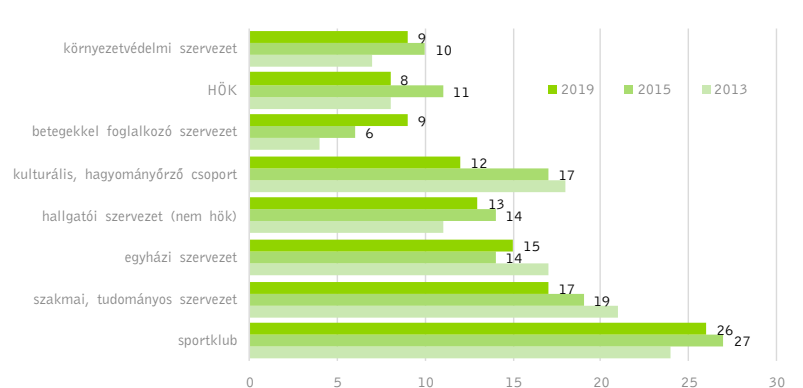
A magyar egyetemisták és főiskolások közéleti aktivitása némileg magasabb, mint a 4 évente lezajló nagymintás ifjúsági vizsgálatok azt mutatják (Oross 2013; Szabó–Oross 2014; Oross–Szabó 2017). Korábban úgy véltük, hogy az általános aktivitás érezhetően csökken, ha politikai szerveződésekéről van szó, és nem a szabadidő eltöltését célozza. A kutatás ezen lábát azért is kiemelten fontosnak tartjuk, mert az érettségi előtti 2013-tól kötelező közösségi munka hosszú távú következményeit itt tudjuk lemérni. Konkrétan azt, hogy emelkedik-e az önkéntes, civil szervezethez való kötődés a betegek, idősek, elesettek, hátrányos helyzetűek, gyermekek segítségével, környezetvédelemmel, természetvédelemmel foglalkozó szervezetek körében.

2019-ben a szervezetekhez kötődés hasonló struktúrája bontakozik ki az adatokból. A legtöbben sportszervezetekhez, sportklubokhoz kötődnek, amelyet a legnagyobb jóindulattal sem nevezhetünk közéleti szerveződésnek. Hasonlóan az előző hullámok tapasztalataihoz a szakmai, tudományos szervezetek következnek (17%), ugyanakkor a kulturális, hagyományőrző, művészeti csoport, szerveződések jelentősége lényegesen alacsonyabb, mint 5, illetve 7 éve (12%). A hallgatók 15 százaléka kötődik vallási szervezethez, csoporthoz. Itt érdemes megemlíteni, hogy nem általában egyházhoz, felekezethez, hanem közösségekről, szerveződésekéről kérdeztünk a kérdőívben.

Az egyetemi hallgatói szervezetek közül a hők-ök a kevésbé népszerűek (8% kapcsolódik ezen szervezetekhez), míg az összes többi, egyébként nem részletezett, hallgatói szervezethez 13 százaléka. Végül érdemes megemlíteni a környezetvédelmi szerveződések, amelyekben 9 százaléka vesz részt.

Érdekes és fontos változás történt a betegek, idősek segítségével foglalkozó, klasszikus civil szervezetek vonatkozásában. 2013 óta megduplázódott az ilyen szervezetekhez való kötődés aránya, ami összefüggésben állhat a kötelező közösségi munka elterjedésével. Megjegyzendő azonban, hogy 2019-ben a kategória összetettebb volt, hiszen egyben kérdeztük a betegek, idősek, elesettek, hátrányos helyzetűek, gyermekek segítségével foglalkozó szervezeteket. Korábban ilyen széles felsorolása nem volt a szervezeti formákban. Mindenesetre a kapott eredmények biztatók ezen a téren, és érdemes részletesebben megvizsgálni a változás hátterét.

34. ábra
Kötődés-e az alábbi (formális) szervezetekhez? (százalékos megoszlás)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2013 és 2015. Saját számítás.

2013-ban és 2015-ben is a magyar egyetemisták és főiskolások mintegy 40 százaléka nem kapcsolódott egyetlen formális szervezethez sem. 2019-ben a hallgatók körében 37 százalék ez az arány, ami nem jelent érdemi elmozdulást az előző kutatásokhoz képest. Egy szervezethez a hallgatók háromtizede kötődik, 18 százalékuk kapcsolódik két szervezethez, míg három vagy több szervezeti kötődése a hallgatók 14 százalékának van. 2013-ban az átlagos szervezeti tagsági index 1,4 pont, 2015-ben pedig 1,3 pont volt (ahol 0, ha semmilyen szervezeti kötődése sincs és 12, ha minden szervezeti formához kötődik). 2019-ben az index értéke 1,15 átlagpont, azaz a szervezeti kötődés állandó, standard indikátora a hallgatók aktivitásának.

A formális szervezethez való kötődés szociológiai háttere nem különbözik attól, amelyet korábban rögzítettünk. Tehát a szervezethez való kötődés lineárisan növekszik a képzési szint emelkedésével, a legalacsonyabb az alapképzésre járóknál, a legmagasabb pedig a PhD-hallgatóknál. Ez azt jelenti, hogy minél jobban belakja egy hallgató az adott intézményt, annál könnyebben talál olyan szervezetet, amelyhez kapcsolódni fog. Szintén fontos szempont, hogy a hallgató milyen tudományterülethez sorolható képzésre jár. A hitéleti képzésre járók – bár nagyon kevesen vannak – markánsan elkülönülnek a többiekől, náluk a legmagasabb arányú a többszörös szervezeti kötődés. Így az sem véletlen, hogy az egyházi felsőoktatásban tanulók szervezeti kötődése magasabb, mint az állami, vagy magán fenntartójú intézményekben tanulóknál. És persze az egyházasan vallásos fiatalok szervezethez való kötődését tekintve szintén kiemelkednek a többi csoport tagjai közül.

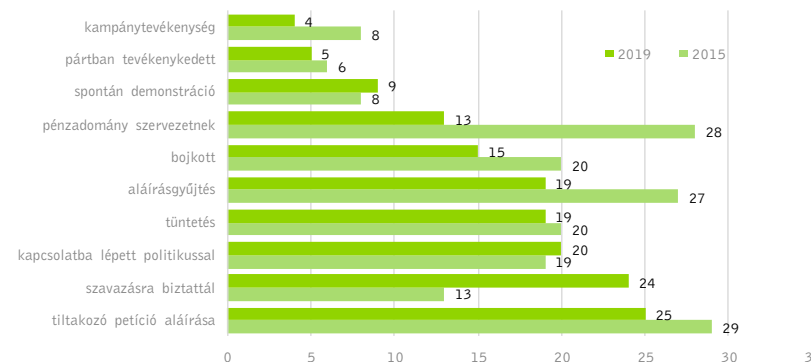
Direkt demokratikus akciókban való részvétel

Minden korábbi vizsgálatunk megcáfolta az egyetemisták és főiskolások aktivitásával összefüggő sztereotípiákat. Nem állítható ugyanis, hogy a hallgatói társadalom túlnyomó többsége közéleti részvételt illetően passzív, érdektelen lenne. A téma vizsgálatakor 2015-ben és 2019-ben is megkülönböztettük az online és az offline részvételi formákat, mert az elmúlt években írt tanulmányok világosan jelezték, hogy az ifjúsági társada-

lomban az online platformon zajló politikai/közéleti aktivitás értéke hasonlóan fontos, mint az offline részvétel (Oross–Szabó, 2017).

Az offline részvételi típusok közül 2015-ben a legkedveltebb tiltakozási forma – a talán legkisebb bevonódással, elköteleződéssel járó – tiltakozó petíciók aláírása volt, 29 százalékkal. 2019-re ez az arány 25 százalékra csökkent. Ezt követte a pénzügyi támogatás, valamint az aláírásgyűjtésben való részvétel. 2019-ben a pénzügyi támogatás jelentősen visszaszorult éppúgy, mint az aláírásgyűjtésben való részvétel. Sőt, tulajdonképpen az adatok azt mutatják, hogy egy kivétellel majd minden offline részvételi típus visszaszorult, vagy stagnált 4 év alatt, kivéve a „valakit szavazásra buzdítottál a kampányban” kategória, amely viszont – vélelmezhetően nem függetlenül a 2018-as választásoktól – majdnem megduplázódott.

35. ábra
Rész vettél-e valaha, folytattad-e valamikor az alábbi tevékenységeket?
(offline részvételi formák százalékos megoszlása)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2015. Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

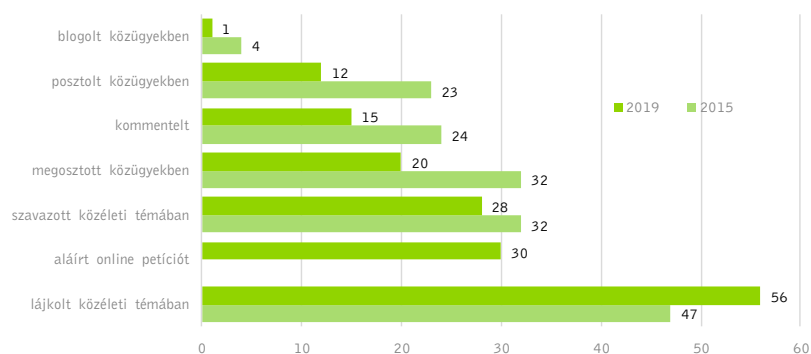
Az offline részvétel inkább a férfi hallgatókra, a felsőbb évesekre, illetve a magasabb szinten tanulóakra, a jogtudományi, a bölcsészettudományi és társadalomtudományi képzésre járó hallgatókra jellemző leginkább. Emellett érdemes megemlíteni, hogy míg a szervezeti kötődés inkább a vallásos hallgatók sajátja, a politikai részvétel viszont kifejezetten a nem vallásos, ateista egyetemistáké, főiskolásoké.

Végül érdemes megemlíteni, hogy a politikai preferenciák erősen szegmentálják a hallgatókat. A legaktívabbak a baloldal, illetve az MKKP-szavazói, de az LMP-sek részvételük is alig marad el ettől a két párt szimpatizánsi körétől. A legalacsonyabb offline politikai aktivitással a Fidesz egyetemista szavazói rendelkeznek.

Más nagyságrendet képvisel az offline politikai részvételhez képest a jóval kisebb személyes bevonódást, kisebb energiát és befektetést igénylő online részvétel. A 2019-es adatok szerint egy szempont kivételével ezen a téren is csendesebbé vált a hallgatói réteg. Az egyetlen kivétel a lájkolás, ahol érdemi növekedés történt.

36. ábra
Részt vettél-e valaha, folytattad-e valamikor az alábbi tevékenységeket?
(online részvételi formák százalékos megoszlása)

Forrás: Aktív Fiatalok, 2015. Aktív Fiatalok, 2019. N=800.

Az online részvétel terén kisebb az eltérés a hallgatói csoportok között. Ezt a részvételt választják a bölcsész, a művész, a természettudományi szakos hallgatók, a pedagógusok és a társadalomtudományi szakosok. Preferenciák szerint az látható, hogy az LMP-sek, az MKKP-szavazói kiemelkedően aktívak az online térben, míg a Fidesz hívei ezen a téren sem látszanak különösebben aktívnak. A legkisebb részvételük egyébként – legyen szó akár offline, akár online formákról – az ismeretlen preferenciájúaknak, azaz a bizonytalanoknak, a válaszolást megtagadóknak és a választásuktól távol maradóknak van.

A kutatás módszertana

Az Aktív Fiatalok kutatás 2019-es hullámának empirikus survey vizsgálata 800 fős kvóta^[17] mintán készült, amelyet szigorított véletlen sétához hasonló utasítások révén „véletlenítettünk”.^[18] A 800 főt papír alapú kérdőív segítségével, személyesen kérdezték le a magyarországi egyetemek és főiskolák kampuszain. A minta kialakítása során alapsokaságként a magyar nappali tagozatos egyetemi és főiskolai hallgatók létszámát vettük figyelembe, tehát az egyetemek és főiskolák külföldi hallgatóit nem.

A kérdezést szakmai gyakorlat és/vagy önkéntes munka keretében egyetemisták és főiskolások végezték, akik az ELTE ÁJK, az ELTE TáTK, a BCE Társadalomtudományi Kar, az Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, valamint a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar különböző társadalomtudományi képzésében vesznek részt. Instruktorkok: Sebestyén Annamária (ELTE), Galgóczi Eszter (BCE) Glied Viktor (Pécs), Juhász Krisztina (Szeged), Kukucska Zsuzsa (Debrecen). A kutatásban kérdezőként részt vevő hallgatók a terepmunka előtt részletes kérdezői eligazításon, kiképzésen estek át. Munkájukat utólag több szempont szerint ellenőriztük.

A személyes kérdezésre 2019. február 11. és február 28. között került sor 187 mintavételi ponton (vagyis ennyi egyetemi, főiskolai karon vagy főiskolán). A személyes kérdezéseket minden esetben a kiválasztott főiskola vagy egyetem kampuszán, vagy a kampusz előtti területen hajtották végre a következő instrukció alapján:^[19]

- az interjúalanyok első harmadát a bejáratnál kellett kiválasztani oly módon, hogy minden második kijövő vagy bemenő hallgatótól kellett interjút kérni. Ha a hallgató elutasította a kérdezőt, akkor újra kellett kezdeni a számlálást, és az elutasítótól számított második személyt kellett újra megszólítani;
- a következő harmadot az egyetemeken és főiskolákon belül a terem mellett ülő, várakozó hallgatók közül kellett kiválasztani. Közülük legalább egynek társaságból kellett jönnie, a többi magányosan ülő is lehetett;
- az utolsó harmadot társas helyszíneken, azaz a büfében, az udvaron, aulában kellett kiválasztani. Szigorú megkötés volt azonban, hogy tanterembe nem lehetett be a kérdező. Továbbá ismerőst, barátot, azonos szubkultúrához tartozó személyt, kifejezetten szimpatikus, „jó fejnek” látszó személyt nem lehetett kérdezni.

17. A kvóta alapját az Oktatási Hivatal Felsőoktatási statisztikai szolgáltatják, amelyek a 2017/2018-as tanévre vonatkoznak. https://www.oktatas.hu/felsooktatasi/statistikai/kozkerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozzetetele/felsooktatasi_statistikai.

18. A 2015-ös kutatás módszertanáról részletesen lásd: RÓNA–SZABÓ 2017.

19. A véletlen kiválasztás szabályait 2015-ben Róna Dániel dolgozta ki, amelyet 2019-ben Susánszky Pál frissített.

A fenti elvek alapján lefolytatott kérdezést követően létrejött 800 fős minta a következő szempontok szerint reprezentatív:

- az intézmény fenntartója (állami egyetem, állami főiskola, egyházi egyetem, egyházi főiskola, magán egyetem, magán főiskola);
- az intézmények súlya a felsőoktatáson belül;
- az intézményeken belüli kari összetételre;
- az intézményen és karon belül a nők és férfiak megoszlása;
- az intézményen és karon belül a képzési szint megoszlása (alapképzés, mesterképzés, osztatlan képzés, PhD képzés).

Ezt az öt szempontot együttesen vettük figyelembe, ami azt jelenti, hogy például az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán pontosan annyi nappali tagozatos, osztatlan képzésre járó, lány jogász hallgató van a mintánkban, mint amennyi az Oktatási Hivatal felsőoktatási statisztikái szerint a reprezentatív mintában szükséges (és így tovább az összes magyarországi intézmény összes karára vonatkozóan).

Ábrák és táblázatok jegyzéke

1. ábra. A felsőoktatásban hallgató nappali tagozatos egyetemisták és főiskolások száma 1990/1991-es tanév–2017/2018-as tanév; A felsőoktatásban hallgatók aránya a 15–64 éves népességen belül, 2001/2002-es tanév–2017/2018-as tanév (százalék) 5.
2. ábra A kibocsátó család iskolázottsága (kérdésre választ adók százaléka) 14.
3. ábra A képzési szint megoszlása az apa iskolai végzettsége szerint (kérdésre választ adók százaléka) 15.
4. ábra A képzési szint megoszlása a hallgató állandó lakhelye* szerint (községben és Budapesten élők, kérdésre választ adók százaléka) 16.
5. ábra Hogyan jellemeznéd anyagi helyzetet? (kérdésre választ adók százaléka) 17.
6. ábra Összességében, hogy érzed anyagilag...? (Az apa iskolai végzettsége szerint, százalékos megoszlás) 18.
7. ábra Ha albérletben laksz, mennyire okoz nehézséget az albérleti költségek fedezése számodra, illetve mennyire okoz nehézséget a megfelelő albérlet megtalálása? (százalékos megoszlás az albérletben élők körében) 19.
8. ábra Mennyire érzed biztosnak a jövődet, mennyire érzed magad biztonságban a jövőddel kapcsolatban? (a kérdésre választ adók százalékos megoszlása) 20.
9. ábra Mennyire érzed biztosnak a jövődet – szubjektív jövedelemérzet alapján? 1-től 5-ig terjedő skála átlagai (1=egyáltalán nem érzi biztosnak, 5=teljesen biztosnak érzi) 21.
10. ábra Jelenlegi magyarországi munkavállalás, 2011–2019 (a valamilyen gyakorisággal dolgozók százalékos megoszlása) 22.
11. ábra Tervezed-e, hogy a közeljövőben külföldön végezd az egyetemet, főiskolát? (az igen válaszok százalékos megoszlása az apa, ha nem tudható az anya iskolai végzettsége szerint) 24.
12. ábra Tervezed-e, hogy egy pár hétre, pár hónapra külföldre menj dolgozni, illetve, hogy külföldön élj? (százalékos megoszlás) 25.
13. ábra Tervezed-e, hogy külföldön élj? (százalékos megoszlás) 27.

14. ábra Milyen előkészületet tettél külföldi terveid megvalósítása érdekében? (az említések százalékos aránya. Több opciót is meg lehetett jelölni.) 28.
15. ábra Miért szeretnél külföldön élni? (az említések százalékos aránya. Több opciót is meg lehetett jelölni.) 29.
16. ábra Mi tart itthon? (az említések százalékos aránya. Több opciót is meg lehetett jelölni.) 30.
17. ábra Mennyire érdekelnek a közéleti, társadalmi problémák? Mennyire érdekel a politika? 1-től 5-ig terjedő skála átlagai (1=egyáltalán nem érdekel, 5=nagyon érdekel) 31.
18. ábra Mi az az első (egyetlen) szó, ami eszedbe jut erről a kifejezésről: politika? (Szófelhő – említések gyakorisága alapján, 2015, 2019*) 33.
19. ábra Pártok támogatottsága a különböző hallgatói csoportokban, 2019 (a kérdésre válasz adók, százalékos megoszlás) 38.
20. ábra A következő kijelentések közül melyik áll közelebb a véleményedhez? (kérdésre választ adók százalékos megoszlása) 41.
21. ábra A következő kijelentések közül melyik áll közelebb a véleményedhez, pártpreferenciák szerint? (A Fidesz–KDNP és a Jobbik kérdésre választ adó szavazóinak százalékos megoszlása) 42.
22. ábra Mennyire vagy elégedett a demokrácia működésével az országban? (kérdésre választ adók százalékos megoszlása) 43.
23. ábra Mennyire vagy elégedett a demokrácia működésével az országban? (politikai preferenciák szerint, kérdésre választ adók százalékos megoszlása) 44.
24. ábra Szerinted, ha egy skála egyik szélén a demokrácia, a másikon pedig a diktatúra található, akkor jelenleg Magyarország hol helyezkedik el ezen a skálán? Kérlek, válaszolj egy 10-től 0-ig terjedő skálán úgy, hogy a 10 jelentse azt, hogy demokrácia, a 0 pedig, hogy diktatúra. Természetesen köztes értékeket adhatsz?* (kérdésre választ adók százalékos megoszlása) 45.
25. ábra Véleményed szerint a következő állítások mennyire jellemzőek Magyarországon? Kérlek, hogy válaszolj egy 0-tól 10-ig terjedő skálán úgy, hogy a 0 jelentse azt, hogy egyáltalán nem jellemző, a 10 pedig, hogy teljes mértékben jellemző! (0–10-es skála átlagai) 46.
26. ábra Véleményed szerint a következő állítások mennyire jellemzőek Magyarországon? A választások szabadok és tisztességesek Magyarországon. (0–10-es skála átlagai pártpreferencia szerint) 47.

27. ábra Kérlek, jellemezd önmagad az alábbi tulajdonság-párok segítségével? (1-től 7-ig terjedő skála megoszlásai) 50.
28. ábra. A baloldali–jobboldali, valamint a liberális–konzervatív skálákon való elhelyezkedés és az értékcímkek (1-től 7-ig terjedő skála átlagai értékcímkeként) 51.
29. ábra Sokan szokták összehasonlítani a Kádár-korszakot, az 1989/1990-tól 2010-ig terjedő időszakot és a 2010 utáni korszakot. Véleményed szerint a következő szempontok szerint összehasonlítva melyik korszak (volt) a legjobb: a Kádár-korszak, az 1990–2010 közötti időszak, vagy a 2010 utáni időszak? (százalékos megoszlás) 53.
30. ábra Sokan szokták összehasonlítani a Kádár-korszakot, az 1989/1990-tól 2010-ig terjedő időszakot és a 2010 utáni korszakot. És összességében melyik volt a jobb: a Kádár-korszak, az 1990–2010 közötti időszak, vagy a 2010 utáni időszak? (százalékos megoszlás) 55.
31. ábra Mint bizonyára hallottál róla, a magyar politika egyik fő kérdésfeltevésévé vált a bevándorlás. Inkább szigorítanád vagy inkább nem szigorítanád a menekültek befogadását Magyarországon? (százalékos megoszlása) 57.
32. ábra Mint bizonyára hallottál róla, a magyar politika egyik fő kérdésévé vált a bevándorlás. Inkább szigorítanád vagy inkább nem szigorítanád a menekültek befogadását Magyarországon? („az inkább szigorítanám” választ adók százalékos megoszlása pártpreferencia szerint) 58.
33. ábra Mennyire értesz egyet az alábbi kijelentéssel? A menekültpolitikát nem lehet eléggé szigorítani. (1-től 5-ig terjedő skála átlagai, ahol 1=egyáltalán nem ért egyet, 5= teljesen egyet ért, pártpreferencia szerint) 59.
34. ábra Kötődsz-e az alábbi (formális) szervezetekhez? (százalékos megoszlás) 62.
35. ábra Részt vettél-e valaha, folytattad-e valamikor az alábbi tevékenységeket? (offline részvételi formák százalékos megoszlása) 63.
36. ábra Részt vettél-e valaha, folytattad-e valamikor az alábbi tevékenységeket? (online részvételi formák százalékos megoszlása) 64.
1. táblázat Politikai érdeklődés alakulása a középiskolás korban folytatott politikai beszélgetés gyakorisága alapján (1-től 5-ig terjedő skála átlagai) 34.
2. táblázat Pártpreferenciák az összes hallgató körében az Aktív Fiatalok kutatási sorozatban (teljes hallgatói népesség, százalékos megoszlás) 37.

3. táblázat A magyar egyetemisták és főiskolások ideológiai önbesorolása a baloldali–jobboldali, a liberális–konzervatív, valamint a mérsékelt–radikális skálán (1-től 7-ig terjedő skála átlagai) 49.

4. táblázat Az alábbiakban olyan politikai eszméket olvashatsz, amelyek jellemzőek lehetnek egy ember gondolkodásmódjára. Kérlek, válaszd ki ezek közül azt, amelyik a legközelebb áll a gondolkodásodhoz! (teljes népesség, százalékos megoszlás) 51.

Irodalom / Bibliography

Bauer Béla, Szabó Andrea (2009): Ifjúság2008. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.

Bíró-Nagy András (2018): Politikai lottóötös: a migráció jelentősége a magyar politikában, 2014–2018. In: Böcskei Balázs, Szabó Andrea (szerk.): Várakozások és valóságok. Parlamenti választás 2018. Budapest, MTA TK PTI – Napvilág Kiadó, 267–291. p.

Boda Zsolt, Szabó Andrea (2017): Mobilizáció és demobilizáció – tanulságok a menekültkvóta-népszavazás kapcsán. In: Boda Zsolt, Szabó Andrea (szerk.): Trendek a magyar politikában – 2. A Fidesz és a többiek: pártok, mozgalmak, politikák. Budapest, MTA TK PTI – Napvilág Kiadó, 249–281. p.

Gerő Márton, Szabó Andrea (2015): Politikai tükör. Jelentés a magyar társadalom politikai gondolkodásmódjáról, politikai integráltságáról és részvételéről, 2015. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.

Gerő Márton, Szabó Andrea (2019): A magyar társadalom és a politika, 2019. A magyar társadalom politikai gondolkodásmódja, politikai integráltsága és részvétele, 2018 őszén. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.

Hárs Ágnes (2018): Növekvő elvándorlás – lehetőségek, remények, munkaerőpiaci hatások. In: Kolosi Tamás, Tóth István György (szerk.): Társadalmi riport, 2018. Budapest, TÁRKI Zrt. 81–105. p.

Kmetty Zoltán (2017): Elkötelezettek... A Fidesz egyetemista szavazóbázisának struktúrája. In: Szabó Andrea, Oross Dániel (szerk.): Csenedesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015). Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale, MTA TK PTI, 158–173. p.

Miráz Ágoston Sámuel (2018): Fiatal magyar választók. In: Székely Levente (szerk.): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Budapest, Kutatópont, Enigma 2001 Kiadó Kft. 459–478. p.

Nagy Ádám (szerk.) (2018): Margón kívül – magyar ifjúságkutatás 2016. Budapest, Excenter Kutatóközpont.

Nyíró Zsuzsanna (2017): Külföldi továbbtanulás a legjobb hazai gimnáziumok tanulói körében – 2017. Budapest, MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet. MKIK GVI Kutatási Füzetek. 1.

Oross Dániel (2013): Társadalmi közérzet, politikához való viszony. In: székely levente (szerk.): Magyar Ifjúság 2012 – tanulmánykötet. Budapest, Kutatópont, 283–315. o.

Oross Dániel, Szabó Andrea (2017): Trendek a magyar egyetemisták és főiskolások politikai részvételében, 2011–2015. In: Szabó Andrea, Oross Dániel (szerk.): Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015). Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale, MTA TK PTI, 100–122. p.

Oross Dániel, Szabó Andrea (2014): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar nappali tagozatos hallgatók körében. In: Szabó Andrea (szerk.): Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében. Budapest–Szeged, Belvedere Meridionale –MTA TK PTI. 77–98. p.

Papházi Viktor (2018): „Kádári” minták a magyar fiatalok körében. A szocializmus öröksége a magyar fiatalok politikai magatartásában és attitűdjeiben. Politikatudományi szemle XXVII/3. 133–151. pp. DOI: 10.30718/PolTud.Hu.2018.3.133.151.

Róbert Péter (2018): Intergenerációs iskolai mobilitás az európai országokban a válság előtt és után. In: Kolosi Tamás, Tóth István György (szerk.): Társadalmi riport, 2018. Budapest, TÁRKI Zrt. 64–80. p.

Róna Dániel (2016): A Jobbik-jelenség. Jobbik Magyarországért Mozgalom térnyerésének okai. Budapest, Könyv&Kávé.

Róna Dániel (2017): „Kuruc.info–nemzedék” helyett „Cukikampány-nemzedék”? A Jobbik fiatalok közötti kiemelkedő támogatottságának okai. In: Szabó Andrea, Oross Dániel (szerk.): Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015). Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale, MTA TK PTI, 140–157. p.

Róna Dániel, Reich Jenő (2014): „Nemzetiek”, cigányokkal szemben rendpártiak, demokráciából kiábrándultak, első generációs értelmiségiek, közösségre vágyanak. A Jobbik egyetemista-főiskolás támogatói. In: Szabó Andrea (szerk.): Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében. Budapest–Szeged, Belvedere Meridionale – MTA TK PTI, 151–172. p.

Róna Dániel, Sőrés Anett (2012): A kuruc.info nemzedék. Miért népszerű a Jobbik a fiatalok között? In: Szabó Andrea (szerk.): Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében. Szeged, Belvedere Meridionale, 2012. 113–157. p.

Róna Dániel, Szabó Andrea (2017): A 2015-ös adatfelvétel módszertana. In: Szabó Andrea, Oross Dániel (szerk.): Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015). Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale, MTA TK PTI, 208–210. p.

Simonovits Bori (2014): Mennek vagy maradnak? Magyarországi egyetemisták és migrációs szándékaik 2013-ban. In: Szabó Andrea (szerk.): Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében. Budapest–Szeged, Belvedere–MTA TK PTI. 237–256. p.

Szabó Andrea (2015): Az egyetemisták és főiskolások Magyarországon, 2015. Szeged, Belvedere Meridionale, 83. p.

Szabó Andrea, Oross Dániel (2012): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. In: Szabó Andrea (szerk.) (2012): Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I. Szeged, Belvedere Meridionale, 2012. pp. 65–111.

Szabó Andrea, Oross Dániel (2013): A múlt jelene – a Kádár-korszak megítélése a fiatalok körében. Metszetek, 2–3. sz. 97–117

Szabó Andrea, Oross Dániel (2014): Ott és akkor egészen mások vagy mindig mindenütt ugyanazok? Aktív és passzív hallgatók Magyarországon. In: Szabó Andrea (szerk.): Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében. Budapest–Szeged, Belvedere–MTA TK PTI. 99–110. p.

Szabó Andrea, Oross Dániel (szerk.) (2017): Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015). Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale, MTA TK PTI, 243.p.

Székely Levente (szerk.): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Budapest, Kutatópont, Enigma 2001 Kiadó Kft.

Tóka Gábor (2018): A centrális erőter bomlása. In: Böcskei Balázs, Szabó Andrea (szerk.): Várakozások és valóságok. Parlamenti választás 2018. Budapest, MTA TK PTI – Napvilág Kiadó, 78–101. p.

Tóth Csaba, Szabó Andrea (2018): A győztes mindent visz? A 2018-as választás eredményei. In: Böcskei Balázs, Szabó Andrea (szerk.): Várakozások és valóságok. Parlamenti választás 2018. Budapest, MTA TK PTI – Napvilág Kiadó, 19–42. p.

Political integration of university and college students in Hungary, 2019

Szabó Andrea
Heinrich Böll Stiftung, 2019

Contents

PREFACE	79.
ACKNOWLEDGEMENTS	80.
KEY FINDINGS OF THE FEBRUARY 2019 SURVEY	81.
Social selection	81.
Working and settling outside Hungary	81.
Political attitudes and preferences	82.
Democracy versus Dictatorship	83.
Migration	83.
Social and political participation	83.
SOCIAL COMPOSITION OF FULL-TIME STUDENTS	85.
Family	85.
Financial background	88.
Visions for the future	91.
Working in Hungary	93.
INTENTIONS TO STUDY, WORK AND SETTLE ABROAD	95.
Intention to study abroad	95.
Plans to work abroad	96.
Settling abroad	98.
POLITICAL ORIENTATIONS AND PREFERENCES	103.
Views on politics	103.
Political party preferences	105.
ATTITUDES TOWARD DEMOCRACY	113.
IDEOLOGICAL AFFILIATION OF STUDENTS	121.
KÁDÁR ERA? POST-SOCIALISM? ORBÁN ERA?	125.
VIEWS ON IMMIGRATION	129.
CERTAIN DIMENSIONS OF POLITICAL PARTICIPATION	133.
Organisational affiliations	133.
Participation in direct democracy activities	134.
RESEARCH METHODOLOGY	137.

A magyar egyetemisták és főiskolások politikai integrációja 2019-ben.
Political integration of university and college students in Hungary, 2019

© SZABÓ ANDREA, 2019

© HEINRICH BÖLL STIFTUNG, 2019

Minden jog fenntartva! All rights reserved!

A kiadványban megjelent nézetek a szerzőktől származnak, és nem feltétlen tükrözik a kiadásban résztvevő szervezet nézeteit.

A kutatás stratégiai partnere a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont
Politikatudományi Intézet

Szakmai lektor: Bauer Béla, PhD; Mikecz Dániel, PhD

Olvasószerkesztő: Sebestyén Annamária

A borítótérp és tördelés: Kerekes Tamás

Borítókép: elements.envato.com

Kiadja: Heinrich Böll Stiftung

ISBN online: 978-80-88289-15-9

ISBN print: 978-80-88289-16-6

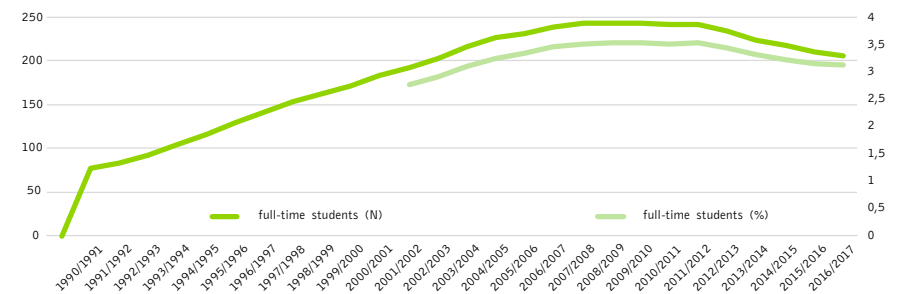
Prague, 2019

Preface

After a four-year absence, the Active Youth (Aktív Fiatalok) Research Group has returned with a new survey about the political attitudes of higher education students in Hungary. Since its inception in 2011, this survey has used the same method to survey a single social cohort, namely students in full-time education, a group who may be considered role models for their generation. The significance of this year's findings relies on the fact that the political views of the majority of students sampled in this most recent survey – including some born as recently as 2000 – were formed during consecutive terms of prime minister Viktor Orbán and his government, considered by many political scientists and commentators to be a hybrid regime. Thus, the findings published herein may be indicative of changes in full-time students' interest in political and public affairs – and in their political views, behaviour and profiles – since the survey began nine years ago. It is important to point out that the surveyed population does not include the entire youth population of Hungary but only a small sample from approximately 200,000 students. It would be an exaggeration to make any statements or claims that are assumed to be relevant to the entirety of Hungarian youth; nonetheless, the experience of recent decades suggests that student activity does influence the behavioural pattern of the 15-29 age group of the Hungarian population.^[1]

Figure 1.

Number of full-time students studying at universities or colleges AY (academic year) 1990/1991 – AY 2017/2018. Rate of higher education students as compared to the total population of the 15-64 age group, AY 2001/2002 – AY 2017/2018 (percent)

Source: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsi001a.html and https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd004b.html

1. Last year, two major compilations of studies covering the entire youth population of the 15-29 age group were published (Székely 2018; Nagy 2018).

Both a flash report and a compilation of studies were prepared about previous surveys in the research series in Hungarian and in English (see Szabó 2015; Szabó and Oross 2017).

The methodology used for the 2019 survey is identical to the last survey in April 2015: face-to-face interviews were conducted with a sample of some 800 students in full-time higher education in Hungary. The so-called random walking technique was employed to approximate the initial quota sample to random sampling procedures. In terms of their universities, faculties, education level and gender, the sample of interviewed students more or less matched with students' actual representation in the total population. Consequently, the survey is mostly representative at the faculty level; however, two specific faculties have proved to be unsuitable for data segmentation.

The Active Youth survey is unique due to the role of students as interviewers. Over 100 full-time students from political science, sociology or other social sciences backgrounds conducted the interviews with 800 fellow students who made up the sample. Few gaps were reported either by interviewers or respondents in terms of age, status or mindset, which helped to foster candid dialogue between the two parties. The validity of the responses comes directly from the freshness and directness of these exchanges. The design of the interviewers' group and the student sample also allowed researchers to test provocative, sensitive and even exciting questions that might create difficulty if tested in a conventional sample of the adult population.

The analysis below presents the most important findings of the research in a thematic form. The data are analysed in terms of important socio-demographic dimensions (gender, permanent residence, parental educational attainment level, level of studies, etc.). When justified, previous survey findings are also referenced.[2]

Considering the purpose of this text, it cannot substitute a more thorough and detailed social scientific analysis. In-depth scientific analyses will follow in a compilation of studies to be published in the second half of 2019. The data indicated herein may slightly (by one or two percent) differ from the final results to be published in future studies.

Acknowledgements

The researchers would like to extend their thanks to the talented and enthusiastic students who took part in the research. This research could not have been carried out without their help. Thank you for such excellent work.

2. The survey publishes only data produced by descriptive statistical methods and where hypothesis testing indicates a significant correlation.

Key findings of the February 2019 survey

Following surveys in 2011, 2013 and 2015, a new survey was conducted in February 2019 in which 110 university students interviewed 800 higher education students who were selected through a sampling process.

Social selection

The Hungarian higher education system has not found a lasting solution to decades of social inequity and exclusion. As a result, the top of the educational hierarchy continues to create educational opportunities for the children of parents who themselves graduated from higher education. In the spring of 2019 – in accordance with the findings of the 2015 survey – only two percent of students come from households where the father has only a basic level of education (8 years) as his highest education level, while another 16 percent of students have fathers who are qualified skilled workers. These data are of special interest in light of a relatively large portion (from five to 10 percent) of upper-middle and upper-class children who start their higher education abroad and already may be unaccounted among full-time students currently studying in the Hungarian higher education system.

Before the 2018/2019 academic year, anomalies in the Hungarian rental property market became the focus of public attention. About one fifth of students living in rentals have major difficulties in paying their rent. In addition, one out of two students – a rate higher than expected – indicated that it was a challenge to find a suitable room and/or flat to rent at the beginning of the academic year.

Their vision of their own future lives remains similar to what the 2013 survey revealed: students living under unfavourable financial conditions envisage a future that has not improved; moreover, each survey reveals that students in even worse financial positions become increasingly restricted in their vision of the future. Envisaging a certain or an uncertain future is in correlation with the students' political orientation and preferences. A single fact should be highlighted. Of Hungarian higher education students, those voting for Fidesz-KDNP have the most positive vision of their future: 77 percent feel that their future is very certain or mostly certain, which is a significant, a nearly 10 percent (!) improvement compared to the score measured four years ago.

Working and settling outside Hungary

The wish to study abroad was higher by two percent in 2019 than in 2015: currently, one fifth of the students would like to study abroad. Students who have significant cultural and financial resources thanks to their families and who, based on their language skills among other things, have other advantages, plan longer studies abroad at a rate higher than the average.

According to research projects implemented by the Active Youth Research Group, there is no significant change in full-time students' willingness to find short-term work

abroad compared to figures from 2015. Sixty-four percent of full-time higher education students in Hungary are making plans to go abroad to work for a few weeks or months. In 2019, almost every second student is considering to work abroad for a longer term. Those planning to work abroad for longer than a year is highest among medical students, students studying in other healthcare programmes, information technology or technical programmes, or students of the social sciences.

Exactly one third of the students are planning to live and settle abroad for an extended time. Compared to 2015, this is a decrease of four percent.

The primary motivation for emigrating is financial: students believe that it is easier to make a living abroad, the standard of living is higher there and they can save more money. All other motivations, such as career opportunities, gaining experience or learning languages, are far less important compared to financial considerations.

Political attitudes and preferences

- Currently, Momentum Mozgalom (Momentum Movement) is the most popular political party among higher education students – if general elections were to be held this Sunday, Momentum would expect to receive 16 percent of the votes of the total student population. The uptake of fresh political views by students is not unprecedented (Együtt performed similarly well according to the 2013 survey).
- Support for Fidesz climbed to 15.5 percent, near its historical level in the surveys, meaning that the governing party enjoys the second highest support among full-time students.
- By February 2019, Jobbik had lost its leading position among students, slipping to third place (14 percent).
- Magyar Kétfarkú Kutya Párt (MKKP) is the fourth most supported party among full-time higher education students (13 percent).
- When Momentum and Magyar Kétfarkú Kutya Párt burst on the scene, the rate of students selecting LMP sank below 10 percent again (nine percent). This change suggests that LMP has the least stable support base of all the parties covered by the survey.
- Two traditional left-wing parties face a crisis in recruiting new voters: MSZP and DK supporters each make up below five percent of the total student population and have the exact same scores as four years ago.
- Compared to previous surveys, the number of those without party affiliation (the 'undecided', 'abstain' and 'do not vote' groups combined) has dropped considerably. This is the lowest number of young people staying away from politics measured in the survey since 2011 (26 percent).

Democracy versus Dictatorship

The number of students supporting democracy has increased by 10 percent over the past four years: 57 percent of the students believe that democracy is better than any other political system in 2019, and students who support left-wing and centre-left parties make up the bulk of this increase. However, commitment to democracy is remarkably low among Fidesz voters. Jobbik voters support democracy even less than Fidesz supporters, but their commitment to democracy has increased considerably in the past four years.

Migration

Thirty-six percent of full-time university students would further restrict the acceptance of refugees, even compared to the current rules, while 49 percent of students would choose not to implement more stringent measures. When compared to other questions, the rate of those undecided or wishing to keep their opinion confidential was somewhat higher (15 percent, combined). Regarding immigration, sharp, definite and marked differences can be observed among the attitudes of different parties' student voter bases. Fidesz and Jobbik voters would implement more stringent rules for accepting refugees in Hungary, while students favouring the opposition (except those supporting Jobbik) are less inclined to support more restrictions.

Social and political participation

The rate of students with links to formal organisations also increased: about 60 percent of Hungarian higher education students were linked to some formal organisation in 2013 and 2015, while in 2019 this rate was 63 percent. An interesting and important change has taken place in relation to NGOs assisting ill or elderly people. The rate of students with links to similar organisations has doubled since 2013, which could be related to the introduction of mandatory community work.

Regarding political participation, almost all forms of offline participation declined or stagnated during the past four years. However, the number of students who selected 'You urged somebody to vote during the campaign' in the survey has nearly doubled and is presumed to be an effect of the general elections held in 2018. The political left and the MKKP have the most active voters. The participation rate of LMP supporters is close behind them, while student voters supporting Fidesz show the lowest level of political activity.

According to data measured in 2019, students also have become less active in terms of online participation. The only exception showing any significant increase in activity is using the 'like' option. LMP and MKKP voters are particularly active online, while Fidesz supporters do not seem to be very active.

Social composition of full-time students

Family^[3]

Based on the survey carried out in February 2019, several major divisions and inequalities within the Hungarian higher education system can be identified through the surveyed student groups. Two of them were hinted at in the beginning of this analysis. The first stems from differences in families' cultural backgrounds and the second from geographical segmentation. Quality education is not equally accessible to young people from different types of settlements and/or having different family backgrounds.

Similar to previous data collection, the spring 2019 survey showed that only two percent of students come from households where the father has a basic level education (eight years), while for another 16 percent the father is a qualified skilled worker. Based on the father's – or, if unknown, the mother's – highest level of education, 45 percent of the students sampled have a parent holding a higher education degree, almost exactly the same figure that we measured four years ago. In terms of mobility, Hungarian higher education has been stuck at a certain level: it is open and closed to social groups with exactly the same composition as it was a few years ago (on school mobility, see Róbert 2018). It should be noted that the rate of students enrolling in foreign universities after graduating from secondary school has been on the increase since the mid-2010s. According to a study published by the Institute for Economic and Enterprise Research and managed by the Hungarian Chamber of Commerce and Industry (MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet) in July 2017, one in ten (9.9 percent) seniors graduating from the Budapest, Pest County or Győr-Moson-Sopron County secondary grammar schools listed in the top decile (i.e. among the best) in the ranking of secondary schools compiled based on the National Assessment of Basic Competences (NABC) results submitted their applications to a foreign higher education institution (MKIK GVI 2017, 3). This means that children coming from lower social layers cannot be admitted, while children coming from upper social strata do not want to be admitted into the present-day higher education system.

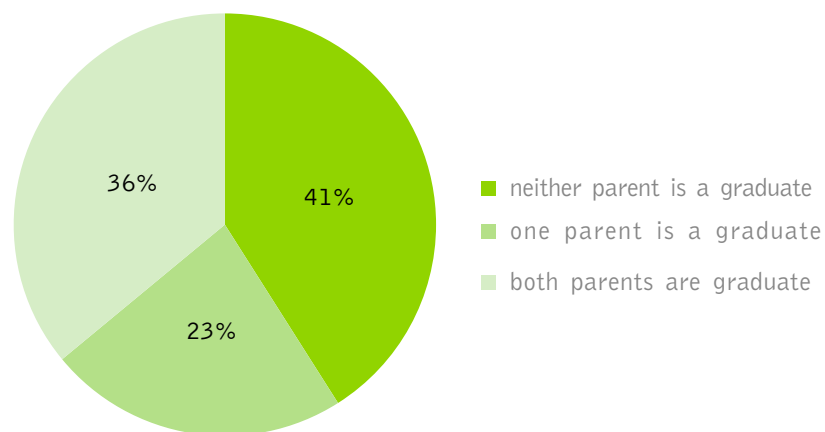
Based on an analysis of parents' education levels, the Hungarian higher education system has not solved the problem of social selection for the past one and a half decades. As a result, Hungary's higher education system – taking all the restrictions mentioned above into account – favours and provides educational opportunities for the children of higher-educated parents, while students who are among the first generation in their families to study in higher education make up some 41 percent.

---

3. The survey included students studying in bachelor (BA/BSc), undivided, master (MA/MSc) and doctoral/ DLA programmes. Educational levels not granting a degree upon graduation, post-secondary and short-cycle tertiary vocational education were excluded from the survey.

Figure 2.

Level of education within the family, 2019. (in percent)

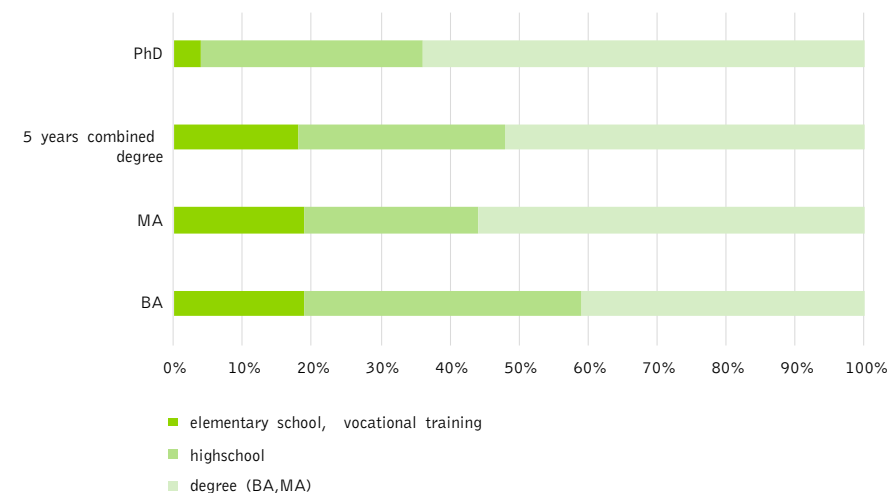
Source: Active Youth 2019. N=800.

The highest percent of students categorised as first generation higher education participants study for undergraduate degrees. Their enrolment rate noticeably drops within postgraduate education, and at the doctoral programme level already 64 percent of students have a mother holding an academic degree, with the remaining 36 percent without a diploma (practically speaking, they hold a GCSE). This means that the highest education level is practically inaccessible without the proper socio-cultural background.

The change over the past four years was bidirectional: first, the percent of students whose fathers have a basic level or qualified skilled worker qualification as their highest level of education decreased at every higher education level; second, the children of those with an upper secondary education started to appear at a somewhat higher rate. These data could support a theory that claims that a relatively large portion (up to five to 10 percent) of upper-middle class and upper-class children, who start – as mentioned in reference to a 2017 study by MKIK GVI – their studies for the first tertiary degree abroad, could be unaccounted for among the cohort of full-time students currently studying in the Hungarian higher education system.

Figure 3.

Distribution of education levels by the father's highest level of education, 2019. (in percent)

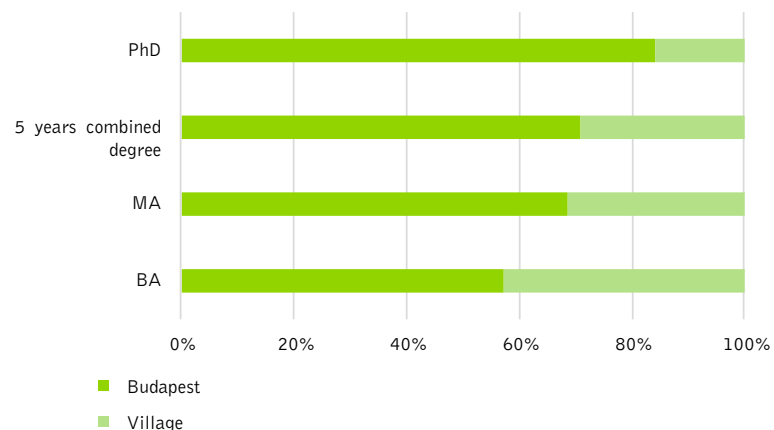
* Active Youth researchers merged fathers with basic level (eight years) and the fathers with qualified skilled worker education as their highest level of education due to low sample size.

Source: Active Youth 2019. N=800.

The rate of students with permanent residence in Budapest (26 percent of the sample) is lower than average among students studying at the undergraduate course level, but they are overrepresented or strongly overrepresented at all other levels (a consequence of the capital being home to a number of renowned universities, e.g. ELTE, Semmelweis University, Budapest University of Technology and Economics, Corvinus University of Budapest and various art academies). The higher level of education in which a student studies, the higher the probability is that they have permanent residence in the capital. At the same time, young people who come from small settlements (and make up 16 percent of the sample) are overrepresented at the undergraduate course (BA/BSc) level and are strongly underrepresented in undivided education and doctoral programmes.

Figure 4.

Distribution of education levels by student's permanent residence*
(those living in villages or in Budapest, in percent of those answering the question)

* Excluding the 'city with county rights' and 'other town' categories.

Source: Active Youth 2019. N=800.

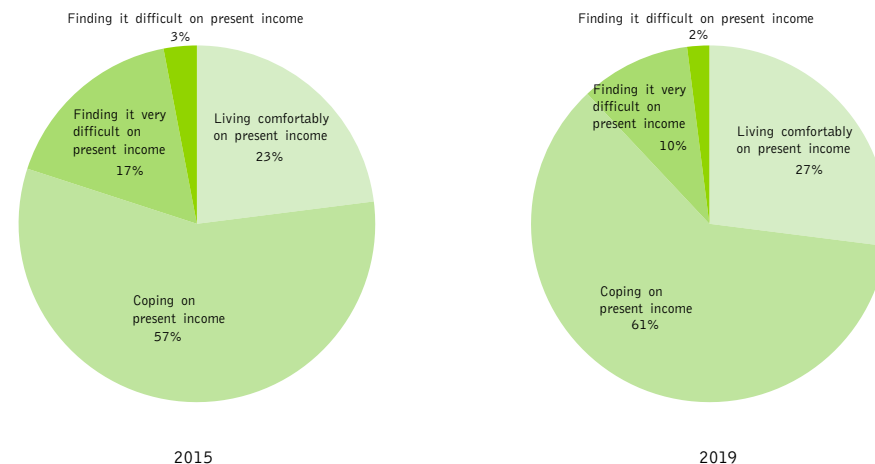
Financial background

Since its inception the Active Youth research project has been surveying students' subjective welfare, i.e. what the interviewees think of their own finances. Four years ago the survey found that students' perception of their incomes had improved considerably compared to previous surveys, and they were in a better financial position. In 2015, about 60 percent of the respondents could make ends meet by soundly managing their finances, and 23 percent claimed that they had no financial problems.

Over the past four years, students' self-assessments of their finances have improved. Twenty-seven percent of higher education students said that they had no pecuniary problems, while 61 percent claim to be doing well thanks to making smart decisions about managing their money. However, the number of those in the worst financial position hardly has changed compared to the situation four years ago. Two to three percent of students face continuous financial duress even if the financial position of the rest of the student population was improving along with the general income situation in Hungary. Now in its eighth year, the Active Youth survey can reveal that the structure of the Hungarian higher education system is closed and highly selective in terms of who may enter the system. Based on the research data, it can be concluded that children coming from households with unfavourable financial and cultural resources rarely bother to apply to higher education.

Figure 5.

How would you describe your finances? (in percent)

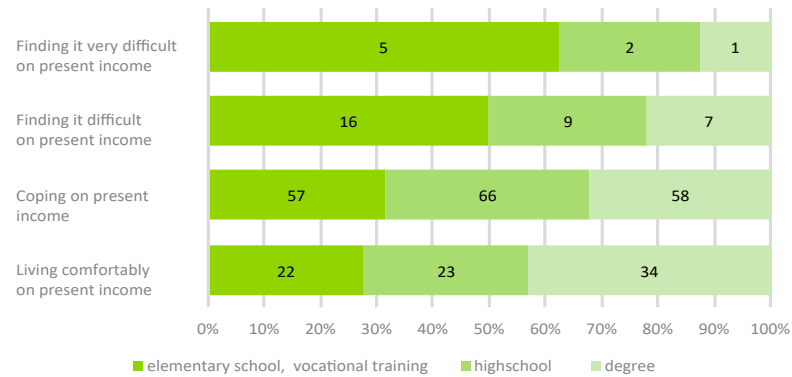
The categories are as follows: I have no financial problems; I am doing well by making smart decisions about managing my money; My income is just enough to make ends meet; I have recurring financial problems month after month; I live in deprivation. When preparing the analysis, the researchers merged the last two categories.

Source: Active Youth 2015 and 2019. N=800.

The cultural and financial background of students' families closely correlates with their financial situation. It is extremely rare that a student whose parents have an academic degree lives hand to mouth or without the basic necessities; however, for that two percent of students whose parents have only eight years of basic level education, this rate is as high as 15 percent. Similarly for this group, the choice of 'My income is just enough to make ends meet' features twice as much (22 percent) as the average rate calculated for the total sample.

Similar differences can be found at the other end of the spectrum. While more than one third of higher education students whose fathers have a degree live without any financial challenges, the rate of those whose fathers have basic level education is 22 percent. This means that households where one or both parents have higher education diplomas try to provide a strong social safety net for their second or third generation university-educated children, even if they already enjoy major competitive advantages.

Figure 6.
On the whole, what would you say about your finances...? (By father's highest level of education)
(in percent)

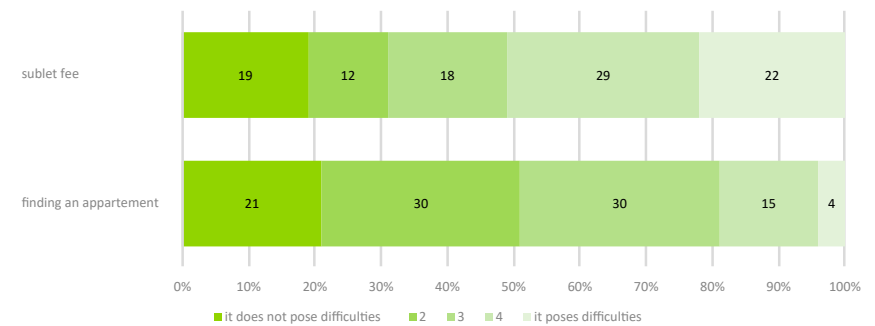

Source: Active Youth 2019. N=800.

Forty-one percent of surveyed students live at their parents' homes during the semester. Twenty-four percent of students live at student hostels or halls of residence. At the beginning of the 2018/2019 academic year, the anomalies in the Hungarian rental property market became the focus of public attention. Parents and students reported being under increasing pressure regarding rental flats. First, they must find a suitable room and/or flat to rent. Second, they must finance the rent for at least 10 months. According to the available data, 24 percent of students currently live in rental properties, i.e. exactly the same rate as those living in halls of residence. Those who rent a room/flat face increasing financial pressures, proven by the fact that 40 percent of those having financial difficulties come from this group. Students who live at their parents' homes during the semester or have access to a flat owned by themselves or the family tend to have no financial issues.

About 20 percent of students living in rental properties face serious or major difficulties in paying their rent, but at the same time one in two students living in a rental property claimed to have no problems paying the rent. However, finding a suitable rental property seems to be much more difficult. The number of students saying that it was a significant or a particularly significant problem for them to find a suitable room and/or flat to rent at the beginning of the academic year was greater than anticipated. This was mentioned by every second student. The rate of those who did not experience this problem was lower than 20 percent.

Figure 7.
If you live in a rental property, to what extent is it a problem for you to cover the rental costs, and how difficult is it to find a suitable rental property? (in percent of those living in rental properties)

Source: Active Youth 2019. N=200.

Sixty percent of students coming from Budapest live at their parents' home during the semester, which significantly (by 20 percent) exceeds the possibilities of students living in cities with county rights. It is telling data that the rates of flat owner/occupiers and single tenant rentals are highest among higher education students (13 percent and 5 percent, respectively) resident in Budapest. When taking a closer look at students from cities with county rights, fewer than 40 percent of them live at their parents' home, 24 percent live at halls of residence or student hostels, and another 24 percent live in private shared accommodation during the semester. Essentially, these figures are the same as they were four years ago.

Students with their permanent addresses in towns or villages are in a much more unfavourable position, and the vast majority find accommodation that they must finance for 10 months of the academic year. This generates extra expenses for their families. About one third of the students coming from smaller settlements live in halls of residence. Another fifth (coming from villages) and three tenths (coming from towns) live in rental properties. Thus, it is no coincidence that they have the greatest difficulty covering rental costs. Interestingly, finding a suitable rental property is as difficult for those holding permanent addresses in the capital as for those coming from villages or towns. In this respect, students living in cities with county rights seem to be in a slightly better position.

Visions for the future

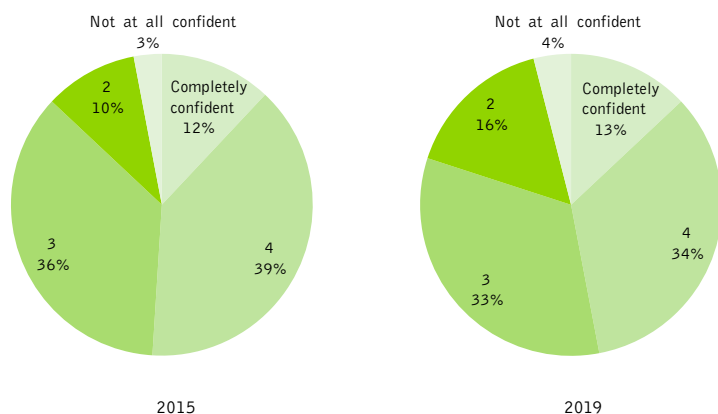
In 2015 the survey reported that more higher education students saw their future as favourable rather than unfavourable since every second young person considered their future opportunities to be assured to some extent (the average score was 3.5 on a scale of one to fiev). In addition, the figures showed a similar trend compared to data collected earlier regarding finances.

Surveyed students expressed no improvement in their outlook compared to 2015 when

answering questions about the future ahead; moreover, any confidence in public sentiment seems to have come to an end. Forty-seven percent of the students see their future to be secure or very secure. One third chose the middle score, while one in five university students has a negative perception of their future. The six percent increase in the number of students selecting two points is prominent and is outside the margin that could be attributed to a data collection error during the two cross-sectional studies. In this year's survey, fewer respondents selected scores four and three, while the rate of those seeing their future secure has not decreased but practically remained unchanged. On the whole, the average of the responses on a scale of one to five was 3.5 in 2015 and 3.3 in 2019, which is slightly better than the middle score, i.e. the respondents neither envisage an especially favourable future nor expect it an unfavourable future.

Figure 8.

How secure do you think your future will be, and how secure do feel about your future?
(in percent of those answering the question)

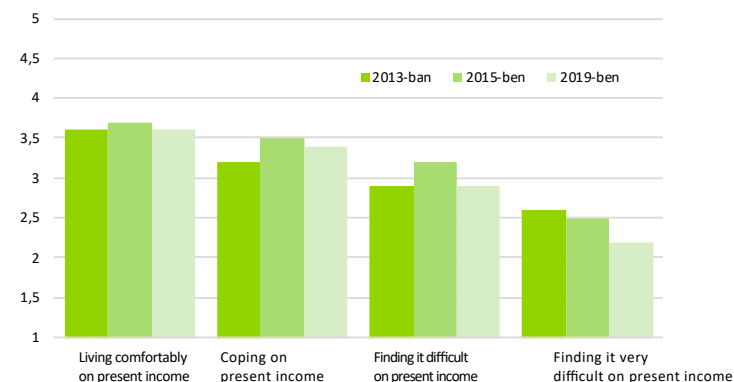

Source: Active Youth 2015 and 2019. N=800.

In general, those with a more positive vision of the future are already in a favourable financial position. Thus, present circumstances have a major impact on future opportunities (the relationship is linear). While the average score of responses given by those living from hand to mouth on a scale of one to five is 2.2, the average score calculated from the responses given by those having no financial problems is nearly one and a half points higher (3.6). The way they see the future is similar to what the 2013 survey showed: the future envisaged by students living under less favourable financial conditions has not improved much since then and, moreover, the future envisaged by those in a less favourable financial position seems to become more and more restricted at each survey.

Figure 9.

How secure do you think your future is – based on the subjective perception of income?
(average scores of responses given on a scale of one to five, where 1 = insecure, and 5 = very secure)

Source: Active Youth 2013, 2015 and 2019. N=800.

Similar to a student's subjective opinion about their financial situation, the highest levels of education completed by their parents also correlate with the satisfaction with their envisaged future. Those students have the most negative visions of their future whose parents do not have a higher education diploma, while students coming from households where one or both parents have an academic degree tend to feel the most certain about their future taking the whole student population into account. An interesting aside: considering all higher education programmes, students studying to pursue a career in the military, law enforcement or economics areas tend to feel most secure about their future.

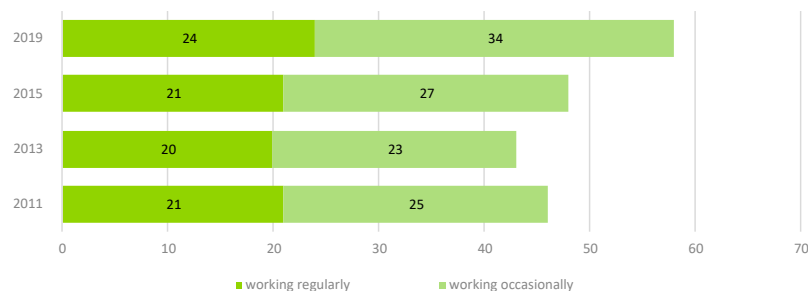
Finally, envisaging a certain or an uncertain future correlates with young people's political orientation and preferences. A single fact is worth highlighting. Of Hungarian university or college students, those who identify as Fidesz-KDNP voters have the most positive visions of their future (score 4): 77 percent feels that their future is very certain or somewhat certain, which is a significant, nearly 10 percent (!) improvement compared to the score measured four years ago.

Working in Hungary

The number of students regularly employed in Hungary was almost constant in the period between 2011 and 2015. One in every four students worked during their higher education studies either out of need or for another reason (e.g. internship). Although taking occasional employment opportunities somewhat increased in 2015, the rate did not see a dramatic change. In 2019 there was a major shift in terms of employment in Hungary. The rate of those employed regularly grew and the rate of those in casual employment grew even more. Currently, nearly 60 percent of students work with some regularity.

Figure 10.

Working in Hungary, 2011-2019. (in percent of those working with some frequency)

Source: Active Youth 2011, 2013, 2015 and 2019.

Thirty-one percent of the students regularly employed live in Budapest, but for students from the other settlement types this rate is significantly lower. This figure suggests that the capital offers the most work opportunities to higher education students. A closer look at the different training programmes (although these are mostly only interesting facts due to the small sample size) reveals that the lowest rates of regularly employed students are among those studying military/law enforcement, theology, and agricultural and medical sciences. The rate of regularly employed students is highest (exceeding 30 percent) among students studying humanities, economics and social sciences. The data also show that the higher level at which a student studies, the more likely they will be employed regularly, e.g. the rate of regularly employed students is over two-thirds among those taking part in doctoral programmes. Since there is no connection between a student's subjective opinion about their financial situation and regular employment, the analysis suggests that in 2019 the latter is more likely to be linked to students' daily routines, their study load in general and the structure of work opportunities than mere financial necessities (although those living in rental properties work at a much higher rate than those who live at their parents' homes during the semester).

Intentions to study, work and settle abroad

The 2013 Active Youth survey introduced a then ground-breaking sequence of detailed questions about Hungarian higher education students' attitudes towards studying, working and settling abroad. The media, politics and social sciences have been focused on emigration ever since.

Higher education students are perfectly aware of Hungary's membership in the European Union and take it for granted, which means that the relation between the notions 'in Hungary' and 'abroad' has undergone a shift in the past decade. Students can find opportunities in a single European labour market area and can select from the possibilities offered by an ever evolving education supply market. Thus, the word 'abroad' does not necessarily carry the same weight for higher education students as for previous generations, and they can be assumed to perceive open borders as the single most characteristic feature of the European Union.

However, the relevant questions explore not only the intentions to work abroad but also the intentions to study and settle abroad. It should be noted that researchers (Endre Sík, Bori Simonovits) working at Tárki, the most authoritative research centre on the subject, have more than once pointed out that data on the intention to work and settle somewhere never match actual employment and residential data (Simonovits 2014; Hárs 2018). Although many may flirt with the idea, reality always holds subtleties which show such intentions in a slightly different light.

Intention to study abroad

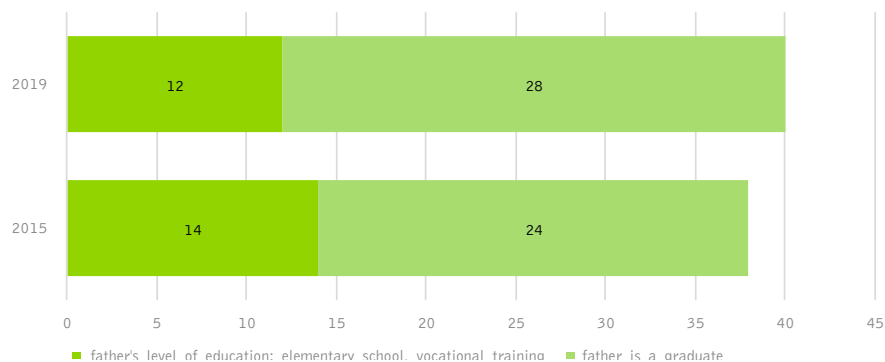
In 2015, 18 percent of students attending higher education were planning to study abroad for an extended period in the near future. It is important to emphasise that the question was not formulated about a potential scholarship lasting a couple of months (like Erasmus) but rather one-year or multi-year studies, that is, an extended period abroad. In 2019 the survey recorded a two percent increase in the intent to study abroad compared to 2015: currently, 20 percent of students would like to study abroad.

Social advantages and disadvantages are apparent here, too. Students who have significant cultural and financial resources thanks to their families and who also have more advantages at a personal level plan longer studies abroad at a higher rate than the average. For example, take the two most typical figures: 28 percent of students with permanent residency in Budapest are planning to study abroad, while the rate among those living in villages is 16 percent. Almost the very same percent values can be used to present these rates sorted by a father's level of education: 12 percent of students with fathers with a qualified skilled worker's certificate as their highest level education are planning to study abroad, while in the case of fathers with a higher education diploma this rate is 28 percent. These inherent or 'inherited' advantages accumulate and add up to generate additional advantages acquired over the years spent studying at higher education institutes.

Figure 11.

Are you planning to study at university or college abroad in the near future? – By fathers' – or, if unknown, mothers' – highest level of education (percent of 'Yes' answers)

Source: Active Youth 2015 and 2019. N=800.

Plans to work abroad

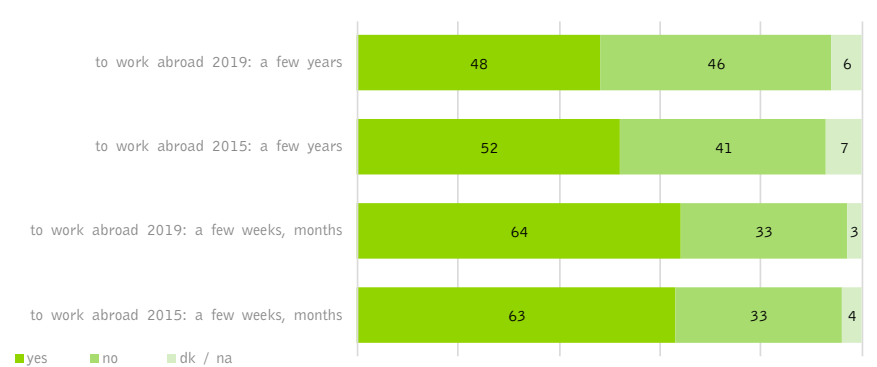
The attitude of Hungarian higher education students to employment and residency abroad in the future is one of the most thought-provoking questions within the survey. Do they really want to use the knowledge they acquired in Hungary, or does their personal and social investment pay off better abroad? In line with a methodology developed by Tárki, the survey delved into the matter at three levels: short-term employment (a few weeks or months, which could include commuting), long-term employment (a few years), and residency abroad – which will be complemented with a deeper exploration of emigration.

According to the surveys carried out by the Active Youth Research Group, there is no significant change in full-time students' willingness to work abroad for a short-term compared to the 2015 figures. Active Youth data support the final conclusion of a study authored by Ágnes Hárs in 2018, namely that Hungary, as a medium-level emigration country, is an exception: most people going to work abroad possess high cultural capital and do not belong to social strata with lower levels of education (Hárs 2018, 89).

Sixty-four percent, that is, slightly fewer than two-thirds (!) of Hungarian full-time university and college students are 'flirting with the idea' of going abroad for employment for a few weeks or months. As shown in the diagram below, they have an explicit, strong opinion on the subject, also proven by the fact that the rate of undecided respondents is only four percent.

Figure 12.

Are you planning to go abroad to work for a few weeks or months or to live there? (in percent)

Source: Active Youth 2015 and 2019. N=800.

Students enrolled in doctoral programmes plan to work abroad at the highest rate (84 percent), while the rate is lowest among undergraduates (63 percent). The data also show that the higher the father's – or, if unknown, the mother's – education level, the greater a student's willingness to engage in short-term work abroad; in the case of fathers holding a higher education diploma, the rate is as high as 70 percent. While political preferences were significant four years ago, **the potential to engage in short-term employment abroad is uniformly high in 2019, regardless of such preferences.**

In 2015, 52 percent of university and college students were planning to go abroad for a longer employment period, that is, for a few years, which was about 10 percent lower than the rate of those potentially planning to work abroad for a few months. **In 2019, the rate of students planning long-term work abroad went slightly below 50 percent, while the rate of those unwilling to do so somewhat increased.** This is not a major reduction but is greater than the margin of error.^[4] Nonetheless, **in 2019 nearly every second student still is considering going abroad for the long term.**

Major differences can be found between different student groups in terms of the potential to work abroad for a longer term. The highest rate of students planning to go abroad for long-term work was found among students with permanent residence in Budapest (58 percent), while 44 percent of students living in cities with county rights plan to work abroad for a longer term. Considering the education level of parents, a correlation was found: higher education students from better educated households are more likely to go abroad for long-term work. Forty percent of students from less educated households intend to work abroad, while 54 percent of students from households with at least one parent with an academic degree plan to work abroad.

The intent to engage in long-term work abroad reveals an interesting pattern when broken down by training programme. As mentioned earlier, training programmes are not considered as being representative, and these data are mostly indicative in na-

4. The correlation between the intentions to go abroad for short-term and long-term work has a medium value: $r=0.330^{**}$.

ture. Nonetheless, these results show that the rate of those planning to work abroad for longer than a year is highest among medical students, students studying to be healthcare professionals and students enrolled in information technology, technical programmes or social sciences. It is lowest among participants in agricultural, law or teacher training programmes and those studying military and law enforcement disciplines.

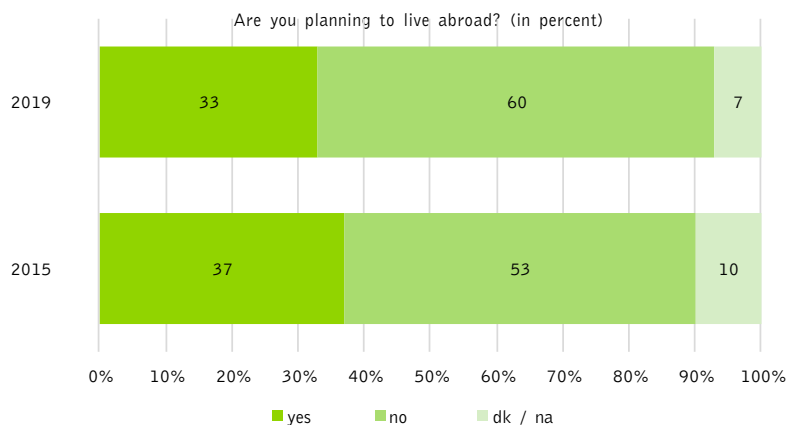
Settling abroad

The final question on the subject explored whether a student intends to settle abroad for an extended time. This is obviously a straightforward way to leave one's homeland. If somebody settles in a given country for an extended time, starts a new life and a family there, the chances that they will return to Hungary and use their knowledge and work experience at home are thin.

At the time of the 2013 survey, seven percent of full-time higher education students were planning to settle abroad with absolute certainty and another 25 percent said that they would probably do so. The rate of those flirting with the idea of emigrating grew between 2013 and 2015, when already 37 percent said that their plans included settling abroad. The 2019 results reflect the findings of the 2013 survey, as now exactly one third of the students are planning to go and live abroad. That means that rate of the intention to emigrate for an extended period decreased by four percent compared to 2015.

Emigration from Hungary is connected more strongly to intentions to study abroad than to work abroad. Consequently, most students who would like to work abroad would not settle for an extended period for the time being. Those, however, who are planning to study abroad show a higher probability of wanting to settle there ($r=0.289$).

Figure 13.

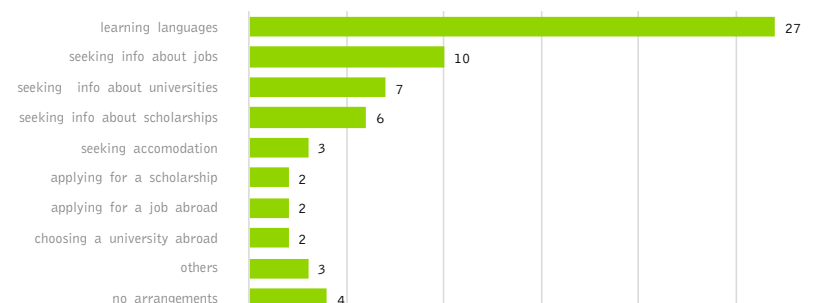
Source: Active Youth 2015 and 2019. N=800.

While the questionnaire may have functioned to some degree as a test of the students' 'mood' towards emigration, one cannot draw conclusions regarding actual actions based on responses to a questionnaire. In order to explore how serious was the intent, the survey asked a separate question about the measures respondents had taken in preparation for their move abroad.

Although these responses should be interpreted carefully (whether or not the specific preparatory measures will lead to an extended or just a short stay abroad is unknown), the analysis can declare with high certainty that a non-insignificant part of the students are serious about their plans. Gathering information, which is often a rather time-consuming activity, says something about the seriousness of a student's resolve, but the rate of those selecting the 'found accommodation' and 'sent an application' options is the true indicator that quite a few students will leave Hungary in the near future.

Figure 14.

What preparations have you made to implement your plans to go abroad in 2019?
(Percent of mentioning. Multiple answers allowed.)

Source: Active Youth, 2019. Author's own calculation.

The highest migration potential was expressed by those students who categorised themselves as having liberal, pro-left-wing and, especially, pro-European values, who are unsatisfied with the current political regime and perceive a democratic deficit even in the means available to replace the government or in the freedom to criticize it.

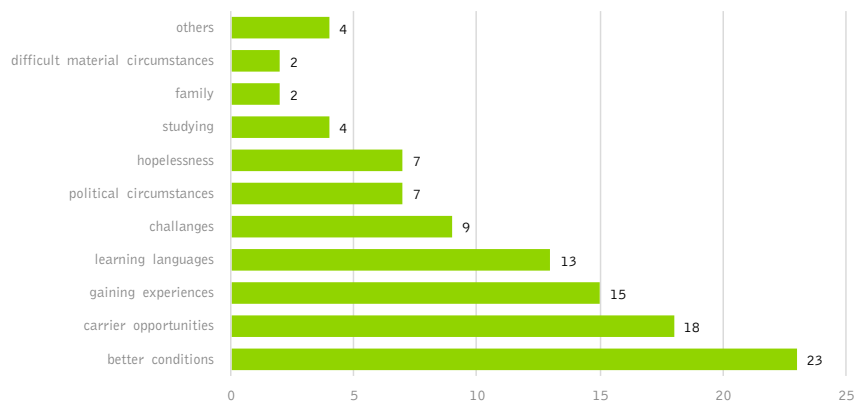
However, to assume that they are all opposition voters would be wrong: the rate of those intending to emigrate who are students supporting pro-left-wing Momentum or Kutya Párt parties is just a few percent higher than the total population. In fact, students keeping their party preferences confidential constitute one of the largest groups 'dreaming themselves away' from the country. Distinctive differences were more typical among students voting for the governing party: while 20 percent of students voting for Fidesz would like to settle abroad, those supporting Jobbik are 'in the middle' in this regard with 31 percent. The fact that students who support Fidesz show a lower level of willingness to emigrate can be related – as the research pointed out four years ago – to their much more optimistic view of their own career prospects here in Hungary and their higher self-confidence concerning their future. It follows that those who are in a less advantageous financial position deem their employment opportunities

unfavourable and feel hopeless about their future have expressed their intent to leave the country with a higher probability. Chances to emigrate are also much higher for students who speak English and/or German at an advanced level or attend an information technology programme.

Three answers support the idea that the fundamental motivation for emigrating is financial: it is easier to make a living abroad, the standard of living is higher there and they can save a lot more money. All other motivations such as – listed in order – career opportunities, gaining experience or learning languages are far behind in importance in comparison. It is worth mentioning that the political situation and despair in Hungary are not among the primary reasons behind settling abroad but cannot be completely ignored. Mostly student voters for Kétfarkú Kutya Párt, Momentum Mozgalom and LMP bring up political reasons as a motivation, while students voting for Jobbik also add despair to their choices at a higher rate than average.

Figure 15.

Why would you like to live abroad, 2019? (Percent mentioning. Multiple answers allowed.)

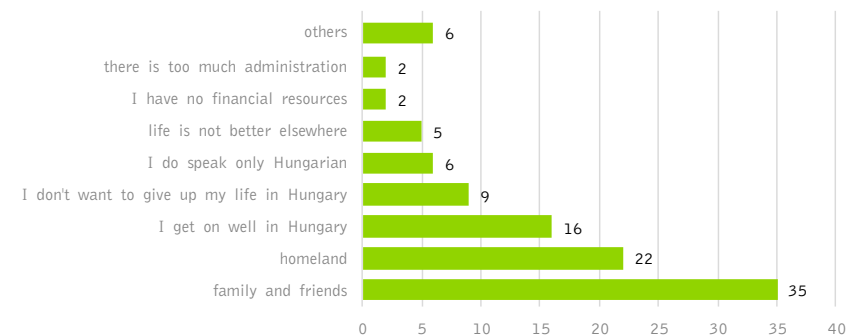

Source: Active Youth 2019. Author's own calculation.

Students who explicitly state that they would not settle in any other country but Hungary mention two reasons. The first is family, parents or a partner; the other is their national sentiment: 'I am attached to my homeland, my motherland'. Higher education students who vote for Fidesz-KDNP, Momentum or Jobbik offer this explanation at an extremely high rate. Also, the 2019 survey data clearly show that few respondents would choose to stay in Hungary based on practical considerations like financial means or administrative problems. The rate of responses related to the propaganda of the current government is also negligible: responses like 'it is dangerous to go abroad, for example, terrorism, crime' and 'now Hungary is already a better place to be' occurred at a one percent rate each. However, the third most important reason to stay in Hungary is to achieve prosperity at home, the significance of which has increased in recent years. This motivation is chosen mostly by university students who support Fidesz.

Figure 16.

What keeps you in Hungary, 2019? (Percent mentioning. Multiple answers allowed.)

Source: Active Youth 2019. Author's own calculation.

Be they about short-term employment or long-term settlement abroad, the results, on the whole, do not inspire great optimism. Although the intent to work and to settle abroad for an extended period has slightly decreased, working and/or settling outside Hungary remains a longstanding wish of Hungary's university student population.

Political orientations and preferences

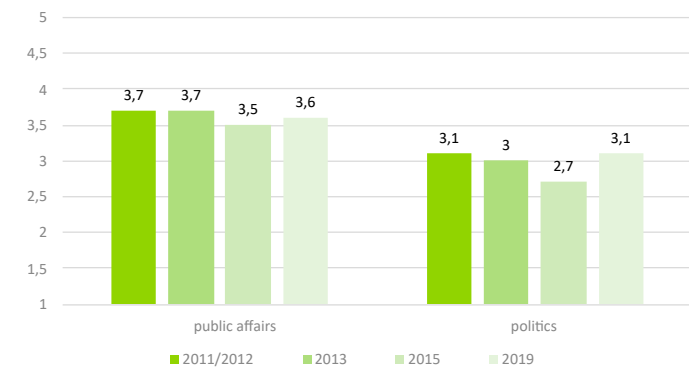
Views on politics

One of the methodological innovations implemented by the Active Youth research programme – and also received favourably by the wider scientific community – was drawing a distinction between an interest in politics and an interest in public affairs, or more broadly, between the very notions of politics and public affairs. Students think of these two notions as two separate concepts. While interest in public affairs got an outstanding 3.7 average score when it was surveyed on a scale of one to five at the end of 2011 and beginning of 2012, the interest in politics received a 3.1 average score, which exceeds the general interest level of youth not in higher education. Openness towards public affairs has a significant influence on other dimensions of political thinking and makes students more open and inclusive.

The Active Youth survey revisited the subject in 2019. While in 2015 the rate of Hungarian university and college students who claimed to take some interest in public issues and social problems was 53 percent, in 2019 the rate of interested students is 55 percent. During the four years between the two surveys, the rate of students without such an interest decreased from 12 to 10 percent. No substantial change has been recorded in this regard compared to the previous survey and, in fact, it seems normal for students to show a relatively high interest in public issues and social matters.

Figure 17.

How much are you interested in public and social issues? How much are you interested in politics?
(average score of responses given on a scale of one to five, where 1 = I'm very uninterested, and 5 = I'm interested a lot)

Source: Active Youth 2011/2012, 2013, 2015 and 2019.

Interest in politics, however, grew during the four years and resumed its 2011/2012 level (which is, of course, still well below the level of interest in public affairs). While in 2015 the survey registered that 27 percent of the student population were interested and 45 percent were uninterested, respectively, in 2019 the ratios were 40 percent and 33 percent, respectively.

To put students' interest in politics into perspective within the larger picture of Hungarian society, the survey can cite the findings of another data survey involving 2,700 respondents and ordered by the Institute of Sociology housed within the Centre for Social Sciences of the Hungarian Academy of Sciences (MTA TK Szociológiai Intézet), which was carried out at the end of 2018. Analysed by Márton Gerő and Andrea Szabó (2019), the data indicate that the population aged over 18 years scored an average of 2.41 on a scale of one to five regarding their interest in politics; people in the 50-69 age group are the most interested, recording an average score of 2.54, and young people in the 18-29 age group that showed the least interest with their 2.23 average score. Comparing the data with this sociological survey from 2018, Hungarian higher education students' interest in politics is outstanding and by far exceeds the scores measured in any other social segments – especially those in the 18-29 age group, that is, their peers – at any time.

Explaining the relatively significant change in the average score of those expressing interest in politics by faulting the applied methodology is problematic, since the survey used the same, so-called face-to-face interview technique in both 2015 and 2019, and the sample sizes and the sampling methods were also the same in both years. The objective, socio-demographic indicators are practically unchanged, and no significant shift has occurred in the interest in public affairs, either. Therefore, some substantial reason must be behind the change.

Politics-related associations had a totally negative context in 2015 since Hungarian higher education students clearly identified politics with corruption and lies. In addition to 'lie', the most frequently mentioned words were 'cheating', 'shit', 'stealing' and 'money', but 'parliament', 'government', 'power' and Viktor Orbán's name were also mentioned, if with much lower frequency.

Based on the word cloud associated with this survey, students' political association did not undergo any substantial changes in the past four years. It is dominated by almost exactly the same words: 'corruption' first of all, but the size of 'lie' has somewhat shrunk by 2019. Viktor Orbán's name appears more underlined in the 2019 text, and beside 'parliament' and 'power', the words 'quarrel', 'feud' and 'disunion' also became noticeably larger. Another intriguing development is that respondents used a much wider variety of words and phrases in 2019 than in 2015. New notions like 'OIG' and 'Soros' also were present. Changing politics-related associations alone cannot explain this resurgence of interest in politics among students, and the rise in the level of interest in politics should be examined in detail at a later date, using more complex, multivariate statistical indicators.

To a minor degree, interest in public affairs and politics correlates with various socio-demographic and socio-cultural factors, such as a father's highest level of education (children of fathers holding a higher education diploma are much more interested in both social and political matters) and the type of the settlement where the student has permanent residence (Budapest, in particular, is significant for interested students). There is a clear connection between interest in social, public and political matters and

faith. The interest of religious students belonging to a church substantially exceeds the sample average, and the interest is lowest among non-religious higher education students.

Interest in public affairs and politics differs among different education levels. It is lowest among undergraduate students and highest among students in doctoral programmes. Students studying subjects in social sciences or law are more open to both social and political issues far beyond the average.

Preliminary analyses suggest that socialisation plays a predominant role in forming one's interest in politics. Based on survey data, the more the students talked about politics at home or with friends during their secondary school years, the higher their present interest in politics. In addition, the context of these conversations (whether they speak about politics negatively or positively) is not as important as whether they have or do not have conversations about politics at home or with friends during secondary school education, which is the most receptive period in a young person's life and has an extremely important role in their socialisation (on average, people start to show interest in politics at the age of 15.84 years).

Table 1.

Development of interest in politics based on the frequency of talking about politics (average scores of responses given on a scale of one to five)

	At home, in the family	At school	With friends
Regularly	3.84	3.28	3.84
Occasionally	3.00	3.08	3.11
Never	2.68	2.96	2.69

Source: Active Youth 2019. N=800.

Political party preferences

From all the results published in relation to the Active Youth surveys in 2011/2012 and 2013 political party preferences of full-time higher education students received the most media coverage. At the turn of 2011/2012, 19 percent of higher education students identified themselves as Jobbik voters, 18 percent as LMP voters and 15 percent as Fidesz-KDNP voters. At that time this distribution significantly differed from the party preferences surveyed in the total adult population.

Several aspects of the political situation changed after the first data collection as two parliamentary elections were held in Hungary in 2014 and 2018, both of which were won by Fidesz-KDNP, which obtained two-thirds of the seats in parliament. These elections, the power structure brought into existence as their result and the slow but continuous restructuring of the political system (see hybridisation) reshuffled the initial balance of power more than once. There was a period, exactly at the time of the 2015 survey, when Jobbik appeared as a true challenger to Fidesz, and according to Gábor Tóka's calculations, support of the two parties was within the margin of error (Tóka 2018, 89). Except for this brief period, the position of Fidesz-KDNP as the dominant party (Tóth-Szabó 2018) did not waver in the total adult population of voting age.

As emphasised, the research findings do not cover the entirety of Hungary's youth but focuses on full-time university and college students as a special segment of youth aged 15-29.^[5] The following data are to be interpreted in the light of this note.

The party preference findings of 2019 revealed substantial changes compared to 2015. The results of all previous surveys suggest that, contrary to stereotypes, the preferences of higher education students track the changes occurring in the total population, and students seem to be highly responsive to politics. Seven points summarize the survey's most important findings:

1. Currently, Momentum Mozgalom, which took part in the general elections in 2018 for the first time, is the most popular political party among higher education students. If general elections were to be held now, the previously completely unknown organisation could expect to receive 16 percent of student votes. Quick penetration and the spread of new, fresh political ideas among students are not a completely new phenomenon. Similarly, in 2013, Gordon Bajnai announced the participation of Együtt in the 2014 general elections a few months before the Active Youth survey. Then Együtt, forming a political alliance with PM, which had broken away from LMP not long before, could expect 14 percent support among higher education students. In any case, compared to its two to three percent support in the total adult, voting age population,^[6] Momentum can expect five- or six-times higher support among full-time university students.
2. While during the first and the second surveys of the Active Youth research series 15 and 16 percent of the total sample, respectively, would have voted for Fidesz (in the imaginary ranking this would have been sufficient for third place at the turn of 2011/2012, and for second place in 2013), in 2015 the rate of those supporting the governing party was substantially lower than previously observed rates (12 percent). As noted, the data were collected during a period when support for Fidesz was at its lowest in the 2014-2018 period, just a few months after the so-called internet tax demonstrations, which especially mobilised youth studying in higher education, and long before the migration crisis. Compared to its 2015 score, support for Fidesz has climbed back to its usual earlier level of 15 to 16 percent by February 2019, or, to be exact, to 15.5 percent. Thus, the governing party currently enjoys the second highest support among full-time students. This means that compared to the 33 percent support measured in the total adult, voting-age population, the rate of university students who would vote for Fidesz is scarcely half of that amount.
3. Jobbik Magyarországért Mozgalom, which was the most popular party among students in each of the previous surveys, deserves separate treatment. Four years ago, its support reached 20 percent, a level no other party had been able to achieve. By February 2019, Jobbik had lost its leading position among students, slipping back to the third place on the imaginary podium showing students' support (14 percent). Another participant, Magyar Kétfarkú Kutya Párt – the Hungarian Two Tailed Dog Party (MKKP) – is close behind. It is, however, worth noting that the difference between the first and the second most popular parties,

5. For detailed data covering the entire youth population, see Miráz 2018.

6. Source: <https://kozvelemenykutatok.hu/> January 2019 – March 2019 results.

Momentum and Fidesz, and the third most popular, Jobbik, is within the margin of error, but the result shows a major drop in Jobbik's support. Fluctuation in support for Fidesz, Jobbik and LMP over time fairly reflects changes in the support for those parties nationwide. The correlation is very close in the case of Jobbik and LMP, while Fidesz-related shifts take somewhat longer to be reflected in the student population.

4. Similarly to Momentum, Magyar Kétfarkú Kutya Párt first participated in the general election in 2018, although it was founded in 2014. The party was not on the list of parties presented for student voters to choose from at the time of the previous data collection in 2015, and it reached a two percent level of support based on so-called 'other' responses. In 2019, however, it was listed, and its support jumped to 13 percent. This satirical party has become the fourth most supported party among full-time higher education students. The extraordinary openness of university and college students to new political ideas and movements should be underlined here.
5. LMP support has undergone peculiar changes in its student support since the end of 2011. There were times when the party was very popular, like at the turn of 2011/2012 (18 percent), and there were times when its support dropped to eight percent, like in 2013. The new Együtt2014-PM alliance, which was formed at that time, took some of the political space formerly controlled by the party, and students turned towards this new, fresh political formation. As mentioned earlier, after the left-wing coalition fell apart and suffered a major defeat at the 2014 elections, students' party preferences returned to the previous 'order' in 2015, and LMP became the second most popular political party among full-time students once again. It seems though that whenever a new, youthful force emerges on the opposition side, it will immediately affect LMP's support: when Momentum and Magyar Kétfarkú Kutya Párt burst onto the scene, the rate of those selecting LMP sank below 10 percent again (to nine percent). This change suggests that LMP has the least stable support of all parties covered by the survey and, relying on rational motivations, its voters are ready to choose any party that they deem to be the most efficient one to articulate their interests.
6. Time has frozen around traditional left-wing parties. The rates of both MSZP and DK supporters (three percent and two percent, respectively) are below five percent in the total student population. These are the exact same scores as measured four years ago. The data suggest that joining forces with Párbeszéd did not give a boost to the percent of MSZP supporters among university students. Students select them with the same frequency in February 2019 as they did four years ago. The data show that both left-wing parties have a serious crisis on their hands trying to attract new voters, as this problem has not been solved – despite the expectations of many – and they are in exactly the same situation as four to six years ago.
7. There is a notable change: the rate of those without party affiliation (the 'undecided', 'abstain' and 'do not vote' groups combined) has dropped considerably compared to previous surveys. This is the lowest number of higher education students keeping their distance from politics measured since 2011 (26 percent). The

rate of respondents not giving an answer is 13 percent, exactly the same as it was four years ago, but the rate of undecided students decreased by nine percent. It seems that the two relatively new parties bursting into the students' world and the stabilisation of Fidesz support also reduced the number of undecided students. It seems highly probable that an increasing interest in politics and a decreasing number of undecided students go hand in hand; either of these changes has an effect on the other.

Table 2.

Political party preferences of all respondents throughout the Active Youth research surveys
(in percent of the total student population)

Parties	Dec 2011 – Jan 2012	Mar-Apr 2013	Apr 2015	Feb 2019
Momentum Mozgalom	–	–	–	16
Fidesz	15	16	12	16
Jobbik	19	17	20	14
MKKP	–	–	2	13
LMP*	18	8	14	9
MSZP–P	5	3	3	3
DK	3	1	2	2
Együtt, PM**	-	14	4	–
Other answer	1	2	5	1
Would definitely not go	9	6	9	3
Undecided	25	24	19	10
Abstain	5	9	13	13

* The founders of the future PM, among them Benedek Jávor, Gergely Karácsony and Tímea Szabó, broke away from LMP at the time of the survey. Gordon Bajnai announced the establishment of Együtt and its expected participation in the general elections of 2014 just a few months before the spring 2013 survey.

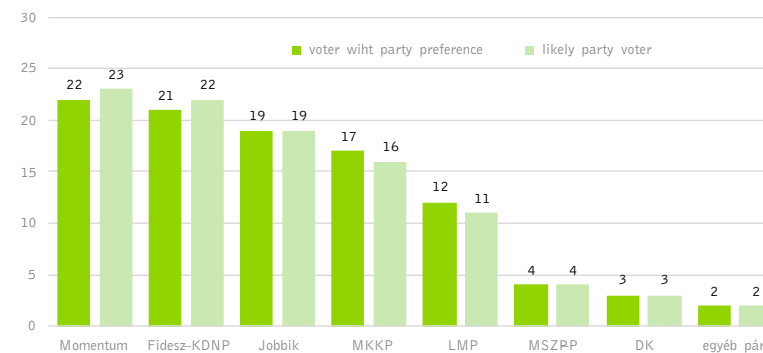
** The two parties were measured separately in April 2015. Párbeszéd entered into a coalition with MSZP for the 2018 general elections, while Együtt did not reach the electoral threshold and dissolved itself.

The order of parties remains almost unchanged in the 'students who have selected a party' and the 'students who have selected a party and are definitely going to vote' segments – where the margin for error is much higher than in the total student population – but some minor differences can still be registered. The neck and neck competition between Momentum and Fidesz remains in this student segment, but it is Momentum that is ahead of Fidesz by one percent in both categories. Jobbik can expect 19 percent of the votes in both the 'students who have selected a party' and the 'students who have selected a party and are definitely going to vote' segments, beating Kétfarkú Kutya Párt by two and three percent, respectively. The languid participation and lower level commitment of LMP voters show their true impact in the 'students who have selected a party and are definitely going to vote' category, as the differ-

ence between their rates in the total student population and in this segment, which is restricted to one half of the sample, is merely two or three percent. If they combine their voters, the two traditional left-wing parties will pass the electoral threshold in both the 'students who have selected a party' and the 'students who have selected a party and are definitely going to vote' categories, but if they participate separately, they will not. Moreover, their support rates will be far behind those of LMP.

Figure 18.

Party support in various student groups, 2019. (in percent of those answering the question)

Source: Active Youth 2019. Those who have selected a party: N=587; those who have selected a party and are definitely going to vote: N=396.

Party preference correlates with more than one socio-demographic variable.^[7] One of the peculiarities revealed by earlier surveys found was that Jobbik has a 'masculine' character – as opposed to, for instance, LMP, which had a much higher rate of female student voters among its supporters (Róna and Sörös 2012; Róna and Reich 2014; Róna 2017). The major setback suffered by Jobbik can be explained by a decline in the number of male students. In 2019 the party no longer has a masculine character; actually, the rate of its female student supporters is slightly higher. Masculinity appears as a characteristic of Fidesz (plus MKKP and the traditional left-wing parties). Fifty-five percent of the university student group voting for Fidesz are male, and 45 percent are female. In the case of LMP the rates are reversed, and the Green party remains a political force supported by women. Female dominance is even more pronounced in the case of Momentum, where the rate of female students is nearly 60 percent.

Students' political preferences are fundamentally segmented by the type of the settlement where they have their permanent residence, which means that there is a remarkable difference between the party preferences of students coming from the capital, large cities or small settlements. Momentum is by far the most popular political party among students from the capital (four years ago it was LMP) but their support for left-wing forces is also conspicuously high (10 percent). Jobbik could not build a support base in Budapest. The main source of their support is the countryside, just as it was four or more years ago. Jobbik enjoys the support of 18 and 19 percent of the

7. Due to the small sample size, the survey will handle DK and MSZP together in its analysis.

students coming from towns and villages, respectively (these data relate to the total university student population). With this result, Jobbik is most popular party among students coming from villages.

Fidesz underperforms in Budapest and in cities with county rights, but it beats Momentum and is almost on a par with Jobbik in towns. An interesting aside: the sample included some young people whose mother tongue is Hungarian but who come from beyond Hungary's international borders. Nearly 40 percent of them would vote for Fidesz. Incidentally, support for MKKP exceeds that of both Momentum and Fidesz in cities with county rights.

Jobbik has kept its 'first generation higher education graduate' character (Róna and Reich 2014). Jobbik is the most supported political party among higher education students whose parents do not have any academic degrees. Nineteen percent of those students whose mother and father both have a degree would vote for Momentum, followed by Fidesz (17 percent) and MKKP (14 percent). The rate of those whose party preferences are unknown is below 25 percent in this group.

As mentioned several times, training programmes are not considered to be representative, and due to the fragmented training structure results are only indicative in this aspect. It is interesting to note, however, that Fidesz is more popular among students studying agricultural sciences and law than in the total sample, and the same is true for Momentum among students studying humanities, economics, law and social sciences. Jobbik is popular among students studying in technical and information technology programmes or attending certain medical programmes.

Faith is an extremely important aspect. The findings of the Active Youth surveys provide clear evidence that the faith of students belonging to a church could be one of the features best characterising the support behind the governing Fidesz-KDNP coalition (Kmetty 2017). Fidesz has extremely high support rates among students who accept the teachings of the Church (45 percent) or are religious in their own way (22 percent). It should be noted here that the governing party has a 28 percent rate of support among students coming from secondary schools run by the Church. Jobbik and Momentum get outstanding support in the non-religious category, while LMP and MKKP do the same in the atheist category.

Twenty percent of the students without any financial challenges support the governing party, but there are hardly any Fidesz supporters among those who have serious financial difficulties. Momentum is the most popular political party in the 'I am doing well by making smart decisions about managing my money' group, while those living under less favourable conditions support Magyar Kétfarkú Kutya Párt, the left-wing parties and, in part, Momentum.

Finally, the survey draws attention to the formation of political views. This was the first time in the history of the research surveys that respondents were asked about the ideological mindset of their fathers, that is, where they would place their fathers' views on the left wing-right wing, liberal-conservative and moderate-radical spectra. It is very important to remain unaware of the fathers' true ideological character and

to only learn what the students assume about them. Based on this premise, fathers of students voting for Fidesz are the most conservative and the most right-wing (scoring 4.79 and 4.76 average points, respectively, on a scale of one to seven, where one stands for liberal/left-wing and seven for conservative/right-wing). The average results for Jobbik voters are lower by a hair's breadth. Compared to the fathers of Fidesz-voting students, those of Momentum voters are closer to the liberal and left-wing end of the spectrum by a full point. Unsurprisingly, it is the voters for left-wing parties that are most inclined to assume that their biological fathers are liberal and have a left-wing mindset (3.23 and 3.05 average points, respectively).

Attitudes toward democracy

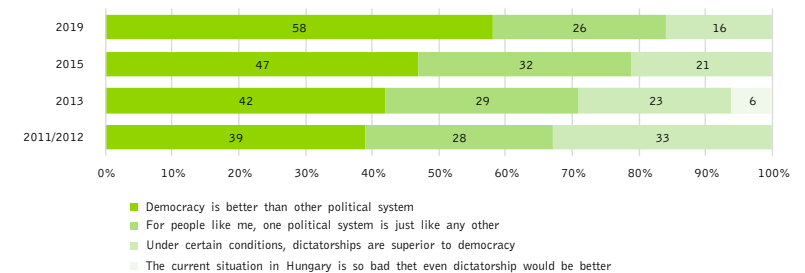
Another usual and provocative result from the earlier surveys that make up the research was the highly critical opinion Hungarian higher education students have about democracy. At the conclusion of 2011, 78 percent of higher education students who gave a relevant answer were highly dissatisfied with the operation of democracy, while satisfied students made up only 22 percent of the population. In addition, less than 40 percent of those who answered the question deemed democracy to be better than any other political system, one third of them thought that dictatorship is acceptable under 'certain circumstances', and nearly three quarters of them shrugged the whole matter off, saying that it is all the same to them what kind of political system they live in. Full-time students' commitment to democracy had increased significantly by April 2015: 47 percent of them thought that democracy was better than any other political system, but the rate of those who deemed dictatorship an acceptable alternative under certain circumstances had not decreased substantially.

By 2019, students had become unquestionable supporters of democracy. Fifty-seven percent of them said that democracy is better than any other political system, a 10 percent increase over a four-year period. Márton Gerő and Andrea Szabó analysed the same theme among the adult population over 18 years. They found that Hungarian society's commitment to democracy increased by eight percent (from 48 to 56 percent) between 2015 and the end of 2018 (Gerő and Szabó 2019). Thus, the data measured among students are in full accordance with the developments taking place in Hungarian society regarding its commitment to democracy.

The rate of students thinking that dictatorship is acceptable under certain circumstances decreased to 16 percent, as did the rate of sceptics (from 32 to 26 percent).

Figure 19.

Which of the following statements is closest to your opinion? (in percent of those answering the question)

Source: Active Youth 2011/2012, 2013, 2015 and 2019.

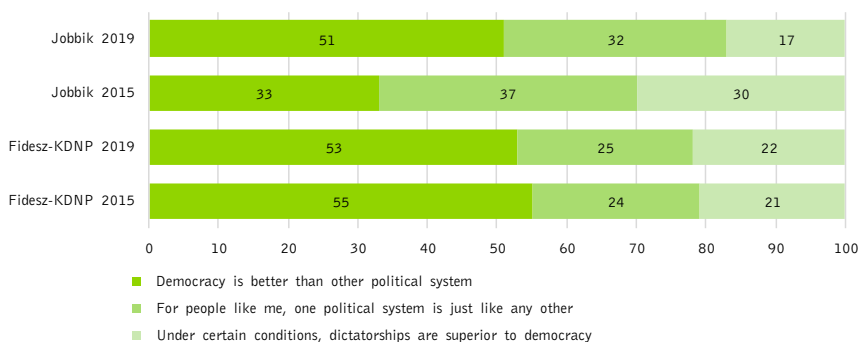
Based on the data, female students and students with one or both parents having an academic degree support democracy at an extremely high rate (in the group where both parents have an academic degree, 70 percent of students deem democracy to be the best political system). The acceptance of dictatorship is higher than average among children of fathers having a lower education level and male university or college students.

By comparing democracy versus dictatorship and combining students' political party preferences, the survey finds that the most fervent supporters of democracy come from among the supporters of left-wing/centre-left parties, Momentum voters and those voting for LMP and MKKP. Fidesz voters show noticeably lower commitment to democracy, but young people who believe that democracy is better than any other political system have an absolute majority in this segment, too. Jobbik voters support democracy less than even Fidesz supporters but their commitment to democracy has increased considerably over the past four years. It shows a transformation within the ranks of Jobbik voters: while the rate of those committed to democracy was 37 percent in 2015, the indicator had grown to 51 percent by 2019 (recall that the rate of students accepting that democracy is the best political system increased in the total sample).

The party preferences of students accepting that 'under certain circumstances dictatorship is better than a democratic political system' is telling. While in the entire sample 16 percent of students could support dictatorship, the rate is by far higher among Fidesz supporters: in their case it is 22 percent. Both Jobbik supporters and undecided voters compare at 17 percent. While the survey cannot report any substantial development with respect to Fidesz voters, the moderation of the Jobbik student group is remarkable.

Figure 20.

Which of the following statements is closest to your opinion – by political party preference?
(in percent of Fidesz-KDNP and Jobbik voters answering the question)

Source: Active Youth 2015 and 2019.

Concerning the operation of existing democracy, higher education students tend to have a mostly negative attitude. Sixty-five percent of the students is either not satisfied or not really satisfied with what is called democracy in Hungary today. No major change has occurred in this respect compared to 2015; there are only one or two percent differences between current and previous results. This is interesting considering that the basic attitude towards democracy has increased. While the previous question appears to reflect a theoretical standpoint (a vast majority of students want to live in a democracy), their reality in existing democracy is far from the situation they idealise. It should be noted that the rate of students mostly satisfied with the existing model

of Hungarian democracy has increased with every survey since the beginning of the Active Youth data collection. The shift since 2015 is not significant in a statistical sense but is consistent with the trend. In February 2019, 35 percent of the students were satisfied with the Hungarian realities of democracy to some extent, including five percent of students who were fully satisfied.

Figure 21.

How much are you satisfied with the operation of democracy in Hungary?
(average scores of responses given on a scale of one to four, where 1 = not satisfied at all, and 4 = very satisfied) (in percent of those answering the question)

Source: Active Youth 2011/2012, 2013, 2015 and 2019.

An economic/social aspect to satisfaction with democracy seems to function among students since 77 percent of those living under difficult financial circumstances are expressly dissatisfied with how democracy performs at the moment. Contrary to this, 'those having no financial problems' are mostly or fully satisfied with the performance of democracy – in comparison to the average of the total sample. It should be mentioned that more than one third of the students from the capital are dissatisfied, while seven percent of them are very satisfied, which means that their opinions are more polarised than those of students having their permanent residence in other types of settlements. On the whole, 72 percent of full-time students coming from Budapest are mostly dissatisfied, and the rate of those satisfied to some extent is 28 percent. The rate of dissatisfaction among university and college students coming from cities with county rights and from villages are 68 and 62 percent, respectively. Students coming from towns are the most satisfied with the operation of democracy: 42 percent of them are mostly or fully satisfied with what is happening around them.

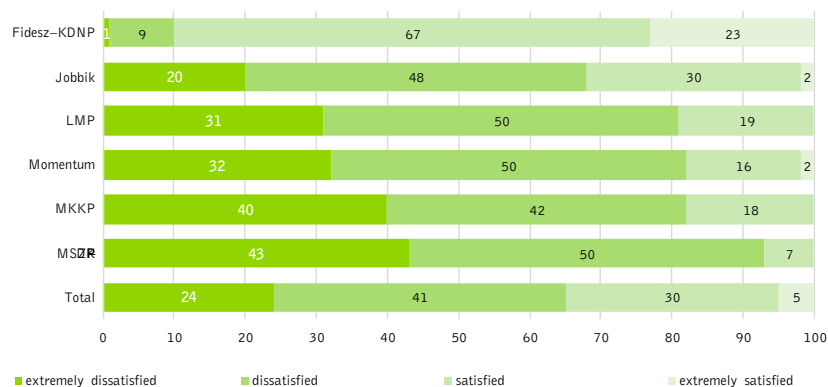
It is worth taking a closer look at how the performance of democracy is assessed in the light of political preferences. It is rare for social scientists to find such a big a difference within the view of various – and, in several respects, fairly homogeneous – layers that full-time students expressed related to the performance of Hungarian democracy. Perhaps it is no exaggeration to say that university students endorsing pro-government and opposition sentiments see (or live in) two completely different worlds. Polarisation has reached uniquely high levels.

The evidence is clear. Currently, less than ten percent of university and college stu-

dents supporting Fidesz-KDNP see any problems with the operation of democracy, and 90 (!) percent of them are either mostly or fully satisfied with the things happening around them. The rate of the dissatisfied dropped during the past four years while the rate of the fully satisfied increased by more than 10 percent in the same period. By contrast, 82 percent of Momentum voters are mostly not satisfied or not satisfied at all, Jobbik supporters with their 68 percent dissatisfaction rate also belong among those critical of the system, while in the case of traditional left-wing party voters a plain nine tenths of them are not satisfied.

Figure 22.

How much are you satisfied with the operation of democracy in Hungary in 2019?
(in percent of those answering the question)

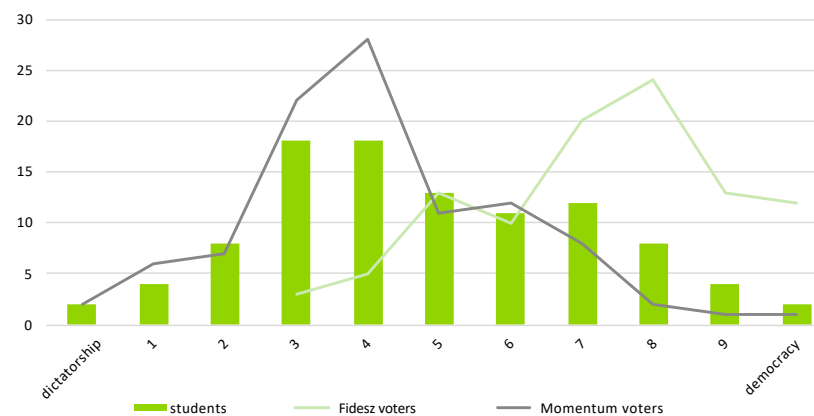
Source: Active Youth 2019. N=800.

The introduction of a new question tested the opinions about democracy and dictatorship. Since Hungarian opposition parties often allege that the governing party has a tendency towards dictatorship, students were asked where they would score present-day Hungary on the democracy-dictatorship spectrum. Point zero of the thermometer indicated dictatorship, and point 10 equals democracy. The midpoint of the scale was five. In the following diagram the results show the opinion of the total student population and, separately, the opinion of the voters of Fidesz and Momentum, the two most-supported parties.

Assessing Hungary's position on the democracy-dictatorship scale is a matter of political affiliation. None of full-time students who are Fidesz supporters gave a score lower than three and their relative majority selected a score of eight. Momentum supporters are more critical since they perceive that the Hungarian political situation is closer to dictatorship than to democracy. The average of the scores supporters of the governing party gave on a scale of zero to 10 was 7.26, that of Momentum supporters was 4.21, while that average score of the scores given by the total student sample was 4.81. Incidentally, traditional left-wing voters gave the most critical response (3.33 average point).

Figure 23.

Where is Hungary at the moment on the democracy-dictatorship spectrum? Please give a score on a scale of 10 to 0, where 10 stands for democracy and 0 stands for dictatorship. You are not limited to using integers only, 2019.* (in percent of those answering the question)

* Undecided: two percent; abstain: two percent. Source: Active Youth 2019. N=800.

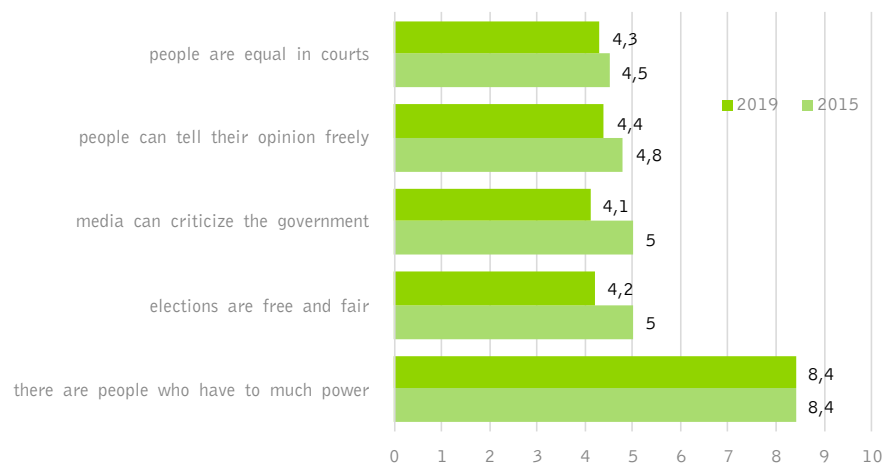
Finally, respondents were asked about the content of democracy, that is, how they would evaluate the operation of the democratic institutions based on five criteria. The question covered the following dimensions: free and fair elections, excessive power of a single individual, freedom of the media, equality before the law and freedom of speech as fundamental democratic freedoms (Kovács 2017, 86). Some were tested four years ago so it is possible to register some changes about the content and quality of democracy.

According to the following figure, there was a minor but systematic setback with regard to fundamental democratic rights between 2015 and 2019. The scale average did not increase in any single dimension, but the average scores of democracy indicators – except for one – which were closer to five earlier, moved closer to a score of four. This means that, in 2019, respondents have a more unfavourable opinion about the extent of the freedom and free and fair elections, believe that the media has less freedom to criticise the government (where the largest setback was measured), freedom of speech is less intact and, what is particularly interesting, there was a setback, although on a smaller scale, regarding equality before the law.

There is only one exception where the Active Youth student surveys measured the same (down to the decimal) average scores both in 2015 and 2019. These scores show that the vast majority, 55 percent of full-time higher education students, believe that there are people in whose hands too much political power is concentrated in Hungary (respondents selecting scores nine and 10, combined).

Figure 24.

How true are the following statements? Please specify a score on a scale of zero to 10, where zero stands for 'extremely false' and 10 stands for 'absolutely true'.
(averages of scores given on a scale of zero to 10)

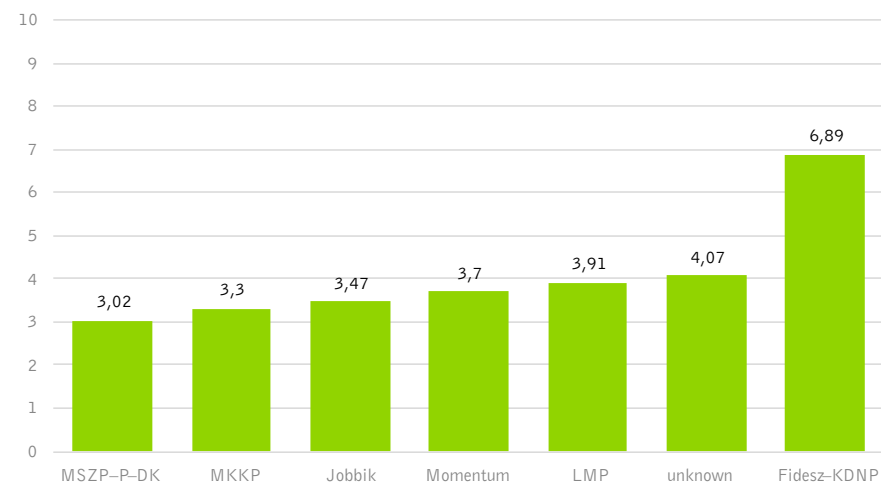

Source: Active Youth 2019. N=800.

It is probably unsurprising that there are huge and fundamental differences between the opinions of university students voting for Fidesz and those voting for opposition parties (and also those whose political preferences are unknown). There are dimensions where the score differs by two or three points, meaning that this is the amount by which pro-government students' opinion about the implementation of fundamental democratic values is more favourable than that of opposition-affiliated students or of the total student population. In this analysis the focus is on a single element, the fairness and the freedom of elections, as a fundamental value of democracy. Mainly voters for left-wing parties question the existence of the freedom and the fairness of elections (incidentally, the members of this group formulate the most critical opinions related to any questions). Compared to their average scores, the opinion of governing party supporters is higher by more than 3.5 average points. The average score for the total sample (4.17 average score) also includes the opinions of those whose political preferences are unknown, consisting of the views of the undecided as well as those who abstain or do not participate in voting.

Figure 25.

How true do you think the following statements are in Hungary, 2019?
Hungarian elections are free and fair. (averages of the scores given on the scale of zero to 10, by political party preference)

Source: Active Youth 2019. N=800.

Ideological affiliation of students

The polarisation of students' political party preferences are reflected not only in their assessments about the operation of democracy but also their ideological mindset is analysed.^[8] This question has been repeated since the first survey in 2011, so by now a rich dataset has been accumulated about the ideological affiliations of full-time Hungarian higher education students, covering four data collections over eight years. In the spring of 2015 students were asked to identify whether they had a right-wing, expressly liberal or definitely moderate mindset. The rate of respondents selecting the right-wing end, that is, scores six and seven, might have lowered a bit. The rate of those placing themselves into the centre may have increased at the same time. Based on the dataset collected over eight years, it appears that students' ideological orientation has reached an apparently stable and constant state.

According to the table below, there was some change – not in the scale but in the systematic nature – in students' ideological affiliation, proven by the fact that the scores changed on all three scales. In February 2019, the students are right at the centre position, i.e. at a score of four on the left wing-right wing scale, are now the most liberal after four measurements along the liberal-conservative scale (3.5 average score) and have the most moderate mindset (3.3 average score), which is probably the most spectacular change over the whole 2011-2019 period. Only two or three percent of students chose the 'undecided' or the 'abstain' category, so the reasons behind the shift must lie elsewhere.

Table 3.

Self-categorisation of Hungarian higher education students into ideological categories using left wing-right wing, liberal-conservative and moderate-radical scales
(average scores of responses given on a scale of one to seven)

	2011/2012	2013	2015	2019
left wing-right wing	4.4	4.4	4.3	4.0
liberal-conservative	3.6	3.7	3.7	3.5
moderate-radical	3.7	3.6	3.5	3.3

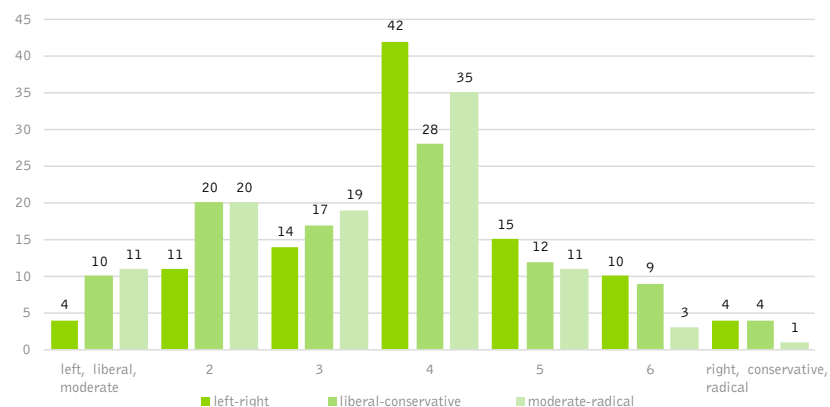
Active Youth 2011/2012, 2013, 2015 and 2019.

The data suggest that it was not the number of students selecting the right-wing, conservative and radical ends of the scales (by selecting scores 6 or 7) that got lower, but there were shifts at other scale scores. Most noticeably, students ceased to drift to the centre along the liberal and moderate scales, and at the same time the rate of those identifying themselves as mostly left-wing, liberal and moderate clearly increased. The emergence of new political parties like Momentum Mozgalom and Magyar Kétfarkú Kutya Párt, along with a perceivable transformation in Jobbik's voter base, may be responsible for this shift.

8. The survey used a classic method: interviewees had to place themselves on an ideology scale of one to seven, where one stands for left-wing, liberal and moderate, while seven stands for right-wing, conservative and radical. A score of four represents the centre.

Figure 26.

Please describe yourself using the following pairs of attributes. 2019
(distribution of scores on a scale of one to seven)

Source: Active Youth 2019. Author's own calculation.

The fact that it is not a simple measurement inaccuracy but some systematic transformation to be examined in detail in future analyses is also shown through the relationship with ideological value labels. The researchers asked students to select from 10 categories that they think best describes them: pro-left-wing; strong national sentiments; pro-European/pro-Western mindset; Christian democrat; conservative, traditionalist; liberal, free thinker; supporter of order and stability; social democrat; believer, religious person; and green, environmentalist. The interviewers 'randomised' the possible responses while reading them out, so the order changed continuously.

Higher education students scored themselves as 'liberal, free thinkers' the most in both 2015 and 2019, but the gap between 'free thinkers' and other values decreased overall. There were other changes at the top of the rankings as well. Two labels ('pro-European/pro-Western mindset' and 'green, environmentalist') were accepted at the same rate of 17 percent in 2019. Both moved higher in the ranking list and their acceptance has grown. Fourth place is taken by 'supporters of order and stability' in 2019, and although its score is the same as four years ago, the higher scores of the previous two ideological notions have removed 'order and stability' from the top three. The change that occurred in the fifth place is of special interest. This position was occupied by 'strong national sentiments' in 2015 but lost ground to 'conservative, traditionalist' by 2019.

Table 4.

A list of political ideas which can be used to characterise a person's way of thinking are listed below.
Please select that one which is closest to your way of thinking.
(in percent of the total population)

rank	2015	2019
1.	liberal, free thinker (26 percent)	liberal, free thinker (22 percent)
2.	supporter of order and stability (16 percent)	pro-European/pro-Western mindset (17 percent)
3.	pro-European/pro-Western mindset (14 percent)	green, environmentalist (17 percent)
4.	green, environmentalist (13 percent)	supporter of order and stability (16 percent)
5.	strong national sentiments (10 percent)	conservative, traditionalist (8 percent)

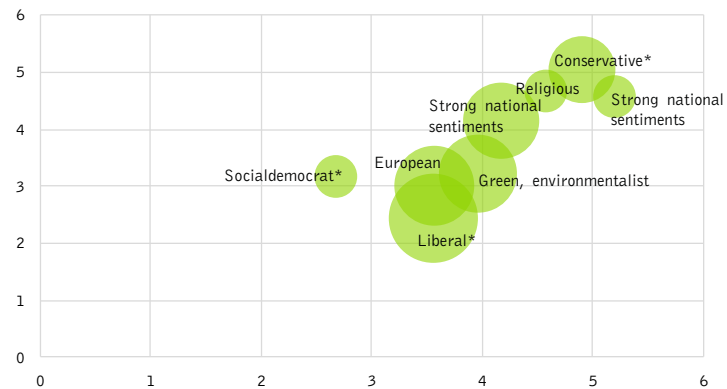
Source: Active Youth 2015 and 2019. N=800.

A statistically meaningful correlation can be shown between the ideological attribute pairs and the selected value labels (F-test shows significant difference). Value label selection is greatly influenced by the position on the liberal-conservative scale and, to a minor degree, by the position on the left wing-right wing scale.

Liberal, free thinking students are located slightly to the left of centre, that is, the average score of four on the left-right scale, and have an expressly liberal and moderate mindset. Pro-European/pro-Western higher education students are almost in the same position on the left wing-right wing scale as students accepting the liberal label, but they are slightly 'less' liberal on the liberal-conservative scale. In this respect they are similar to the green, environmentalist youth, who may be less pro-left-wing in comparison. When the analysis compares them with social democrat and pro-left-wing students, who were merged due to their low sample size, the latter are 'more left-wing' than any other labels, which are mostly on the right and more conservative. The students accepting a strong national sentiment label are the most right-wing and most conservative group.

Figure 27.

Positions and value labels along the left wing-right wing and the liberal-conservative scales
(average scores of the responses given on a scale of one to seven, by value)

* pro-left-wing and social democrat combined

** conservative, traditionalist and Christian democrat combined

Source: Active Youth 2019. N=800.

Kádár era? Post-socialism? Orbán era?

The Youth2008© (Ifjúság2008©), which sampled over 8,000 Hungarians age 15-29, came to the conclusion that just 51 percent of the youth population at the time believed that the system which emerged after the regime change of 1989 was better than the Kádár era (Bauer and Szabó 2009, 103). When measuring categories like livelihood and job security, the Kádár era was the absolute winner, but when measuring categories associated with youth lifestyles (entertainment, opportunities to study in higher education institutions, etc.), those in the 15-29 age group expressed their preference for the present system. Bauer and Szabó drew the following final conclusion: 'Our society's collective memory prefers to remember the Kádár era as one founded on multiple compromises but providing relatively good social security' (Bauer and Szabó 2009, 103).

Provoked by this finding, the Active Youth research programme has tried to uncover students' attitudes towards the Kádár era since a 2013 survey (Szabó-Oross 2013). The data suggested that 23 years after the transition that young people studying in universities readily would have accepted the priority of the period that followed the change of the political system, but the memories of the social security provided in the Kádár era were still there, in the students' minds, as a stubborn image captured in Hungary's collective memory (Papházi 2018).

In 2019 it was time to dust off and update this block of questions. We took the transition to democracy as a fact described by political science several times, along with the emergence of a post-2010 regime that started to hybridise. Therefore, the designers of the survey agreed to have students compare three eras: the Kádár era, the post-socialist period (1990-2010) defined as the transition and the post-2010 period of hybridisation, which is called the Orbán era to keep it simple.^{9]}

The dimensions to compare were the following: the situation of young people, the situation of families, daily livelihood, finding a job, work opportunities, the possibility to own a flat, the situation in rural areas, the situation of those at the bottom of the social ladder and how intact are political freedoms. Then, as a way of closing this block of questions, students were asked to take everything into account and score the best period: the Kádár era, the 1990-2010 period or the post-2010 period.

Full-time Hungarian higher education students offered a much more diverse range of views in 2019 than they did a few years ago. About 20 percent, and sometimes nearly 30 percent, of the students cannot or do not want to differentiate between the performance of these periods. Based on the nine aspects mentioned below, nostalgia for the Kádár era is not easy to ascertain, even if it seems obvious that assessing the present should be easier than assessing the past.

9. The questionnaire consistently used the terms '1990-2010 period' and 'post-2010 period'. The questionnaire did not specify the Kádár era in more detail, nor did it name a time interval.

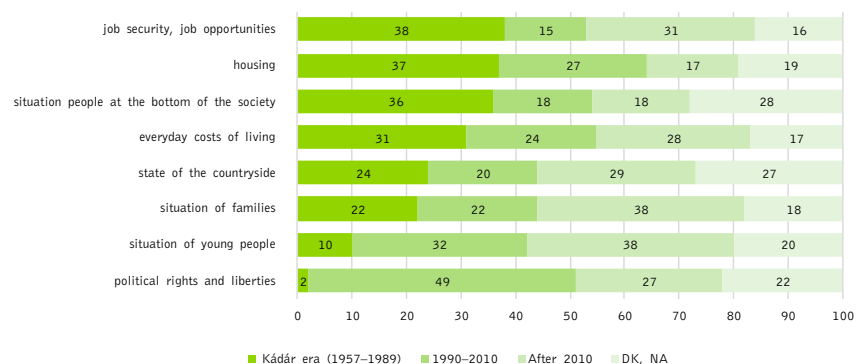
Student opinion is fairly polarised and differentiated about the dimensions, except for one. Respondents assume that the Kádár era offered the most in terms of finding a job, work opportunities, getting a flat and addressing the situation of those at the bottom of the social ladder, but any preference for this ear is not strikingly strong.

Student opinion about families is easy to describe because they consider the post-2010 period the best (38 percent). They say that the situation of the youth was better mostly in the post-2010 period, although the 20 years between 1990 and 2010 also received significant support.

Political freedoms are the only item where a clear result was achieved. It seems that every second full-time university or college student believes that the political rights were most intact in the period between 1990 and 2010.

Figure 28.

Many people compare the Kádár era, the period from 1989/1990 to 2010 and the post-2010 era. If you compare the aspects below, which of these eras do you think is/was best: the Kádár era, the 1990-2010 period or the post-2010 period? (in percent)

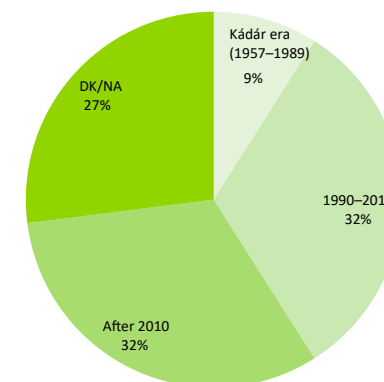
Source: Active Youth 2019. N=800.

A global comparison of the three eras presented an interesting result. Nine percent of students said that the Kádár era was the best, while 32-32 percent named one of the two periods after the transition as the best. Thus, the question ended in a draw. Twenty-seven percent of students could not or did not want to answer this question, which was the third highest rate considering the nine aspects.

It is worth examining what different student groups think about each of these historical periods.

Figure 29.

Many compare the Kádár era, the period from 1989/1990 to 2010 and the post-2010 era. If considering them on their own, which period do you think was best: the Kádár era, the 1990-2010 period, or the post-2010 period? (in percent)

Source: Active Youth 2019. N=800.

Based on the students' current financial position, it seems that those living without any financial problems clearly consider the post-2010 period the best (54 percent), while higher education students currently living under mostly less favourable financial circumstances selected primarily the period between 1990 and 2010 (79 percent).¹⁰ Neither does fathers' level of education makes any difference in students' opinions nor does the type of settlement where students have their permanent residence have any major segmentation effect on opinions on this topic of the survey.

Political party preferences play a much more significant role. Eighty-nine percent of Fidesz voters believe that the post-2010 era has been best of all, while two-thirds of those voting for Momentum think the same of the period between 1990 and 2010. Neither is it unsurprising that MSZP-DK-P voters agree with the latter at an even higher rate nor that 18 percent of them claim that the Kádár era was the best. What is more surprising is that the same portion of LMP voters are of the same opinion. However, it is true that the post-socialist period ending in 2010 is less popular among them. The opinion of students voting for Jobbik, the third most popular party, reflects the average distribution rate of the sample.

In sum, nostalgia for the Kádár era is not present in this dataset, and a valid assumption might be that it was attitudes formed since the democratic transition that could be the possible reason for these results.

10. In this phase of the analysis the survey did not look into the opinion of students who were undecided and those who abstained from giving an answer.

Views on immigration

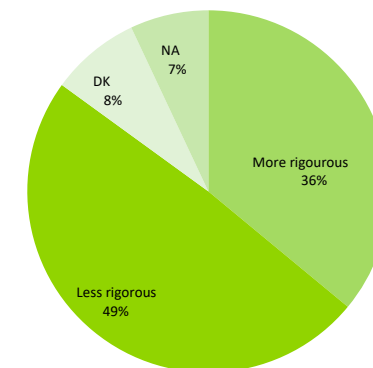
Immigration/migration has been the leading issue in Hungarian politics since the refugee crisis in the summer and early autumn of 2015 (Bíró and Nagy 2018). As a response, the government launched several information campaigns on the subject and held a referendum on October 2, 2016 when it asked the following question: 'Do you want the European Union to be entitled to prescribe the mandatory settlement of non-Hungarian citizens in Hungary without the consent of parliament?' (Boda and Szabó 2017). In addition,, migration is the central subject of a seven-point plan that Fidesz has used to campaign in the European Parliament.

In such a political climate, the survey could not afford to miss the opportunity to explore the matter in one form or another. It analyses full-time students' attitudes towards immigration and the refugee issue using their responses to two questions placed in two different parts of the questionnaire. About the questions: they are in line with the standards Medián uses when asking questions about this specific subject, and the researchers also tested a statement worded by themselves.

According to the diagram below, 36 percent of full-time university students would further restrict the acceptance of refugees, while 49 percent would rather choose not to implement more stringent measures. When compared to other questions, the rate of 'undecided' and 'abstain' responses was somewhat higher (15 percent, combined).

Figure 30.

Immigration has become one of the central issues in Hungarian politics. Would you rather restrict or not restrict the acceptance of refugees in Hungary? (in percent)

Source: Active Youth 2019. N=800.

Undergraduates and students studying in undivided programmes would introduce stricter than average restrictions into the current immigration policy, while students attending MA training or doctoral programmes have a completely different opinion about this matter. By comparing different training programmes – emphasising that data will be

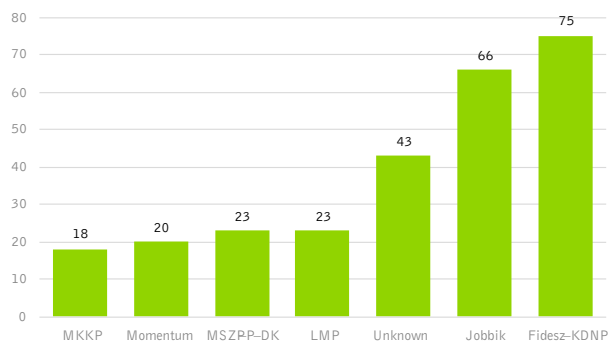
mostly indicative in nature whenever such a distinction is made – the researchers have found that the introduction of more stringent refugee acceptance rules is supported by law and medical students and students studying agricultural sciences or economics, while it is less popular among students attending, for example, social sciences or humanities training programmes and information technology students. Looking at the data in the context of type of settlement where students have their permanent residence, dwellers in smaller settlements support more stringent immigration rules the most (among students coming from 'other towns', supporters of stricter rules have an absolute majority), while students coming from the capital seem to oppose immigration at a much lower rate.

Parents' level of education appears an essential divide when it comes to the students' opinions. The higher the highest completed level of education within their family, the less a student will support the introduction of further restrictions in immigration. First generation higher education students are, however, more receptive to the idea of making the current immigration policy even more stringent.

Still, all these aspects seem to be of secondary importance compared to political preferences. Regarding immigration, sharp, definite and remarkable differences can be observed between the attitudes of different parties' student voter bases. A brief summary of this would sound something like this: Fidesz and Jobbik voters would implement more stringent rules for accepting refugees in Hungary, while voters favouring the opposition (except those supporting Jobbik) are less inclined to restrict immigration.

Figure 31.

Immigration has become one of the central issues in Hungarian politics. Would you rather restrict or not restrict the acceptance of refugees in Hungary? (in percent of those choosing 'I would make it more restrictive', by political party preference)

Source: Active Youth 2019. N=800.

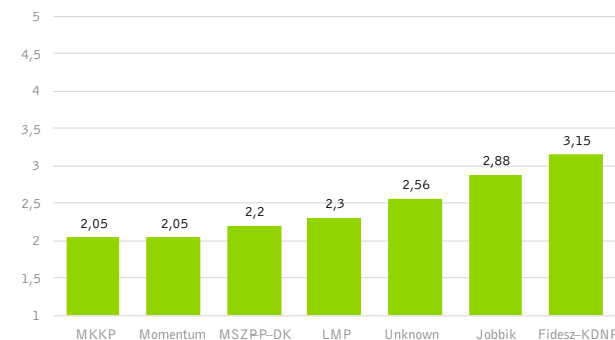
The survey returned to refugee policy using a question hidden among a couple of scale-type questions in another section. The survey made a strong statement: 'Refugee policy cannot be made restrictive enough'. Students had to take a stand on the subject using a scale of one to five. One stood for complete disagreement with the statement,

while five stood for complete agreement with the idea that refugee policy cannot be made sufficiently restrictive. The diagram below shows the results by political party preference, largely differing in that the rate of 'undecided' and 'abstain' responses was just two percent here.

The anti-migration attitudes of Fidesz-KDNP student voters (nearly 40 percent of them selected scores of four or five) put some distance between their average score as well as those of both the voters for other parties and the average score for all students (2.52 average score). Regarding the answers to this question, Jobbik supporters are relatively close to Fidesz supporters, but the differences between the attitudes of the two groups are also perceivable (about one third of them chose scores four or five). Voters for Magyar Kétfarkú Kutya Párt and Momentum include the lowest rate of those who agree with the statement that refugee policy cannot be sufficiently restrictive (would make it more stringent: nine percent and six percent, respectively). They are followed by the voters of the left-wing parties. Thirteen percent of MSZP-DK-P voters believe that refugee policy can never be made restrictive enough.

Figure 32.

How much do you agree with the following statement? Refugee policy cannot be made restrictive enough. (average scores of responses given on a scale of one to five, where 1 = completely disagree, and 5 = completely agree, by political party preference)

Source: Active Youth 2019. N=800.

Certain dimensions of political participation

Organisational affiliations

Hungarian higher education students are more active in public life than the large sample youth surveys carried out every fourth year would suggest (Oross 2013; Szabó and Oross 2014; Oross and Szabó 2017). Previously, the assumption was that the level of general activities drops perceptibly if the purpose of such activities is political in nature and they are not about leisure. This leg of research seems particularly important because this is where the consequences of community work, which was made mandatory for those studying at secondary school in 2013, can be measured. Here, the survey measures if student affiliation with voluntary or non-governmental organisations increases among organisations which specialise in helping ill, elderly, and underprivileged adults and children, or in environmental or nature protection.

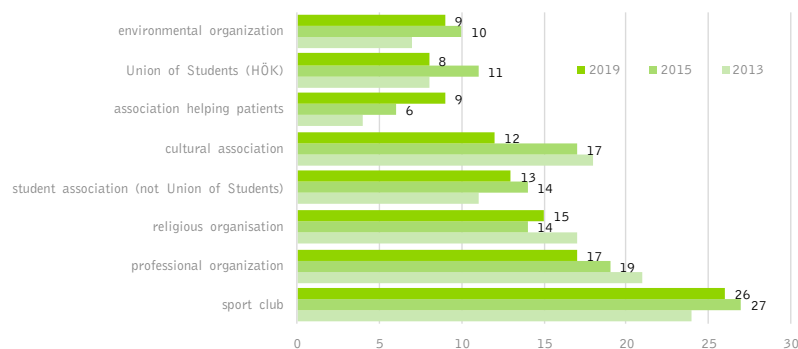
The data show a similar structure of organisational affiliations in 2019. Most students are affiliated with sports organisations and sports clubs, which cannot be called civil society organisations despite their best intentions. Similar to previous surveys, the second largest group of affiliated organisations are professional and scientific organisations (17 percent), while the significance of cultural, traditional and arts groups and associations is remarkably lower now than five or seven years ago (12 percent). Fifteen percent of students are affiliated to religious organisations or groups. It should be noted here that the questionnaire did not ask the respondents about churches or congregations in general but about communities and associations.

Student councils are the least popular university student organisations among students (eight percent of them are affiliated with such organisations); 13 percent of students are affiliated with other types of student organisations. Finally, nine percent of students carry out some activity for environmental protection associations.

An interesting and important change has taken place with relation to NGOs helping ill or elderly people. The rate of students with links to similar organisations has doubled since 2013, which could be related to the introduction of mandatory community work. Note, however, that this category was more complex in 2019 as the survey researchers merged all organisations helping ill, elderly, and underprivileged adults and children into one category when asking respondents about organisational affiliation. On the whole, the results are promising in this area and the background of the change should be explored in detail.

Figure 33.

Are you affiliated with the following (formal) organisations? (in percent)

Source: Active Youth 2013 and 2015. Author's own calculation.

About 40 percent of Hungarian higher education students were not affiliated with any formal organisations in 2013 and 2015. This rate is 37 percent in 2019, which does not represent a substantial shift compared to the results of previous surveys. Thirty percent of the students are affiliated with a single organisation, 18 percent with two organisations and 14 percent with three or more organisations. The average organisation membership score was 1.4 points in 2013 and 1.3 points in 2015 (where zero means that a student is not affiliated with any organisations and 12 means that they are affiliated with all forms of organisations). The index shows a 1.15 average score in 2019, meaning that organisational affiliation is a standard indicator of student activity. The sociological background of affiliations with a formal organisation is not different from what was recorded earlier. The level of organisation rises along with each increasing training programme level: it is lowest among participants of undergraduate programmes and highest among students attending PhD courses. This means that the more a student settles into a given institution, the easier it will be for them to find an organisation for them to affiliate with. The discipline that the student's training programme belongs to is another important aspect. Despite their very low number, those attending theological training programmes are markedly different from the rest as they have the highest rate of multiple organisational affiliations. Thus, it is not surprising that students studying in religious higher education have a higher rate of organisational affiliation than their peers attending state or private institutions. Obviously, religious students belonging to a church also have an outstanding level of organisation compared to the members of other groups.

Participation in direct democracy activities

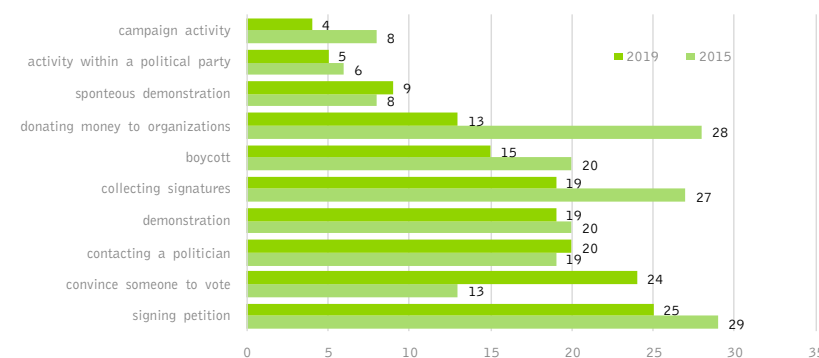
Previous Active Youth surveys have refuted some of the stereotypes about the activity of higher education students. It cannot be said that the vast majority of student society is passive or indifferent to participation in public life. When exploring the subject, the survey distinguished between online and offline forms of participation, both in 2015

and 2019, because studies published in recent years clearly indicated that political/public life activities conducted on online platforms have equal importance in the eyes of youth as offline participation (Oross and Szabó, 2017).

In 2015, signing petitions was the most popular form of protest of all offline forms of participation (29 percent) – perhaps because it requires the lowest level of involvement or commitment. The rate of this form dropped to 25 percent by 2019. The next most popular form was donating money and participating in collecting signatures. Monetary donations had lost ground by 2019, just like participation in collecting signatures. Actually, the data show that the popularity of practically almost every type of offline participation (except for one) declined or stagnated in the four years except the 'You urged someone to vote during the campaign' category, where the participation rate nearly doubled, probably not unrelated to the general elections of 2018.

Figure 34.

Have you ever participated in or performed the following activities? (in percent of 'yes' answers broken down by form of offline participation)

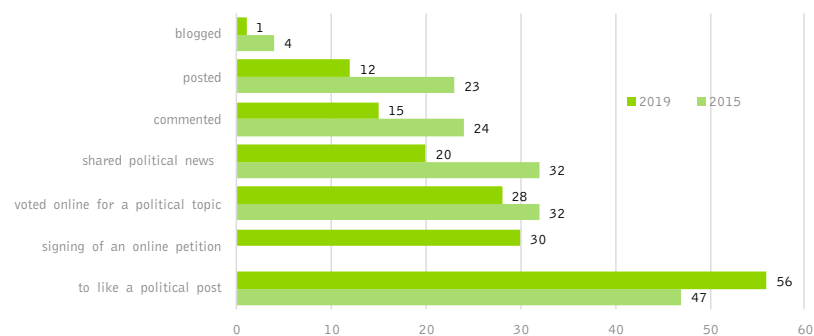
Source: Active Youth 2015 and 2019. N=800.

Offline participation is characteristic mostly of male students, those studying in higher years or at higher training levels, and students studying in law, humanities and social science programmes. While organisational affiliation is more typical of religious students, political participation markedly belongs to the domain of non-religious and atheist university and college students.

Finally, political preferences strongly segment the student population. Voters from the political left and MKKP are the most active but LMP supporters are also close behind them in terms of participation rates. Student voters who support Fidesz show the lowest level of offline political activity.

Online participation, which requires less personal involvement, energy or investment than offline political participation, appears on a different scale. According to data collected in 2019, the students have become quieter also on this front but in a single area. The only exception showing any significant activity increase is using the 'like' option.

Figure 35.
Have you ever participated in or performed the following activities?
(in percent of 'yes' answers broken down to forms of online participation)

Source: Active Youth 2015 and 2019. N=800.

The difference is smaller among student groups than in online participation. This participation is preferred by students studying in humanities, arts, science, teacher training and social science programs. According to their party preferences, LMP and MKKP voters are particularly active online, while Fidesz supporters do not seem to be very active in this area either. The lowest participation rate – regardless of whether being offline or online – belongs to those with unknown political preferences, that is, to students who are undecided about what they should answer, abstain from answering or do not go to vote.

Research methodology

The empiric survey included in the year 2019 data collection of the Active Youth research programme was carried out using a 800-strong quota[11] sample, the composition of which was 'randomised' following instructions similar to random walking.[12] The 800 respondents were interviewed in person, using a written questionnaire, on the campuses of Hungarian higher education institutions. When designing the sample, the researchers considered the total number of full-time Hungarian university and college students as the population, that is, foreign national students attending universities and colleges in Hungary were excluded from the survey.

The interviews were conducted as part of internship duties and/or voluntary work by university and college students studying in various social sciences training programmes at the Faculty of Law of Eötvös Loránd University (ELTE ÁJK), the Faculty of Social Sciences of Eötvös Loránd University (ELTE TáTK), the Faculty of Social Sciences of Corvinus University of Budapest (BCE Társadalomtudományi Kar), the Faculty of Humanities of the University of Debrecen, Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Szeged and the Faculty of Humanities of the University of Pécs. The instructors were Annamária Sebestyén (ELTE), Eszter Galgóczi (BCE), Viktor Glied (Pécs), Krisztina Juhász (Szeged) and Zsuzsa Kukucska (Debrecen). Students interviewers received detailed briefing and training before starting fieldwork. When interviewing was done, their work was validated using various criteria.

Personal interviews were conducted between February 11 and February 28, 2019 at 187 sampling points (that is, in as many university and college faculties or colleges). The personal interviews always were conducted on the campus of the selected college or university or in the area in front of the campus, based on the following instructions:[13]

- The first third of the interviewees had to be selected at the entrance by inviting every second student entering or leaving the campus to take part in the interview. If the student rejected the invitation, the counting had to be reset and the second person entering or leaving the campus after him/her had to be invited next.
- The next third had to be selected inside the universities and colleges from among the students sitting and/or waiting next to the (lecture) rooms. At least one interviewee selected this way had to come from a group while the others could have been sitting alone when they were invited.
- The last third of the interviewees had to be selected at places where students are socialising, i.e. in the canteen, the yard or in the hall. The interviewers were strictly forbidden to enter the rooms used for teaching. They were instructed not to invite any acquaintances or friends, students belonging to the same subculture as the interviewer or persons who are markedly likeable characters who look 'cool' at first sight.

11. The quota is based on the Statistics on Higher Education published by the Educational Authority (Okta-tási Hivatal), for the academic year for 2017/2018. https://www.oktatas.hu/felsooktatasi/kozterdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_koztetetele/felsooktatasi_statistikak.

12. For details on the methodology used in the year 2015 research, see Róna and Szabó 2017.

13. The rules of random selection were developed by Dániel Róna in 2015 and updated by Pál Susányszky in 2019.

The 800-strong sample selected via the invitations following the above principles is representative as per the following criteria:

the maintainer of the institution (state university, state college, religious university, religious college, private university, private college);

the weight of the institutions in higher education;

what faculties the institutions have;

the ratio of women and men in the institution and on the faculty;

the ratio of training programmes in the institution and on the faculty (undergraduate, master, undivided and doctoral programmes).

These five criteria were considered together, which means that in the sample there are, for example, as many full-time, female law students studying in an undivided training programme on the Faculty of Law of Eötvös Loránd University (and so forth, for every faculty of each institutions operating in Hungary) as required for the representative sample based on the statistics published by the Educational Authority on higher education.

After a four-year absence, the Active Youth (Aktív Fiatalok) Research Group has returned with a new survey about the political attitudes of higher education students in Hungary. The significance of this year's findings relies on the fact that the political views of the majority of students sampled in this most recent survey – including some born as recently as 2000 – were formed during consecutive terms of prime minister Viktor Orbán and his government, considered by many political scientists and commentators to be a hybrid regime.

HEINRICH BÖLL STIFTUNG

A magyar egyetemisták és főiskolások politikai integrációja 2019-ben
Szabó Andrea
Aktív Fiatalok kutatás / Negyedik hullám